СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 22

БАСНЕ

ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

СВЕСКА ПРВА

Милан. Вујановић.
прот.

ИЗДАЊА

СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и Прикључения Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 2 дин.

2. С мора и са сува, црте др. Милана Јовановића. Цена 2 дин.

3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 2 дин.

4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 3 дин.

5. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 2 дин.

6. Истинска Служба, написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Цена 2 дин

7. Историја Српскога Народа с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 2 дин.

II коло (1893)

8. Живот и Прикључения Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 2 дин.

9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 4 дин.

10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 3 дин.

11. Камено Доба, написао Јован Жујовић. Цена 3 дин.

12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

13. Из Природе, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 3 дин.

14. С Францускoг Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 3 дин.

III коло (1894)

15. Антологија Дубровачке Лирике, за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 2 динара.

16. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индискога Океана и околних земаља. Цена 3 дин.

17. Песме Јована Илића, за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 3 дин.

18. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска II, за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 2 дин.

19. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I. Цена 3 дин.

20. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 3 дин.

21. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 2 дин.

IV коло (1895)

22. Басне Доситеја Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

23. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

24. Низ старијих приповедака, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 3 дин.

25. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска II, с речником. Цена 3 дин.

26. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска I, с предговором, напоменама и речником. Цена 3 дин.

27. Тартиф и Тврдица, комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 2 дин.

28. Из науке о светлости, написао Ђорђе М. Станојевић, с предговором и 158 слика. Цена 3 дин.

Свако засебно коло књига може се добити преко повереника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге по цену од 10 динара.

22 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 22

БАСНЕ

ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

СВЕСКА ПРВА

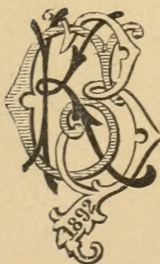

У БЕОГРАДУ
ШТАМПАНО У ДРЖ. ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1895

ПРЕДГОВОР

У овој првој свесци прештампано је 112 басана из Доситејева дела: Езопове и прочихъ разнихъ баснотворцевъ, съ различни езика на славеносербски езикъ преведене, садъ први редъ съ нарвоучителними полезними изяснѣніами и наставлѣніами издате и сербской юности посвећене Басне. (Musarum sacerdos virginibus puerisque canto. Мусей свещеникъ девойчицамъ и деци я поемъ.) У Лайпсику, у Типографіи г. Јоанна Готлоба Еммануила Брайткопфа. 1788. 8-на 451. Оне заузимају у оригиналу 168 страна. Остатак басана, у оригиналу од стр. 169 до 310, изићи ће у другој свесци.

Ближе о начину како је ово издање приређено, заједно с речником непознатијих речи и с другим потребним објашњењима, наћи ће читалац у другој свесци. Овде се само напомиње: 1. да је у овом издању Доситејев текст у свем сачуван, онако исто као и у његову Животу (1 и 8 књига Српске Књижевне Задруге); 2. истакнуто *е* показује *ѣ* у оригиналу; 3. додано је *х* у облику *их* (2 и 4

падеж мн.) који је у оригиналу само два три пута (у 2 пад.) означен тако исто, а иначе редовно као *и*.

Доситејеве Басне изиђоше на свет пре више од 100 година, и кад се оне после толико много времена поново нуде читаоцима, лако се може наћи и пријатеља Доситејевих и пријатеља Српске Књижевне Задруге, данашњега најбољега издавача српских књига, који би с неком зебњом могли запитати: да ли се овим прештампавањем не може, бар у неколико, оштетити велики глас писца, који је у своје време био дочекан с највећим поштовањем и одушевљењем?

Овако питање сасвим је природно, јер доиста књижевни радови имају и вредности и утицаја само за одређено време, а после тога остаје им историска вредност, која се може веома много разликовати од њихове савремене вредности. Само уметник може прећи границе свога времена и постићи да основном лепотом свога дела (при чем се опет морају одвојити промењиве појединости извођења) задовољи и далеке потоње нараштаје. Књижевник мислилац учинио је доста, кад је у свом времену могао исказати оно што се у том времену знало.

Па ипак наш одлични стари књижевник нема рашта страховати кад и данас, после толико времена, опет излази пред своје, њему тако драге, српске читаоце. А Управи Српске Књижевне Задруге треба управо честитати и рећи хвала за одлуку да својим многобројним читаоцима, после Доситејева Живота, да у руке и овако лепу читанку, као што су Доситејеве Басне.

Што Доситеја чува од иначе тако обичне застарелости књижевне, то је без сумње, с једне стране, сама садржина важних моралних питања која он у овим Баснама расправља. Доиста, вечна је то тема говорити људима о њиховим слабостима и погрешкама: тога непрестано има, и то се врло споро исправља. Није прилика да се тај извор икада исцрпе.

С друге стране, на жалост, Доситеј до сада није скоро ништа изгубио услед тога што би вредни последници, долазећи после њега, постигли били да о овој истој ствари кажу више и боље него он, те да с тога постане или непотребно или мање потребно још једнако понављати оно што је он био казао.

То су два јака разлога, који могоше Доситеја сачувати од застарелости сами собом, и без икаква његова утицаја.

Али има још један разлог, који долази од самога Доситеја: он сам себе сачува од застарелости својом личном књижевничком врсноћом. Он почиње писати тек онда кад се озбиљно спремио за тај посао, и кад је јасно одредио себи и мету писања и озбиљне дужности књижевничкога позива. Дубоко и право уверење увек се осећа у свем што он пише, а реч је његова увек искрена, истинита, простодушна, разумљива и најпростијему човеку. Прожет уверењем о великој користи науке и разумне пажње при сваком раду, он на сваком кораку тежи да поучи свога читаоца, и, још више од тога, да га навикне на самостално размишљање, да муослади лично вежбање и усавршавање. Тога ради његово излагање непрестано прелази у облик непосреднога разговора с читаоцем. А и кад на известан начин поучава читаоца, увек вам се чини да поред оне нарочите поуке чујете још један други

глас, који као да вам говори: ето вам и поуке, али није главна ствар баш у поуци; главна је ствар да ви сами, самостално, својом памећу промислите и оцените да ли је доиста тако како вам се говори; корист је ваша не у том да саму поуку научите и примите, него у том да увек својим разумом све оцењујете, да „сврх свачеса“ паметно размишљате.

Ова особита црта даје Доситеју особити књижевнички значај: он је у толиком степену књижевник-учитељ, да му не остаје могућности бити књижевник-истраживач. Чини се, да силно желећи поучити своје савременике, он сам себи украђује високо задовољство истраживати све даље и уходити све нове тешкоће у науци. Тога ради он нити чини нарочиту „школу“, нити се држи нарочите школе; али опет тога ради његова реч остаје вазда крепка и жива, његов утицај траје непрестано свеж, и Време не може да смањи ове књижевничке врлине.

То су разлози с којих је и данас корисно читати Доситејеве Басне.

Разуме се, да ми данас, гледајући на установе с гледишта историскога развитка, нећемо онако исто као Доситеј, у духу XVIII века, сматрати да свако зло у друштву људском долази или од погрешнога сматрања или од рђаве воље појединаца, те спрам тога нећемо ни лек злу очекивати од самих учених савета. Ми знамо да путем личнога саветовања није могућно ни уништити ни знатно на боље упутити велику историску борбу интереса. Али при свем том ми не можемо никад превидети високу важност личнога поправљања и усавршавања. Које год место да заузмемо у великом распореду ратничких снага, увек нам је

опет важно да непрестано мислимо о свом личном животу, пуном многобројних односаја и дужности.

А у том нам је Доситеј велика помоћ. Одавно је казано, да су књиге најбољи пријатељи. Доситејева књига биће нам пријатељ, с којим се у свако доба можемо разговорити (да само мало примера наведем) о питањима, као што су:

Како се тече пријатељство?

Докле треба бити поверљив, и кад поверљивост постаје поводљивост?

Је ли саможивост збиља корисна?

Треба ли бити добар и спрам рђавих?

Шта вреде ласкања?

Какве дужности доноси одлични положај?

А зар ова, и толика друга која ће читалац наћи у Доситејевим Баснама, нису питања о којима непрестано мислимо, о којима непрестано морамо мислити?

Код ствари тако јасне по себи, ја мислим да немам потребе нарочито потврђивати и препоручивати, и само бих још био слободан подсетити да Доситеј жели, да његов читалац не памти само што му књига каже, него да сам о свему самостално размишља. Онда ће тек бити праве користи од Доситејевих Басана.

Анд. Николић

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

СТРАНА

БАСНЕ

Д. ОБРАДОВИЋА

I

ЉУБЕЗНА СЕРПСКА ЈУНОСТЕ!

Посвештавајући ја ову књигу тебп, чрез то ништа друго разве твоје проштење, зато што с тобом не живим и оно што сам ја од други научио теби не сообштавам, получити желим.

Уздам се да сам на овк начин весма способно средство измислио не само твоје благосердечно извиновљеније и желајемо проштеније за получити, но и јеште вишу твоју к мени љубов и похвалу заслужити. Зашто да сам гди нибуд пребивати с тобом изабрао, то не би могло бити развје у само једном месту, селу или граду, а сприопштавајући ти ову књижицу, свуд ћу с тобом бити и гди год она доспе и дође, ту ћу се ја с тобом другољубно разговарати, и што добро будем знао драговољно казиваћу ти, и што је најважније не само за живота но и кад ме не буде на земљи.

При том знај, предрага јуносте, што год добро и полезно ове године од мене получиш да за то ја и ти нашему милостивому и благодетељному **Зоричу** благодарити имамо. Ибо оно што сам се ја надао јоште после три или четири године сопственим пристарањем и иждивенијем учинити, то исто у време ове једне године својом милошћу и даром он ме је у состојаније исполнити поставио.

Знајући ја колико је његовом милостивом и благородном серцу пријатно и драго све то што се на ползу и просвештеније млади људи учинити може, ови сасвим његов дар теби, предрага јуносте, придајем, совершено уверен да ће њему зато ово списаније толико мило и благопријатно бити колико да је његовом славном имену посвештено.

Прими дакле радо и усердно ову књижицу, и читај ју са вниманијем: у простим баснам наћи ћеш висока и општеполезна настављенија, успевај и расти в мудрости и добродетељи, на похвалу и чест рода својега, и на славу словесноју тварију создавшаго тја творца. То желећи ти всесердечно пребивам

ЉУБИМАЈА ЈУНОСТЕ
твој
Обрадович

ПРЕДИСЛОВИЈЕ О БАСНАХ

Сви народи на свету имали су и до данас имаду у великом почтенију морална поученија која се дају у баснам. Езоп, изобретатељ и отец баснах, посветио је своје лидиском цару; Лафонтен своје краљевском принцу. Платон у својеј републики претпочтео је Езопове басне самим Омировим списанијам. Сократ божествени, на смерт осуђен будући, у тамници с овима се је забављао на стихе њи постављајући. Лесинг, уже просвештенија Германији велики просветитељ, својими прекраснимии баснами својему је роду велику заслугу показао.

Оваковиi славни примери дају мени повод из различни стари и нови језика најлепше басне изабрати, и на нашем серпском језику на свет издати. Наука која се наоди у нравоученију баснах превелике је ползе, важности

и пространства: содержавајући у себи сву моралну философију и висока политическа правила и наставленија. Но преимуштество их над свим другим состоји се, што оне совершено пристоје како највећим философом и политиком, тако и најпростијим сељаном који само читати могу и свој језик разумеду. Подобне су воздуху и води, које, зато што се свуд и ласно имати могу, не чине се от какве цене, а у самој вешти најнужније су и најполезније на свету. Басна је први израстак и пород човеческога остроумија, и њом су се служили велики људи за учинити сваком чувствителне високе и општеполезне науке. Јотам, син пророка Гедеона, обличујући неправду граждана своји, каже им басну како су древеса избирала себи цара. Натан пророк, дајући Давиду цару да позна богомрско и неправедно дело које је он учинио против Урији, каже му басну сиромаа човека и његова јагњета. Један од први и древни Римљана утишава бунту свега разјареногa народа чрез басну трбуа и прочи части тела. Млади Херкулес, наставленијем Атине (то јест мудрости), претпочитава труде и подвиге са славом, мекости, покоју и сладострастију без имена и славе. Но нико није тако показао достоинство басне како Христос, Спаситељ наш, уподо-

бљавајући њу царствију небесному, ибо причта није ништа друго него (ἀλληγορία) инозначаштаја и иносказајема наука, а то је и сама басна. Ништа није способније од басне усладити децу к читању, принудити к вниманију и привикнути њи к размишљенију и расужденију Придодајући ја к свакој басни пристојна изјашњенија чрез то намеравам приобикнути младе умове, да се и сами собом мало по мало размршавају, разјашњавају и распространавају, у све што чују или читају скроз да проничу, у свачем лажу од истине да распознавају, и сверх свачеса паметно и здраво да мисле и суде.

1.

ОРАО И ЛИСИЦА

Орао и лисица учинили су међу собом дружество, и, што би то било всегдашње и постојано, договорили су се и согласили да живу у комшилуку, да би у потреби један другом могли помоћ дати. Зато изберу један велики раст на којега гранами орао начини себи гњиздо, гди снесе јаја и излеже пилиће. Лисица, при корену у шупљини истога древа, начини себи од лишћа постељу, и, трудна будући, ту окоти лисичиће своје. Ова једном по обичају изиђе у лов, а орао, не имајући тај дан шта јести ни с чим своју фамилију нaранити, и видећи лисичиће подебеле, слети доле, узме их, и однесе у гњиздо.

Мало по том врати се лисица и упази жалосно позориште: крв која јоште врућа из гњизда тече, бедни лисичићи плачевне гласе дају, а орао им ноктима утробу дере и кљуном им очи вади! Како је лисици било на то оздо гледајући, свак себи ласно представити може. Да од кога

другога то страда, не би јој ни по жалости било, но од пријатеља и комшије свога. Не могући ништа друго, чинила је то што сви слаби творе кад им од силниј обида бива: проклиње, и правосудноје небо на освету призивље.

По мало дана пастири су пекли на пољу месо, от којега орао уграби парче с прилепљеним на њему угљеном. По случају тада ветар дуваше: упали се орлово гњиздо, спадну доле орлићи полак попржени. Како ли ти нам их је лисица радо дочекала, како је с њима пред орловим очима о раст ударала, срце из њи јоште живи чупала и прождирала — свак то ласно погодити може.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

„Не дружи се с ким се ниси кадар почупати“ вели једна стара пословица. На кога се највише људи туже него на комшије и на пријатеље? Данас се љубе и друже, а сутра се псују и руже. Неки страдају за злобу и неправду своју, а неки за незнање и будалаштину. Не дружи се с ким се не познајеш, и не пријатељи се с силнијим од тебе, а навластито не примај никога себи за пријатеља пре него добро сазнаш како је с прежњи своји живио пријатељи. Правда изискује, да никоме ни најмању обиду не творимо; добродетељ хоће, да другима помажемо и добро творимо; а здрави нам разум крепко налаже, да се здраво чувамо да нам нико зла не учини, и баш ако би и хотео да ни пошто не може —

ово је најбезбедније и безбрижније. Докле нам год ко може учинити зло ако хоће, дотле нисмо на најбољој нози.

Ми ћемо видити у многим баснама, да се је лисица у различним обстојатељствам паметно и хитро владала, но овде се је сасвим осрамотила. Она је добро знала да орао зецове и лисичиће радо једе, ко јеј рече с њим дружити се и у комшилуку стајати? Но холо славољубије! Колике је паметне обеспаметило и островидне ослепило? Орла за пријатеља имати није шала, то лепо звечи! Но најлепше чему нас ова басна учи ово јест: да се силни не узда у силу своју, ибо „Ἔστι δίκης ὀφθαλμός, ὃς τὰ πάνθ᾽ ὁρᾷ“: *Јест судбине око које све види.* Кажу да се чуде Турци што им много ишту, но ако им се све стане искати шта су они од други отели, мало ће им што остати.

2.
ОРАО УСТРЕЉЕН

Орао сеђаше на једном високом месту, обзирући се не би ли што себи за ручак уловити упазио. Но, како се често случава, ко друге лови и сам уловљен буде, и ко за туђом вуном пође, сав острижен дома дође. Ловац, негде ту сакривен, устрели орла. „А мој горки лову, тебе ли ја овде чекам“ начне полумртав орао себи говорити. А кад упази на крају дршка стреле орлова пера: „О бедни ја“ издишући рече, „моја

ли ме иста убијају пера? Није ми толико ни на стрелу жао колико на моје перје!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Човек неправедан и зао подобан је ове басне орлу. Све мисли и измишљава како ће другог озлобити, док сам у зло падне, пак се онда тужи и јауче. Мили родитељи, опростите ми ово примечаније: кад се отац и мати међу собом не љубе и не почитују, од кога ће чада њиова научити да их љубе и почитују? Подајте деци вашој из прве младости пример добродетељи, ако желите да вам добра буду, а навластито **τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς γονεῖς οἵους ἂν εὔξαιο ἔχειν παῖδας**: такав буди родитељем својим какву желиш сам имати децу. — Право се орао на своје перје тужи. Ништа није жалосније човеку него кад од своји родни страда, од кога ће дакле помоћи чекати? Но испитајмо сами себе, нисмо ли сами криви кад нас родни и пријатељи не љубе. Ко је самом себи на свету пријатељ, никад неће верна пријатеља стећи. И ко самом себи угађа и служи, луда сасвим има господара.

3.

ЛАВ И ЛИСИЦА

Лав дуго живећи оматори и врло остари, и не могаше нити брзином ни снагом својом,

као у младо доба, другу животињу надјачавајући прождирати. Мислећи дакле и на сваку руку размишљавајући у тако бедним опстојатељствам шта ће од њега најпосле бити, дође му на памет, да често, овде на земљи, оно што сила и снага не може, мајсторија и хитрост учини. Претвори се болестан, уђе у своју пештеру и колико је год дуг простре се и пружи. Пукне глас и свуда се пронесе, да се они страшни и на гласу лав с душом мучи, и да је при концу. Ко шта жели, то ласно верује: многа животиња, једно друго не чекајући, навали које ће пре, под именом посештенија, издисањем лава своје очи насладити. А ови ти кад једно кад друго дочепавајући, себи као болеснику на понуду посвештава. Најпосле ето ти нам и лисице, која кроз врата вирећи: „Како си стриче?“ пита. „Зло, моја мила ћерко, та оди ближе да ме нагледаш.“ „Прости, чико, немам кад, ити ми се“, одговори мудра зверка, „а и неће ми се, јер видим многе трагове к теби, а ни један од тебе.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Свак ће себи врло ласно у овој басни науку наћи. Људи пакосни и неправедни што не могу с силом и снагом, то с хитростију, лукавством и с притворностију чине. Кажу за онога искуснога политика, папу Ксиста, да је, пре него папом постане, све погрбљен ходио и на чаршаву од мреже ручао; а како ти га учине папом, исправи се и укочи боље

него и један кардинал. „Нашли смо Светога Петра кључе", рекне једном свом пријатељу, који се овој промени чуђаше, „не треба нам више сагнутим одити." А кад упази мрежу на својеј трапези, почне псовати свога слугу, старца Онуфрија: „Видиш да си без мозга", говорећи, „што ће ти више мрежа, кад је сва риба уловљена?" Проворљив и лукав човек по времену се влада, и преоблачи се кад у курјачију, кад у лисичију, а кад је до потребе и у овчију кожу, и самога свеца. Чувај гуске кад их лисица исповеда, и кад им курјак преповеда, вели једна инглеска пословица. Ми смо таки у овој нашој кожи да и сами себи не ваља сасвим да верујемо. „Не веруј, куме, пасја су уста" и „лакоме су очи при погачи", ово ми сви, фала Богу, знамо, нити је потреба да ја топрв кажем. Блажено и Богом благословљено чистосердечије! Но опет, нека с памећу и разумом бива, а навластито с онима које не познајемо. „Која фајда, што ме је мој отац учио да ја никога не преварам, кад ме није научио како ћу учинити да и мене други не превари", вели Жил Блаз.

Лисица нам овде паметну науку даје, да не итимо у нашим претпријатијам: „Прости, чико, немам кад, трагови ме плаше." Мучно је човека познати, и колико су кога глађе речи и слађе, толико више ваља стајати на опазу и добро сматрати какви су око њега трагови, сиреч: ко је, како поступа, и како се је пре владао? Има више од две хиљаде година како се Еврипид тужи, да је мучно човека познати,

говорећи: *Τὶ δὴ χρυσοῦ ὃς κίβδηλος ᾖ τεκμήρι᾽ ἀνθρώποισιν ὤπασε θεός, ἀνδρῶν δ᾽ ὃ τῷ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι?* Зашто је злату које је лажно знаке људма дао Бог, а мужу с чим ваља зла разазнати никаква белега не стоји на телу? Нека ми ко не прими за голу сујету што јелински гди гди мешам: ови ми је језик од младости мио, и рад би да се многима од наши младића смили, зато гдишто примешавам, ако ишта, на срећу. Често малена варница велику ужеже ватру.

4.
ЛАВ, КУРЈАК И ЛИСАЦ

Лав, први и најстарији од свију лавова и цар свију животиња, наодећи се слаба здравља, не излажаше из своје пештере. Многи лавови, царски министри, и прочи зверинја кнезови и поглавари и сами мајмунски биров, кроме једне лисице, сакупе се за посетити и нагледати лава, цара свога. Курјак, први курјачки муселим, одавно паметозлопствоваше на једнога комшију свога, старога лисица, зато што ови најдебље гуске фатајући себе самога частиаше без најмањег курјаку пешкеша. И тако ови непрестано вребљаше способно време како ће лисицу скувати попару. Сада дакле, не видећи га у скупштини, почне на њега клеветати, говорећи: да сам он не

само не поштује, но и презире и за поруганије држи лава господара.

У то време приспе и лисац, и чује с врата курјачју похвалу; но чинећи се као да ништа не зна, дерзновено уђе, стане на сред пештере и учини лаву понизнејшу реверенцију. Лав, сав разјарен, не гледајући на његов поклон и комплименте, с громовитим гласом: „Тако ли је то“ начне говорити, „кад сам ја здрав ти си први при мени, а кад сам болестан онда си последњи.“ „Сама љубов и верност моја к **теби**, *и попеченије о твојем здрављу причина су што ја касно долазим и лекарство ти носим.“ „Које је то? Казуј, и не сумњај о мојој благодарности“, рече лав. „Жива курјака заповеди одерати“, одговори лис, „и врућом се његовом обложи кожом, и у мало времена, тако ми лисца и његове коже, биће ти лакше!“ Макне цар главом, скоче лавови на курјака, шчепају ти нам га и начну га дерати. Бедни курјак стане курјачки дречати, а лисац к њему: „Како си свирао, комшија, тако сад играј.“*

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово исто бива људма којих ум није просвештен чистом науком, који живу у глупости и варварству, и којих су качества и склоњенија својствам четвероножни животиња подобна.

Цар, који не обилази земље своје, и не тражи далеко од себе даже до сами најодаљени граница прогнату и сакривену истину;

који не иште да позна оне, који га окружавају; и верује оном ко пре дође и оном који уме лепше говорити, хитрије лагати и искусније ласкати — подобан је ове басне лаву, који верује све што му курјак каже. А кад дође лисац, само уме ли он боље слаткословити и лагати, нек се онда држи курјак! Човек љубокористан и лаком приличан је нашем курјаку, који злоби на лисца не зато што он краде и туђе отима, него што њега крађе своје учасником бити не удостојава. Лисац нам овде не игра сасвим достојну осуждениja персону, и он лаже како најбоље зна и може, ал' ваља му простити, јер му је до главе. Кад вӥле дођу к очима, тешко оном ко не уме шеврднути. Мало је Сократа и Катона на свету који, у овако критическим окресностима, не би овог истога лисца себи за приклад узели. Но овога се оном народу није бојати, којим праводољубив и просвештен владјетељ управља и гди праведни закони сву силу имаду, гди су и сами подани просвештени и добродетељни, и знаду шта су они свом цару како општему оцу дужни, и шта је њиов цар њима како својим синовом и фамилији дужан. Питали су једног старца Инглеза, гди људи најбоље живу? „Онде“, одговори старац, „гди се слаби не боји силнога, нит' сељанин плаши пред спапом, гди се сирома богата не стиди, нити поштен човек мари што непоштен о њему говори, и гди јавни непоштен жиг на челу носи.“ Један босански везир питао је старце Бошњаке: „Хе, кметови, кажите ми право, који вам је нај-

бољи био паша од кад је цар Босну освојио?“ „Честити везиру, они који је отуд пошао, а к нами не дошао“, одговоре простосрдечни старци.

5.

ЛАВ И МАГАРАЦ

Лав и магарац пођу у лов. Магарац својом виком поплаши и узбуни многу животињу; и учини ју бежати из шуме на коју лав нападајући нафата силу. Онда магаре поносећи се упита лава: „Хе, сад ми кажи, што ти се чини од мојега гласа?“ „Пак још питаш“, одговори лав, „и ја сам, да те не знам ко си, би се од твоје вике уплашио.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ова басна прилičествује онима који се чине страшни док их људи не сазнаду, а по том нико се на њи и не обзире, и колико они више вичу, толико се већма други смеју. Простак и дете од свашта се препадају, и малодушан човек у всегдашњем живи страху као зец. Јеја кад где завиче, плаше се баке, јер то значи да ће ко умрети. А где се људи рађају, а не умиру? Јоште се то место није нашло. Да и нема совуљага на свету, и опет би људи умирали. Не ваља децу плашити, јер се многи из самога обичаја до глубоке

старости ужасавају и јежи им се кожа од они ствари које нит' су кад видли нити ће видити. Ако се у помрчини боје да о што главом не лупе, и да у какву јаму не упадну, имаду разлог: нека се боје и чувају. Ако ли се пак плаше да што у мраку не виде, лудо мисле: шта ће видити, кад се у помрчини не види? Али старе баке кажу то и то и друго. Наше се баке у том љуто варају, и боље је нек ћуте. „Нек ћуте" ласно је то рећи, али баба Чава зна и каже толике примере, како се је привидило томе и томе пролазећи ноћом покрај гробља на месечини, и како се вештице преобраћу у кокошке. Не верујте, моја децо, све су то голе лажи. Но слушајте, како то бива. На гробљу су велики крстови од који се на месечини виде сени, пак ко се је научио из младости плашити, пролазећи туда, види те сени, или каква пса да туда протрчи, или мачка ком се у ноћи сијају очи, или који иструнут крст гди се сија и пламти: онда ти му се ужеже мечтаније и узбуни кров, ужас нападне на њега, а јошт кад је сам! Ето како су постала сва привиђенија и страшилишта, летући змајеви, виле и аждаје. Једну ноћ на месечини наша стара слушкиња, Угринка, уплаши се од своје сени, јао, њој кукавици, викне, пак бежи колико игда ноге могу. По срећи, изиђе неко пред њу са свећом, позна и сама од шта је бежала. Свећа је просвештен разум који нам показује истину, а мрачно сујеверије чини нас бојати се слабе кокоши и покојни у гробљу костију које нису кадре

ником никада зла учинити. Премудро нас учи Питагор у златни своји стихови чеса се ваља бојати и чеса не: *Πρῆσσε δὲ ταῦθ᾽ ἃ σὲ μὴ βλάψη λόγισαι δὲ πρὸ ἔργου δειλὰ μὲν ἐκπρήξας φοβοῦ χρηστὰ δὲ τέρπου*: Делај то што те неће увредити и размишљај пре дела, зло кад учиниш бој се, а о добру весели се. Буди добродетељан, буди разуман, пак ћеш онда рећи к свим сујетним страшилиштам оно што је наше басне лав магарету рекао: „И ја, да те не знам ко си, би те се уплашио.“

6.

ЛАВ, МАГАРАЦ И ЛИСИЦА

Лав, магарац и лисица пођу скупа у лов с уговором што улове да разделе. Кад довољно лова налове, лав рекне магарцу да добитак паметно раздели. Ови разложи све на три једнака тала, дозвољавајући другим да изберу шта се коме љуби, придодајући да ће он с којим му драго талом што остане задовољан бити. „Је ли, то ли се зове паметно делити? Почекај мало, да те научим памети!“ одговори му срдит лав, пак онда тресне с њим о земљу и распара му трбу. „Дели ти сад“, рекне лисици. Ова натовари све у једну гомилу, а за се остави само једног зеца, па каже лаву шта је чије. „Ај, ај, премудра лисицо, ко те научи тако паметно делити?“ „Магарећа будалаштина, господару“, одговори ова.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Τὰ τῶν ἀνοήτων παθήματα τῶν φρονίμων εἰσὶ μαθήματα: Безумних страданије разумнима је ученије. Смислен и разуман човек не само учи од паметнији од себе, него и од сами луди има чему научити се, зашто гледа добро што они чине и како злопате, пак све то узима себи за науку и чува се, а будала неће ништа од паметна да прими, ибо, при прочеј лудости ово му је највећа да се сам себи најпаметнији чини и за срамоту држи од другога што научити. Малоуман човек и високоуман оно што не зна о том ни појатија не могући имати, оно што зна чини му се, да је то све што се може знати; зато, што је себи једном завртио у главу, ако ће бити и криво и недостаточно, оће да тако остане. Ако је лењив, неће себи да разбија главу да даље постигне; ако је слабоуман, а он није кадар; ако ли је пак (то што је најгоре) високоуман, а он неће ни по што себе да понизи, да од другога што прими, а јоште, што је црње и опачније, оће силом и на љуту срамоту и друге да научи, пак говори пуст што му год на памет дође. Ступа напред, нити се обзире као слепац кад по блату бежи, иде само на срећу куд пуче да пуче. А разуман човек, ако ће колико знати, опет слуша с великим вниманијем што други говоре. Оно што зна рад је и боље знати, а оно што не зна не мисли да зна; радо и весело што је добро и паметно и слуша и прима од ког му драго, и тако од дан до дан паметнији и разумнији бива.

Но да дођемо к нашој басни. Лав овде представља неправедна и силовита човека, коме ништа није право ни паметно што њему није на корист. С таковим бесовесним и бешчовечним звером правду тражити, то значи себи погибал на главу навлачити. Простосрдечно и бедно магаре увештава нас да се с силним не дружимо. Чему нас лисица учи, то остављам нека свак погоди.

7.

ЛАВ И МЕДВЕД

Лав и медвед пођу по једној дубрави од глади лекарство тражећи. Намере се заједно на једно дебело јеленче, које, један с једне стране, а други с друге, ласно увате и убију. Да га разделе на полак? Сваки, есапећи по празнини трбуа свога, види да ће му полак мало бити; свак би рад све имати: почну се дакле око њега чупати и дерати, док оба изнемогу и у несвест падну. Лисица, видећи их тако расположене, лагано одвуче јеленче. Ај, ај! Зла нам срећа и с нашим лакомством (рекну они једва крећући се), за лисицу ли ми мал' главе не изгубисмо?

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Неситост и лакомство хиљаду зала на људе навлаче, сеју свуда раздор и несогласије, завађају и раздељавају сродну браћу и драге

пријатеље. *Νήπιοι! ουδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντὸς:* Будале! нити знаду колико је више полак од свега, виче, жалећи се, старац Исиод. Блажена реч, којеј кад би људи следовали шчастљиви би били. Полак с согласијем и с правдом, више је и напредачније, јер је с благословом Божијим, него ли све с неправдом и с проклеством. Farina de diavolo va presto in semola: Брашно ђаволье иде брзо у мекиње, паметно вели талијанска пословица. Ко с неправдом тече, с врагом растече; ко с туђим уздисањем кућу зида, неће му унуци у њојзи живити. Ово су истине тако јавне а тако познате, да није потребно о њима више говорити.

8.

ЛАВ И ЗЕЦ

Лав, тражећи што за ручак, упази здрава зеца у међи заспата. Могаше га ласно спачати, но видећи подаље јелена пусти се за њим. Зец се пробуди и побегне, а јелен утече. Онда се лав врати к зецу, ал' нађе место чисто. Почне лизати усне и маати главом: „Ето ти моје памети, оћу јелена, нећу зеца!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

И ово је против лакомства: избирач није свагда погађач, и ко оће всегда веће, губи често из вреће. Бољи је један зец у чанку,

него два у пољу. Правда, да ова правила нити су за свакога, нити за свако време. Ко се всегда боји да не изгуби, мало ће кад добити. Audacem fortuna juvat: Слободног срећа помаже, веле Латини. Ко се одвећ ветра плаши нек не иде на море, и ко се мраза боји нек не сади виноград. Пак што би било? Ништа, него скудост и недостатак.

Чему нас дакле ова басна учи? *Μηδὲν ἄγαν*: Ништа преко мере. Уфати зеца, пак онда трчи за јеленом. Разуман човек нити је страшив нити пак преко мере слободан. Ко би рад да никад ништа не изгуби, мучно ће што добити. Велика је различност с разумом или без разума што изгубити. Што други вредни и паметни чине, зашто не би и ми чинили? Ако ли нам се пак што противно случи, нико паметан неће нам се ругати. Предосторожност и разум нека свачим управљају. Ти учини све што надлежи, пак се уздај.

9.

ЛАВ И ЧОВЕК

Лав и човек почну се инатити о својим преимуштествам. Човек фали људе, говорећи да су вреднији и јуначнији од лавова, а лав неће то ни по што да призна, но на против утврждава да је један лав јачи од неколико људи. Њиово прение потезало се за дуго, док по случају намере се негде на икону Херкулову. где би-

јаше изображен ови како дави лава „Видиш то?“ рекне човек. „Видим, а ко је то написао?“ упита лав. „Човек, а да ко ће написати? . . .“ „Хе, мој брајко, видиш да си . . . мал' не реко“, рече лав. „Да лавови умеду писати као ви, ја би теби сто икона за једну показао, како лавови људе даве.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Не ваља ласно веровати што један човек или народ о себи говори и пише, јер свак себе описује како лепше зна и може. Ваља слушати што други о њима мисле и утврждавају. Правда, да је не само лав но и коњ и во много јачи од човека, но не имајући человеческе хитрости и разума, принуђени су покарати се човеку. Сама храброст и јунаштво једнога народа без науке и мудрога прављенија подобне су зверској снаги. Бране се за неко време, ал' најпосле морају рећи ејвала и покорити се. Наука, мудрост, мудро и законо прављеније, искуство, просвештени народа подражаније, а сврх свега трудољубно и добродетељно једнога општества житије: ево што састављa његову праву храброст и јунаштво, а без тога или је у рапству или ће с временом бити. Бог и натура тако су одредили, како човек скотом, тако и разуман неразумним да влада и управља.

10.

ЛАВ И ДИВИЈИ ВЕПАР

Оба ова, у један жарки дан летњи, жедни дођу на један извор прохладити се и жеђ угасити. По лудо високоумије с луђим својим породом, инатом, свуда свој нос увлаче, дођу и к овом чистом и изобилном извору, и заваде ова два звера, ко ће пре пити. Од речи дођу к ударцем. Вепар зубма, а лав с ноктима, један другог окрваве. Попрестану мало за оданути и с већим устремљенијем сраженије обновити. У исто време орли и гаврани, гледајући битву и њушећи крв, долете са сви страна, облећући и радујући се. „Нисмо ли ми луди“,реку ова два непријатеља, „да се овде деремо и убијамо на радост наши општи душмана?“ Помире се и напију се, један с једне стране, други с друге, и оду свак својим путем.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ништа није способније људе за помирити, колико кад сами расуде, да они са својим взаимним разрушенијем општим својим злотвором не само радост но и ползу причињавају. Неправда — адски пород —, властољубије, несита грабежа жеђа, неразумна освета — колику су витешку и сродну кров пролиле, која би дужна била самом отечеству и општеј слободи посвећена бити! Жале мусулмани христјаном уступити оно исто што су од христјана силом похитили, а не мисле да Бог и

правда оће да с временом опет сваком своје буде. Ко је пре неколико времена и када чуо да је Бошњак или Арбанас икада Турчин био? Нити су пре били, нити ће до послетка бити. Но они веле, каква је то правда, да им Руси и Немци отимљу оно што су они од други отели? Нека само послушају ово што ћу рећи, пак нека сами суде. Што је за све народе боље него за само један народ, то је роду човеческому во опште и полезније и правије: гди се наука уводи и распространјава, гди поредак и закони царствују, гди се куга међу људе не пушта, ту је за све људе боље и праведније. Јошт једно: у свим немачкім и росијским владјенијам нико се добар, ни христјанин ни Турчин, солдата не боји, но гледа у њему чувара свога; а у турској земљи, колико је даље од Цариграда, толико више бедни христјанин пред агом и његовим слугама, пред спапом и пред јаничаром, дркће као овца пред курјаком. Сада дакле христјанин и Турчин, ко има човеческо у прсима срце, он ће сваки дан к небу погледати и рећи, Бог ће дати што ће боље бити.

11.

ЛАВ И БИКОВИ И ЛИСИЦА

Лав видећи три бика всегда заједно у љубави и у согласију не смејаше на њи ударити.

Пошље дакле лисицу, те их завади и растави. Онда лав, на сваког понаособито ударајући, свој тројици дође до главе.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Несогласије христјана подигло је Турчина, њиово согласије понизиће га. Неслога браће сатире и у срамоту их погружава, а блажена слога и јединодушије возвишава их и прослављава.

Мусулмански закон њи учи, да се моле Богу, да Бог не соједини крштене царе и краље. Молим их нек ми кажу, каквога Бога они себи представљају од кога просе вражду, несоједињеније и неслогу међу људе? Христос Спаситељ христјаном заповеда, да просе од Бога всеопште согласије и соједињеније у познању јединога преблагога Бога Творца, у правди, поштењу и добродетељи. Ево какав је христјански Бог, кога Христос проповеда. На поље дакле између сви поштени и паметни народа, лукаве лисице, које за человеческа сујеверна измишљенија несоједињеније, вражбу и мрзост проповедају и вооружавају брата на брата свога и поштене комшије једног на другога. Једини Боже, соједини у име твоје све царе и краље, и ако кад који од њи усхоте неправедним бити, да му други не даду. Соједини све људе у љубави, правди и добродетељи.

12.

ЛАВ И МИШ

Лав утруђен легне у лад почивати, и ту заспи. Миш туда одећи, dође му у главу, да претрчи преко лава. Лав се презне и шчепа миша. „Нијєдна веро! На толиком пољу преко моји ли леђа ти пут себи нађе? Што ћеш сад, казуј!“ „Великоможни лаву“, одговори миш с умилним гласом, „весма сам сагрешио, признајем и исповедам, но молим те да ми опростиш, нећу више то учинити, ово ће ми бити први и последњи ред. А и расуди, молим те, каква би слава лаву била, да утуче миша?“ Лав се осмене и пусти га без вреда.

На неколико дана уђати се тај исти лав у дебелу мрежу коју ловци лавом и медведом стављају, из које лав не могући размрсити се стане рикати колико игда може. Миш чује, притрчи, види и позна благодетеља свога, не отлажући времена почне гристи мрежу и мало по мало прегризе једно уже. Онда се мрежа распе, и лав се избави. „Чудне ствари што видим на свету!“ сав зачуђен рекне лав. „Ко би икада рекао да и миш лава од смрти може избавити?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ἔστι καὶ παρὰ μυσὶ χάρις: Јест и у миша благодарност. Прекрасна пословица која нам препоручује благороднејшују, слачајшују и краснејшују од свију добродетеља, благодар-

ност. К благому Богу, к слатким родитељем, к милостивим благодетељем, к праведним и трудољубивим царем нашим, к разумним и правдољубивим судијам и правитељем — благодарност! Божествени и слатки чувствителном срцу союз, који содржава милијоне људи у согласију и љубови, благодарност! Ко фали, на неколико хиљада година после, Сократа, Марка Аврелија и милога Тита, и ко ће их фалити до века? Небесна прекрасна кћи благодарност. Чувствованије ове добродетељи учи мало детешце да се умиљава на прсима родитељнице своје, и грлећи је с слабима рукама благодари ранитељници својеј. Страшни звери благодејанијем укроћавају се, лав и медведласка онога који их рани, во и коњ служе господару своме, и верни пас умире за њега. Коме није благодарност довољно награжденије за учињено благодејаније, нека га нигда не чини, боље. А неблагодаран — — — увы! је ли могуће да је човек неблагодаран? Не дај, Боже, такога у роду!

13.

ЛАВ И БИК

Стар лав сретне млада и јака бика, и не уздајући се јавним сраженијем победити га, приступи к њему кротко, и пријатељски поздравивши га каже му да је зготовио велику част, и моли га да му у гости дође. Бик, више

из љубопитства него ли части ради, пођe да види каква је лавска част. А кад дође на лавов стан, не видећи ту нити какво пригото-сљеније нити ватре на огњишту, подозре навет и види да му се о кожи ради: покаже лаву своје рогове, пак се врати и без остај с Богом. „Та причекај, пријатељу, оди, поседи мало, сад ће част готова бити." „На част ти твоја част, части се с ким си се и до сад частио", одговори паметни бик, пак оде својим путем.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Све овој подобне басне уче нас предосторожности и чувању. Правда, није лепо да је човек без узрока и преко разлога нити подозрителан нити неуверителан, но с онима које познаје. А оне које не познаје, не мислећи о њима никакво зло, дозвољено је не наглити се, но чекати, за моћи по њиовом поступку и начину живљења о њима судити. Добронараван и правосердечан човек ласно верује ал' се ласно и превари, пак ако је у маленој вештти, нек иде: боље се кадгод и преварити, него за сваку безделицу и багателу подозреније имати. Кад се обаче до чести или какове нибуд важне вештн тиче, нико паметан неће другому за зло примити, што се ласно у што не упушта док здраво не расуди и све окресности посла добро не позна. Никада се поштен човек не срди што други истражују да га добро познаду, јер он добро зна, да колико га боље сазнаду, толико ће га више

љубити и почитовати. А мало добар човек колико више може крије своје трагове, добро знајући да је пропао како га сазнаду. Колико се замршенији и потајенији један посао види, толико више ваља стајати на опазу. Пакостан, кад о највећој пакости мисли, онда најмајсторскије измишљава речи. Зато измишни комплименти, ласкатељства, церемоније, необична похваљивања и улагивања пред паметним људма никад нису што добро значила. Chi mi lusinga più di quel che suole, o m' ha inganato, o inganar mi vuole, весма разумно веле Талијанци: Ко ме год ласка више него обично, или ме је преварио, ил' ме преварит' оће. Зато ове басне бик врло се паметно влада. Зове га лав на част: иде да види, јер га се не боји. Не види то на што је зват — неће више ништа да зна.

14.

ЛАВИЦА И ЛИСИЦА

Лисица је похуђавала лавицу зато што ова ретко и по један пород рађа. „Ретко, и по један“, одговори лавица, „али кад родим, а ја лава родим.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ καλὸν: Није у многому добро. Колико ова басна, толико и пословица приличествују онима, који, што чине, добро

и совршено чине. На против, неки се све врте и окрећу, а кад им на посао погледаш, а оно мућак. Млого којешта почињу а ништа не свршују; ако ли што кад и сврше, а оно не ваља, пак залуду им мука. Зачињу и рађају неке главе премногe ствари сваки дан, но чему је све то подобно? Лукавим лисичићем, или оним маленим летњим мушицама које у исти дан кад постану, у тај их и нестане.

15.
КУРЈАК, БАБА И ДЕТЕ

Курјак гладан хођаше којекуда тражећи што да изе. Дође у вече на крај села пред једну кућу и чује дете гди плаче и бабу гди га страши говорећи, да ако не умукне и пође спавати, да ће га на мâ дати курјаку. Ови стане чекати с великом жељом неће ли баба то учинити. Док се дете утиши, престане плакати и запита бабу, оће ли га дати курјаку? „Не бој се ти, рано моја“, одговори баба, „ако курјак дође, ми ћемо га набости на они гвоздени ражањ што стоји за врати.“ Онда ти курјак стане бежати, мислећи у себи, „међер бабе у овом селу једно говоре, а друго мисле.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Људи који своје пристрастије и користољубије за совет примају подобни су овом курјаку. Ласно верују оно што желе, ни мало не

размишљавајући је ли то могуће или не. Достојни су не само преваре но и поруганија, прво, што неправедно, а друго, што будаласто желе и зактевају. А наша нас бака учи, да ако што у срдитости и страсти и речемо да ћемо учинити, кад се гњев и страст утоле, о том ни да не мислимо. Август цесар, отпуштајући од себе учитеља свога, Аполодорија, запроси га да му даде свој последњи совет како ће се владати. „Кад се год расрдиш", одговори му учитељ, „немој ништа ни учинити ни заповедити, док не очиташ греческо азбуки од алфа до омега." „Ал' док ја то очитам, проћи ће ме гњев", вели му цесар. „То ја и оћу", одговори учитељ. Плутарх, за неку велику погрешку весма разгњеват на свога слугу: „Иди ми с очију", рече му, „да нисам овако срдит, би те здраво избио." А Платон моли комшију да му протуче слугу. „Туци га сам", вели му они. „Не могу, јер сам одвећ срдит."

Гњев уподобљава човека зверу. А човек ништа не ваља да чини као звер без расужденија.

16.

КУРЈАК И ЖДРАЛ

Курјак ждерући овцу, стане му кост у грлу. Стане завијати и јаукати молећи свакога ко туда пролазаше, да му извуче кост, обећтава-

јући велико награжденије. Дугошијасти ждрал полакоми се на плаћу, завуче главу у курјачије грло и извуче кост, пак онда летећи више њега искаше плаћу. А курјак, показујући му своје курјачке зубе, каже му: „Зар ти је то малена плаћа, што си из оваки зуби извукао главу здраву и читаву?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Κακοὺς εὖ ἔρδοντι ματαιοτάτη χάρις: „Злим благотворјаштему сујетнејша благодарност“, вели Теогнидес. Ко познатом злочинцу помаже и добро твори, шта ће од њега чекати? Зао човек међу добрима ништа друго није него курјак међу овцама, којему нико конака не ваља да да, но како га гди упази, курја! нека виче. О злом сажаленије имати, то је на погибел мирним и добрим људма. Зато, право веле наши стари, да је гори јатак од пустаије. Кад се човеку прст на зло да, ради свакојако да га излечи; а кад види да сва рука од њега бедствује: „Режи брже боље“ виче, и за избавити сву руку не мари за који му драго прст. Бедни су онде људи гди зли већу силу и власт имаду, и принуђени су као она бака говорити: „Мој синко, добро је и пред сотону кад кад свећицу ужећи, јер је зао, ваља га се бојати.“ Питали су једног старца Ерцеговца, кад ће злију нестати? „Кад се сви добри насупроћ њи сложе и подигну“, одговори паметни старина.

17.

ЌУРЈАЌ И ЈАГЊЕ

Курјак пијаше на једном извору. Јагње, не видећи га, далеко ниже на потоку дође напити се. Како га они спази, викне на њега: „Ту си ти дошло мутити ми воду, да од тебе не могу с миром ни бистре воде напити се, је ли?“

„Та вода, госпо́дару, од тебе к мени тече, како ћу ти ју ја замутити? То није могуће“, одговори ужаснуто јагње.

„Ха, ха! По гласу те познајем, ти ли си онај који ми се лане у ово доба ругаше?“

„Лане, у ово доба? Помагај! Тада ме није ни било на свету, мати ме је овог пролећа ојагњила.“

„Видим да си ти умно и паметно, и да се умеш добро одговарати“, рече му курјак. „Но залуду, све ти то данас преда мном неће помоћи.“ Скочи на њега и прождере га.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Живо и дејствително описаније силна неправедна и слаба неповина. „Ко те пре? Кадија. А ко ти суди? Тај исти кадија. Не питам те више, знам шта ће ти бити“ — веле Бошњаци. То значи: курјак те пре, а курјак ти суди. Имати право онде гди насилије и неправда влада и суди, то је толико колико и сасвим криву бити. Да што надлежи делати у таковим окресностима? Ја друго средство не знам, разве к небу очи подигнути и од туда прави

суд чекати. А оће ли то бити? Оће без сумњенија. Ибо неправда превраштава престоле силни. Онај вечни и премудри, који је све што видимо створио и содржава, он све види, и воздати ће сваком по делу, ако то насилником и неправедним и није драго. Али може помислити ко, што ће данас изеденом јагњету помоћи, ако сутра курјаку кожу здеру? Јагњету ништа, њему је све једно, та га курјак изео та човек, зашто ни јагњету ни курјаку није никакво поњатије о правди и о неправди дато, а што им се није дало, то се од њи неће ни искати. А човеку је то дато, зато ако је колико ко у злу отврднуо и окорео, опет га зло мучи и растрза. Дакле не мора ли луд бити ко мисли да му је ово чувствованије залуду дато? Ево како о овом пре неколико хиљада година старац Исиод мудрује: *Ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεεινοῖς ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς, ἀνθρώποισ δ' ἔδωκε δίκην ὁ θεός*: Рибама и зверовом и птицам летућим дозвољено је да једно друго једе, зашто нејма правде над њима, а људма је дао правду Бог.

18.

КУРЈАК И ОВЦА

Курјак сав издрпат од паса лежаше при једној реци. Упази не далеко овцу, пак је почне молити да се смилује о њему видећи га у такој невољи, и да му донесе мало воде.

„Ја би то ласно и радо учинила“, одговори овца. „но ако си и сав издрпат и осакаћен, и тако си курјак, пак се бојим да ниси гладнији него жеднији.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ево добитак злонаравија и неправде. Пакостан и сасвим зао човек, ако ће не знам у какву невољу пасти, и ако ће се колико смирити и молити нико се у њега не уверује и сваки га се одвраћа и гнуша. Нема дакле горе несреће од злонаравија и неправде, нити већега благополучија од добродетељи. Богаство стећи може и зао и неправедан човек, може се сав ваљати у сласти и изобилију, високе науке и достоинства може приобрести. Али благонаравијем и добродетељију украсити се то злом и неваљалом срцу није дато. Злотворитељан човек подобан је овоме курјаку: кад легне на смертну постељу, сав раздрпат од своје совести за неправде и зла учињена, нити ће га ко жалити нити о њему соболезновати, но свак ће рећи: ето човек, који није положно Бога помоштника себи, но упова на себе и на неправду своју.

19.

КУРЈАК И КОЗА

Курјак упази на високом каменитом месту козу где пасе, и не уздајући се да ће је ту

моћи уфатити, науми к себи је домамити, говорећи: „Сестрице, ту ти није најбоље, стрмено је место, можеш се убити, а ни паше ти ту доста нема, сиђи у долину, боље ће ти бити."

„Јест, баш! Не знам од кад су козе курјачке сестре, и од кад су курјаци тако милосрдни постали! Иди, иди, слуто, овде ти лажи не пролазе. Огледај се гди у поток, пак ћеш видити стоји ли ти лепо да се чиниш добар."

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Курјаков совет овде чини се добар и полезан, али за њега, а не за козу. Зато и коза паметно ради гонећи га од себе, његовом совету и притворној доброти ругајући се. Курјачка нарав кад се најбоља чини и најлепши совет даје, онда је се ваља највећма чувати.

20.

КУРЈАК И ЛАВ

Курјак уграби негде из стада овцу, пак пође носећи је даље од пастира и паса, да је с миром изе. Сретне га лав и отме му је. Онда ови, из далека стојећи, рекне лаву: „Неправедно моје отимаш! Неће ти пробитачно бити." А лав к њему смејући се: „Е баш! Зар си је ти с правдом стекао или од пријатеља на дар получио?"

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово се допада онима који туђе силом или с преваром узму, пак после изгубе.

21.

КУРЈАК И КОЊ

Стар курјак упази добра коња. Не поузда се јавно на њега ударити, бојећи се ил' да му не утече или да га неће моћи надвладати. Намисли да га с преваром придобије. Приступи кротко и упита га за здравље. Коњ подозре лукавство и науми с клинцом клинац истерати. Каже му да се у осталом добро наоди, но да се је стражњом ногом на ивер набоо и да га нога љуто боли. „То је најлакше, оди да ти зубма извадим ивер.“ Стане коњ и подигне ногу, а кад види курјака близу, лупи ти нам га у губицу, те му све зубе распрска, пак одскаче преко поља. А курјак остане јаучући и себи говорећи: „До сад си лагао, а сад си баш долагао.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Овако се најпосле свакому догоди, ко се у неправду, лаж и превару узда.

22.

ЛИСИЦЕ

Једној лисици упадне реп у шкрипац. Она за избавити осталу кожу пregrize себи реп и

утече. А по том, за сакрити своју срамоту, сазове ироче лисице из комшилука и начне их увештавати да и оне одрежу себи репове, говорећи да је лакше и лепше лисици без репа него ли с репом. Онда једна од старији и искуснији лисица придосетивши се њејзином лукавству, одговори: „Док си ти реп свој имала, ниси нас на то советовала, а сада, гди си ти без репа остала, хотела би да и ми наше одрежемо, је ли? Видиш ти памети? Оће једна лисица многе да превари.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

По својој прилици већ су се људи били почели одавно варати, будући да је Езоп принужден био толике басне против преваре измишљавати. Ко је какав, рад би да су и други таки. Чивути турски и пољски срде се на немачке Чивуте и држе их за јеретике, што ови свуд наоколо подбријавају браде. Што слепо не чини сујеверије? Жид ако ће најзгаднији бити, он из суда из којега христјанин једе и пије неће ништа окусити. А зашто? Беда га знала. А расколник сирома крепко верује да ко обрије браду сасвим изгуби образ и подобије Божије, и не сумња ни мало, да Бог не седи на небу с великом брадом. Ово ја овде не спомињем само за шалу, нипошто! Но рад сам да се људма почињу давати разумнија појатија о непостижимом божеству, да не приписују неразумно неописаному Суштеству человеческо подобије телесно. Има

мајмуна у Африки, који су млого већи од човека, управ на две ноге ходе и браду имаду; словом, по телу подобни су човеку осим разума и словесности. Ако ли оћемо да што у чловеку нађемо по образу и по подобију Божију, то не ваља тражити у телу, које он подобно има с неки мајмуни, но у разумној словесној души, способној мудрости, правди и божественој добродетељи, која преимуштества никакав орангхутанг (сиреч африкански мајмун) нејма. Ову разум и словесност узми од човека, он већ није словесни чловек но бесловесна животиња.

Лифландски сељани, ако су и лутерани, из обичаја носе браду. Ако га упиташ зашто, а он каже право: „Волим се напити ракије за оно што би дао за бријање." А наш Ердељан вели: О лас јака коља к нум фаче ниминк: ово пролази, јер има неки разлог. Али Турчин кад оће да му се све верује што каже, зато што он носи браду, ту нам не торна конат. Плутарх имао је прекрасну браду (право ваља казати, има и брада весма лепи), но он врло виче и изобличава неке лажљиве философе онога времена што се за саму велику браду издају за то што нису.

Лепо је слушати мојега доброга пријатеља софополитскога епископа кад га ко запита, је ли нужно епископом имати браду? Одговара: „Давњашњи је обичај, зато је морамо носити; ја себе чувствујем да би без браде могао бити епископ како год и с њом, но сад за њен атар ја не остави моју епар-

хију.“ Нек де сад чујемо дисидемонскаго владику, који већу част памети у бради држи, како он резонира: „Брада је чесна и света вешт, која чини човека још толико чесним и преподобним. Света, велим, и доказаћу: пророци, Христос и апостоли сви су браде носили. Сме ли ко против Христа и апостола што рећи?“ „Та не сме, господине, помагај! Али Ана и Кајафа и Ирод и Јуда и они су браде имали, пак зато нису ни длаке бољи били; онда је то у жидова општи обичај био како год и данас.“ А да што ћемо сад? Да обријемо браде? Не. Нека оне стоје с миром онде где су још у обичају, но ваља казати већ једном људма, да с брадом или без браде бити то не придодаје човеку најмање мрве ни памети ни науке ни добродетељи, следователно нити чесности ни достоинства.

Ето ти нам наше лисице, која, сама без репа, оће да и друге своје одрежу! Може и то гди бити, но овде баш није тај догађај. ибо лисици одрезати реп толико чини колико човеку нос, једно и друго ужасно боли. А натура је у тому премудри учитељ. Оно што она није учинила да се реже не може се одрезати без љуте болетице, а оно за што не мари ил' се резало или не, него од самога обичаја зависи, оно се реже пак и не осећаш, како све власи на телу и нокти.

23.

ЛИСИЦА И ДРВЕНА ГЛАВА

Лисица уђе у дућан древосечца и нађе ту између остали вешти и једну древну главу весма мајсторски саделану, коју је позадуго гледала и тамо вамо преметала, но не чујући од ње никаве речи, тури је говорећи: „О чудне главе без мозга!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово приличествује онима који све своје достоинство у вњешном украшенију полажу. Ово говорећи не похуждава се свакога по његовом чину и состојанију пристојно одејаније и украшеније. Без нужде издрпате и измрљате аљине носити, то је скупост или худост достојна негодованија и згадности. Но само за вњешње украшеније старати се, велико нешто у тому полагати, и с округли мустаћи или обрвама или калпаком или перуком или златоизвезеним аљинама поносити се, а о украшенију душе и памети, срца и нарава своји ни мало не марити, ту управ принадлежи: „О чудне главе без мозга!“

24.

ЛИСИЦА И ГРОЖЂЕ

Лисица, видећи на једној високој лози грожђе, покушавала се свакојако како би га

доватила, а кад види да ни на који начин не може до њега доћи, онда отиде говорећи: „Јошт је кисело, ништа не ваља, трну´ од њега зуби.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Оно шта ко не може имати, нек се чини као да неће, ако хоће да му ко не рече: мац!

25.
ЛИСИЦА И МАЈМУН

Четвороножна животиња сакупи се да изабере себи поглавара, и одсуде да ко се од њи покаже најпаметнији и искуснији, ономе да даду началство. Онда мајмун толико је својим играњем, окретањем и скакањем све проче у удивљеније привео, да сви јединодушно реку да је он достојан примити жезал прављенија. Лисица је томе весма негодовала, но шта ће једна прама толикима? Онда ућути, а како негде упази парче меса у шкрипцу, доведе ту мајмуна, и каже му да је она нашла то сокровиште, но да га не сме узети, будући да по закону то владјетељу принадлежи. „Имаш право, мудра лисицо,“ одговори, пак потрчи да га узме и уфати се у железо. „Играј сад“, рече му лисица посмејавајући му се. „Памет требује, а не окретање, оном ко оће многима да влада и управља.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Ове лисичине речи довољно доказују што ова басна оће.

26.

ЛИСИЦА И КУПИНА

Лисица прелазећи преко плота поклизне, и за не пасти уфати се за купину, раздере и окрвави све своје шапке о купинино трње. „Чемерна ми твоја помоћ“, почне се тужити на купину, „боље би ми било, да сам пала него што сам од тебе помоћи искала. Мени кукавној! Како си ме осакатила!“

„Ко ти је крив?“ одговори купина. „Ко ти се рече за ме фатати и од мене помоћи искати, кад ти добро знаш како ја помажем?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Добро треба гледати од кога ко помоћ иште и благодејаније чека. Овде лепо приличествује и она басна која каже да је коњ пре био свободан, пак се завади с јеленом о једну ливаду, и за изгнати јелена зовне човека на помоћ, да себи метути узду и на се узјаати: и тако истера јелена, али остане за вавек роб човеку.

Многи, инатећи се за једну ствар, ајде у процес, пак се затру. Боље је кад што и изгубити него увредити добра пријатеља и од добра комшије учинити себи зложелатеља. Која полза с срамотом што придобити и зло

име заслужити? Тешка је ствар туђе благодејаније, али се не може иначе у општеству живити; ми другима ваља да помажемо колико можемо, и у потреби од други помоћи да иштемо. Узајмио сам што кому, а он ми је вратио и зафалио, што оћу од њега више? Али би ја хотео да он по том све по мојеј ћуди живи, и за мој атар да лаже; ако ли неће, а он је неблагодаран. Нипошто! Ја сам неправедан, који од њега изискујем што он не може или му не пристоји. Данас сам ти учинио добро а сутра си ми неблагодаран, но у такој вешти гди правда и чест изискује да си ми неблагодаран — поштен си човек, не бој се! Ако ли те ја неблагодарним наричем, ја сам сам зао и неправедан, следователно и недостојан твоје благодарности. Зато опет пофторавам, да добро ваља гледати од кога се помоћ и благодејаније иште. Преблажен они члoвек, који сваки дан добро твори само зато што себе пред Богом дужна к тому чувствује, не престаје благодарећи вечному творцу што га је у состојаније положио да то може чинити, и находи пребогато награжденије у внутрењем своје совести свидетељству да је исполнио чесна и богољубива чловека дужност.

27.

ЛИСИЦА И КРОКОДИЛ

Лисица и крокодил почну се инатити о благородству. Крокодил стане казивати какова

су мужества његови прадедови чинили, по тому доказујући да је он најблагороднији од свију животиња. „Доста већ“, одговори лисица, „и по кожи се познаје да си од старине.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ваља знати да је крокодил једна страшна звер која живи у води и на суву. По виду подобан је гуштеру, али је ужасно велик. Неки су тридесет ногу дугачки. У Египту, у реци Нилу, има их премного и прождиру људе и другу животињу. Кожа му је скаредна видити, покривена с дебелим љускама, и тако тврда да је весма мучно пробити.

Ова басна принадлежи онима који се одвећ фале и поносе с благородством своји прародитеља, а сами ни на што нису способни. Похвална је вешт благородство у вредном, разумном и благонаравном младићу, а неваљалу и стропотивонаравну више на срамоту служи. Колико је ко више од отечества примио и ужива, и колико више отмености од њега изискује, толико му је више дужан служити и њему на ползу живити. Ако ли ко оће да до подне спава а до поноћи којекакве безделице и бешчинија да твори, он нека зна да се је на срамоту своји благородни родитеља родио. Ништа није хуђе и горе него благородна младића с таковим мишљењем из младости напојити да се је он за леност и безделије на свет родио. По обичају даваће му се титул „благородни“, но он, кад га год чује,

нека га слободно прима себи на обличеније, ако његове нарави и дела нису благородна. *Εὐγένειά ἐστι ἀρετὴ βροτοῖς:* Благородство јест добродетељ људма. И паки *Ἀνὴρ ἄριστος οὐκ αν εἴη δυσγενής:* Муж превзрјадни никад није неблагородан. Зато благородни и имући у једном општеству колико више средства и удобности имаду, толико је већа њиова дужност добро и благородно воспитаније својеј деци давати, које се састоји у науки, трудољубију и благонаравију, да им се не рече као крокодилу: „По кожи се познајеш да си благородан“.

28.

ЛИСИЦА И ЛАВ

Лисица први ред сретши лава тако се ужаснула, да мал' није мртва пала. Втори крат устраши се, но не тако као пре. А трећи раз толико се ослободи, да приступи и с њим познанство учини.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Различне ствари чине нам се страшне јер их не познајемо, које по том чрез опхождение и познанство весма нам обичне бивају. Врло је зао обичај плашити децу из малена, тако да по том у довољном возрасту боје се свашта и уклањају се од страни људи. Лажи, лукавства и сваког неваљала посла,

који бива себи или другому на вред и штету, тога их је потреба учити да се и сраме и боје. Но о овом смо и на другом месту опомињали које за довољно наодим.

29.
ЛИСИЦА И ВРАН

Вран нађе негде комат меса и држаше га у кљуну стојећи на древу. Лисица оњуши месо, притрчи под древо, и почне фалити врана говорећи: „Мили Боже, красне птичице! Лепа перја што имаде! Да јошт има какав глас, не би над њом птице на свету било!“ Врану то није мило било, да га лисици при толикој његовој лепоти за мутава држи, отвори кљун пак стане гакати. Падне месо доле, уграби га лисица и прождере, говорећи и посмејавајући му се: „Е, мој врану, имаш свашта, ал' памети нејмаш.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Какви смо ми људи на овој нашој земљи! Ајде да се право један другом исповедимо и да већ не тајимо, да смо свакојаки и чудновати! Како то? Ево овако, слушајмо само. Кад нас ко превари, жао нам је и тужимо се, а у исто време ништа толико не желимо него да нас други варају, пак ко нам је вешт и ко нас лепо уме варати онако баш како ми желимо преварени бити, то је наш човек!

Који уме живити и опходити се с људма нек иште само, даћемо му и кошуљу с леђа. Јесмо ли ми црни а ради би бити бели, може ли он само мајсторски доказати да смо ми и од лабуда бељи — то је памет; и ако баш нико то неће веровати, оћемо ми, јер нам је то драго; то је нами доста, он нас вара како ми захтевамо. Оћемо ли да нам он много говори и да нас чини смејати се? Нека трпа, нек се чини будалом, нек не штеди своје сродне и пријатеље само за угодити нама, то ми оћемо. Позна ли он, да је нама мило говорити а да он слуша? Нека ћути, нека нас гледа забленут, нека нам се чуди, и каткад нек подвикне: „Чуда, људи!“ Ако се ми чему смејемо, (и ако ништа није смешно) из свега грла нек се смије. Рекосмо ли ми да што јест, ако он и не зна шта је то, намâ нек повикне: „Како не би било?“ Чу ли он да ми што нађосмо да није тако, ако он и савршено зна да је тако, нек не губи времена, но нека виче за главу: „То не може бити“. Но он нам се руга тако нами похлепствујући, он нас за будале држи и вара нас — ништа за то, то ми и желимо. Ако ли би њему пало на ум да он за љубов истини другојаче поступа, да нами противослови, што ми утврждавамо да он одриче, и што ми велимо да није и да не може бити да се он усуди рећи да то јест и да може бити — он није за нас, он неће да нас вара, нек иде куд му драго.

Ево, браћо, по вишој части какви смо или из слабости или из незнања или из само-

љубија или, што је најгоре, из високоумија, зашто она три прва даду се с временом поправити, а ово последње кад нами облада, неће већ да нас пусти. Да што ћемо сада? Добро, ако само хоћемо да почнемо сами себе одваравати, *ἀκουστέον καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ διορθωτέον*, советује Плутарх. Да слушамо што и наши непријатељи о нами говоре, да се не срдимо, па ако у чем без пристрастија познамо да они имаду право наше недостатке обличавајући, да се исправљамо. Великој души и од самога непријатеља истина је драга, а слаби ум ни од пријатеља неће да је прими. Нек престанемо сами себе варати, пак неће смети ни други, или ако се усуди, а он неће моћи, пак ће се осрамотити. Не иштимо похвале пре него је заслужимо, и баш кад је заслужимо не иштимо је, сама ће доћи ако смо је управ заслужили. Ко је силом хоће, она од њега бежи. И ово добро да упамтимо: што нам год у другима није мило, од онога да се всегда чувамо. Ко себе много фали, није нам ни мало угодан: не фалимо се дакле. Ко оће сам да говори, а другом не да или не слуша, досадан је другима: меру дакле у говорењу. Ко говори о другима зло пред нами, и о нами ће пред њима: не говоримо дакле зло о другима, разве кад је зло јавно, познато, и кад може неповинима повредити, онда свак чесни човек мора зло за зло признати и противити му се колико више може. И опет ово је лепо правило: што нам у другима није мило, тога да се чувамо. Што у добрим и

паметним људма похваљујемо, за тим да настојимо; што год видимо да просвештени народи творе на општу ползу, творимо и ми колико можемо. Не чинимо се паметнији од свију, ово је знак варварства. И чувајмо се лисичије похвале.

30.
ЛИСИЦА И ДРЕВОСЕЧАЦ

Лисица бежући од ловаца прибегне к колиби древосечца, молећи га да јој допусти сакрити се у колиби. Овај дозволи. Ал' ето ти стигну и ловци, и упитају га није ли гди упазио једну лисицу туда да протрчи? Ови речма одговори да није ништа смотрио, но у исто време покаже им прстом на колибу. Ловци се томе не досете у итошти, и отрче даље. Лисица која све то примети, како види да се ловци одале, изиђе и пође на другу страну, ни „фала“ ни „с Богом остај“. Древосечац стане је укоравати за таку неблагодарност. „Да ти је прст с уст'ма согласан био, умела би ти ја благодарити, а тако ништа, него залуду ти добро, осрамотио си се.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Тако бива свакоме ко не чини добро сасвим и како ваља. Свак му вели: или куј ил' не мрчи. Сам прави пак сам поквари: за-

луду му мука. Чини као поп Муждало кад служи, помиње свога села поглаваре, а како изиђе из цркве и дође с њима у крчму, а он их пита: „Јесте ли чули како ја вас спомињем? Да вас је анатема свију што вас је год!“ А старац Ждеривук мало кад које недеље не зове комшије на част, само да их се напсује. *Μή μ' ἔπεσι στέργε νόον δ' ἔχε καὶ φρένας ἄλλῃ*: Немој ме речма љубити, а ум и мисли на другу имати страну, вели стари Теогнид. По, са свим тим, благодарност је лепа добродетељ и рађа се из благородна срца. Погрешке ближњи наши ваља заборавити, јер смо сви погрешкама подложни, а добро учињено, никада.

31.

ЛИСИЦА И ЈАРАЦ

Лисица и јарац, жедни сиђу у један бунар пити. А кад се напију, онда јарац, обзирући се, рече: „Што ћемо сад? Како ће се ово изићи?“ „Е? О том се ти стараш? Не брини се“, одговори лисица, „само ти слушај мене, пак се не бој. Стани управ подупревши предње ноге к зиду, сагни главу, и наклони рогове спред.“ Јарац, на све готов, учини што му се рече: онда лисица, попевши му се на леђа и рогове, искочи на поље, и скачући око бунара почне се ругати јарцу. И колико више ови виче и псује, наричући је лукаву вероломницу, то-

лико му се она више смије говорећи: „Мој јарче, да ти имаш толико мозга колико браде, ти не би нипошто сишао у бунар пре него би добро знао како ћеш изићи.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ἐκόπει τὸ τέλος! Сматрај последак. Ово је премудри совет. У две речи велику науку содержава. Немој ништа почињати ни предузимати пре него довољно не расудиш и добро не сазнаш какав ће чему последак бити. Последак не само овога привременога, скоротекућега и краткога времена живота, но и саме бесконечно простируће се вечности. Не реци ништа чега се можеш после застидити, не учини ништа о чем се можеш раскајавати. **Ῥίψας λόγον τὶς οὐκ αναιρεῖται πάλιν**: Баци ли реч ко, не поврати је опет. „Да сам знала“, вели, „не би се удала“, и „Ко би се томе надао!“ — ово се сваки дан чује, а мало ко паметнији бива. „Проклет час кад сам то рекао!“, „Да сам врат сломио кад сам на тај пут пошао!“ — ево како многе чујемо да говоре. А зашто? Само зато, што сами нису кадри били расудити, а паметније од себе нит' су хотели питати ни слушати. Упамтимо дакле мудрога Исуса Сираха речи: „Помишљај последњаја твоја и во вјеки не согрјешиши.“ Ове стихе упамтио сам из детињства од некуд, лепи су, нека их придодам овде:

Что либо дјејем, зло или благо,
Многоцјено ли или зјело драго,

сја дјела наша, добра и лукава,
: ем будут јавна, не молчит бо слава.

32.
ЛИСИЦА ЛАКОМА

Лисица угiази у колиби чобанској сир, млеко и месо. Провуче се кроз тесно оканце, и тако се нажд ере да после с пуним трбуом нипошто не могаше извући се. Јао њој и помагај, што ће сад! Види је друга лисица, и советује јој, да чека ту док јој спадне трбу. „Да ако дођоше пастири са пси? Јао!“ „Ако они дођу, знаш што ће ти бити! Што ме питаш?“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

И ова је басна подобна предидућеј, но при тому приписује се и оном који се на туђе лакоми.

33.
ДВА ПСА

Један човек имао два пса. Једнога од њи научи ловити, а другога пренебреже дома. А кад би било до јела, једнако би давао обојима. Онда лосац почне укорявати и жалити се на дру-

тога пса говорећи: „То је баш наопако! Ја се мучим и ловим, а ти смрдиш дома; а кад дође до јела, онда та мени, та теби!“ „Мучи, брате,“ одговори му други пас. „Не говори само у ветар! Ја томе ни мало нисам крив, него наш господар, који ме није научио трудити се, него с туђим трудом ранити се.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ликург, лакедемонски законодавац, хотећи својим грађаном да да познати какову силу воспитаније имаде не само над људма но и над скотови, узме два кучета од једне феле заједно од једне кучке окођена, пак једно научи ловити зецове, а друго ништа него ждерати и лежати. Сазове једном све граждане у једну велику салу, гди да поставити чанак меса и пустити једног зеца. Заповеди пустити и два речена пса у салу. Онда ловац полети за зецом и не обзирући се на месо, а други склони нам се над чанак не марећи да је ту хиљаду зецова. Видите, браћо моја, два пса једнога рода и заједно окођена, но какову различност међу њима воспитаније узрокује! Не учимо, дакле, децу нашу из малена мекости, сластољубију и лености, но мужеству, воздержанију и трудољубију. Свему је свету познато какви су људи Лакедемоњани били, док су међу њима Ликургови закони цветали. Советује један премудри Инглез (лорд Честерфилд) свог деветогодишњег сина, говорећи: „Чини ти све што ја оћу док

ти буде осамнаест година, а по том за всегда ја ти се обештавам да ћу чинити све што ти будеш хотео.“ Младић који се паметно влада до осамнаест година после тога све ће бољи и паметнији бити. А који се дотле размази и поквари, чудо велико ако се икада побољша, разве ако је одвећ од природе добра срца. Јуност (вели премудри Халер у својему Албергу) даје се ласно савијати куд је мудро воспитаније управља, њејзина јоште чиста душа прима с подобнојy готовостију љубов к добродетељи и к истини.

Καὶ πάνυ ἀγαθὴ γῆ ἀμεληθεῖσα χερσεύεται: И весма блага земља, пренебрежена, дивјачи, говори Плутарх. Мужествени и храбри народи без воспитанија и науке шта су? Шта ли би могли бити? Али ко ће ово једном народу или општеству дати? Нико него њиови управитељи и поглавари. А кад ће они то дати? Онда кад сами буду учени, разумни, отечеству прави доброжелатељи, и не само речма но делом благодетељи и верни служитељи. А док они такови не буду, шта ће бити? Све овакове речи и наравоученија биће у ветар.

34.

П С И

Гладни пси упазе у реки коже, од табаџија ту метнуте да се киселе. Ради бијау јести их, но не могући за дубљину воде к њима приступити договоре се да пре испију

воду, а по том да изеду коже, и тако пукну пијући пре него до кожа дођу.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Stultum consilium non modo effectu caret, sed ad perniciem quoque mortales devocat: Будалasти совет не само дејствија лишава се, но и у погибел људе привлачи.

35.
ПАС И КУРЈАК

Пас спаваше у једну летњу ноћ пред авлијом, дође курјак и хоћаше га изести, а ови му почне говорити да сад у њега не дира, јер је одвећ мршав, каже му да ће сутра свадба бити у кући, да ће се он тако наранити да ће одебљати: „Дођи“, рече му, „после четири дна, пак ћеш барем имати шта изести.“ Курјак верује и оде, а кад у уречено време дође, нема пса на пољу; зове га ови кроз прошће, опомињући га о уговору. „Кад ме други пут нађеш пред авлијом“, одговори му пас, „не чекај свадбе.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Од напасти и зла ваља да човек гледа како може да се избави и курталише.

36.

ПАС КАСАПСКИ И КУРЈАК

Псу касапском досади се све у једном месту живити, и зажели му се и даље куд поћи, и видити што се и по осталом широком свету ради. Украде се једно вече од куће, стане путовати и дође ноћу у једну велику шуму. У призорју сретне га један мршав курјак. Да удари на њега — не сме, видећи га велика и здрава; намисли дакле с њим познанство учинити, поздрави га и упита: далеко ли је накањен? Ови му каже своје намереније.

„Е, мој брајко.“ одговори му курјак, „нико више не путује од мене, пак ме видиш какав сам ти. Нудер послушај ти моје речи, ја ти задајем моју курјачку веру, да по свету одити, то је истом дангубица. Нема ти бољег света од онога гди је коме пун трбу. Да ти ођеш мене упутити гди ја могу тако одебљати као ти, тамо би ја ишао.“

Увери се пас, и толико више што му се почело било већ и гладнити, и одговори курјаку: „Добро. кад је тако, а ти ајде са мном; ја ћу ти наћи господара у нашем селу који ће те добро ранити, само да му у ноћи од лупежа кућу чуваш.“

„Нико му је од мене неће боље чувати“, одговори курјак. И тако пођу.

При освитку упази курјак, да је псу огуљен врат, пита га шта то значи?

„Ништа, не питај.“

„Та кажи истом, нека знам, свашто је добро знати.“

„Преко дан вежу ме ланцем за врат, а об ноћ пуштају ме слободна.“

„Шта то рече, јађан? Ланцем за врат? Дакле на част ти твоја господска рана, ја се томе нисам научио.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ко би рад у једном општеству што добро уживати, потреба му је и своје дужности прилежно и верно испољавати. Човек није као курјак за самоћу од Бога сотворен. Једна рука без друге зло стоји, а без прстију обадве јошт горе. Благополучије општества состоји се у једнодушном свакога своји дужности испољенију, и колико ко више од општества прима и ужива, толико су веће и важније његове дужности. Курјак би хотео да га други рани, његова курјачка памет дотле достиже да је добра ствар пун трбу, али му ланац није по ћуди. О туђој муки умети живити, то је врло ласно, нити изискује много памети и науке.

Кажу Филипу, македонском цару, да се находи један човек који једе за шесторицу:

„А може ли он и радити за шесторицу?“ упита цар.

А кад чује да он ради за једнога:

„На поље из царства ниједну веру, и ако се игди опет појави, даћу га обесити. Такови би људи упропастили земљу.“

Није луд ко три погаче изеде, него онај који му их да.

Давно се чита у цркви: ком се даде много, млого ће се и искати од њега. Ал' се је то до сад разумевало да ће се само на другом свету искати, пак су се млоги при том есапу добро наодили; ћутећи мислили су у себи: „Нек је нами добро овде, а одунуд се јоште нико није дошао тужити да му је зло.“ Но и томе се већ људи домислише, пак почињу баш и овде изискивати млого од онога коме се даје млого. Ко оће да га зову „свети“, или нек је прави светац, или нек не мути. Ко носи пречесно отеческо име на себи, нека показује љубов и попеченије отеческо о чадам својим. Кад за се малу плаћу пристојна изискује служба, за велику праведно је изискивати велику. Ово напомињем јуности нашеј, навластито оној која се воспитава на службу општества, буди црковну или гражданску, нек се израна почиње упознавати с дужностима својима, које свакому чесному човеку и правому патриоту морају бити нерушиме и свете, и нека не мисли као неки свештеник с Граова у Босни, кога су питали:

„Зашто Апостол Павел вели: ко жели епископства, добро дело жели?“

А он одговори:

„Како није добро дело, кад јаше на ату како исти паша?“

37.

ПАС И ЊЕГОВА СЕН

Пас носећи парче меса пролазаше покрај једне реке. Упази у реци сен своју, и помисли да је то други пас с месом. Учини му се они комат млого већи, залети се да га уграби, упусти свој комат, те му га однесе вода, пак остане чудећи се како у један ма оба комада пропадоше.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Non si vede quel che si possiede, per che si mira quel che si brama: Не види се оно што се има, зашто се гледа оно што се жели.

Мудра натура учинила је човека да с малим може бити задовољан, и ко је паметан да у овом јестеству следује, може ласно благополучан бити. А лакомство принуждава све то више желити, и привлачи људе к неправди и к несрећи: „О, да ми је јошт то, јошт оно!“ пак овом: „О, да ми је!“ нејма ни краја ни конца, подобно је врућичини у којеј колико више ко пије, толико му се већма распаљује жеђа.

Поштено стећи и паметно уживати, себи и другима добро творити — ово је добродетељ.

Боље је и туђину моћи дати, него ли и од свога изгледати и просити — ово је такова истина да јој нико не може противословити. Но на туђе лакомити се, богатијим

завидити, с неправдом добивати, од себе и од своји без нужде штедити, и у всегдашњем беспокојству живити — ово је злоба, која се овде похуждава, и ово се зове среброљубије које може бити у маломy како год и у многому, у сиромау како и у богату.

38.

ПАС, ЛАВ И ЛИСИЦА

Ловски пас види из далека лава и потрчи за њим. Лав се окрене, стане, пак рикне. Пас се уплаши и побегне натраг. Лисица, то видећи, рече псу посмејавајући му се:

„Е луда главо, лава ли се усуђујеш гонити, којега ни самога гласа не можеш поднети!“

„Ко би се надао, да он тако риче?“ одговори осрамоћен пас.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Ова нас басна учи да пре ваља познати снагу наши противобораца, а по том изабрати способан начин како ћемо се на њи ополчити.

39.

МАГАРАЦ И ЊЕГОВ ГОСПОДАР

Магарац гледаше с завидљивим очима да његов господар толико миловаше једно своје мало

пашче, мислећи у себи: „Ја се толико мучим воду и дрва носећи, пак једва толико ми даду јести, да од глади не погинем; а она поган мала са својим улагивањем толико добра ужива. Нек дер се и ја почнем улагивати, не би ли што боље било.“

Како упази једном свога господара пред кућом на столици у ладу заспата, привуче се лагано, наслони му главу на раме код уа, пак затегне колико му год грло може:

— Хиаа! Хиаа!

Тргне се ови, викне слуге, спопадну сви који мотку а који ајдамак, и измажу здраво нашега појача.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Кога к чему природа није створила, нека се у оно не пача.

40.

МАГАРАЦ КОЈИ ПРОМЕЊУЈЕ ГОСПОДАРЕ

Магарац служаше у једног башчована, и видећи му се ту одвећ тешко, зажели променити госу. Ови га прода једном циглару, гди непрестано носећи земљу и цигле и не имајући такове зелени као при башчовану, јошт више о промени почне молити. Циглар га прода табаџији, при којему носећи коже на воду, дома и на вашар, рекне сам себи:

„Сад сам дошао онде гди ми надлежи! Овај прави коже, он ће и моју скоро начинити.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Ко је принуђен служити, нека не мења често господаре, и ком је добро на једном месту нека га добро чува. Ко нејма друге вредности него товар носити, њему је код башчована најбоље.

41.

МАГАРАЦ И КОЊ ОФИЦИРСКИ

Магарац гледајући официрскога коња како га добро ране и служе, ублажаваше га, нарицући га у добар час рођеним, будући да о малом труду толико добра уживаше. А себе сасвим злосрећна вмењаваше, ибо при толиком товарењу и муци ни плеве до изобилија нема.

Дође време на војску поћи. Падне коњ убијен: види га магарац гди лежи сав у крви.

„О, о“, рекне, „зато ли тебе онако господски рањау! Ја сам се дакле у добри час родио, а не ти.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Врло разумно и справедљиво говори славни латински стихотворац Виргилиј: O fortunatos nimium sua si bona norint agricolas.

Срећни би се земљеделци звали
Своја добра кад би познавали!

А навластито кад живу под мудрим и законим прављенијем, гди се не боје насилија и неправде.

Кад су разумни и прилежни домаћини да имаду своје потребе, једно просто јело њима је и слађе и здравије него богатим десет. Страсти, попеченија, гордост, завист, ревност, славољубије, које раздиру срца и душе велики фамилија, њима су сасвим непознате ствари. Колико више земљеделац деце има толико је богатији. Једним словом, ако је само трудољубив, наметан и поштен, он је блажен човѣк на земљи.

42.

МАГАРАЦ, ВРАНА И ОВЧАР

Магарац с рањеним леђ'ма пасаше на ливади међу овцами. Долети му врана на леђа и почне му кљуцати рану. Магарац се стане бацати ногами, бежати по ливади и дречати.

Овчар не могаше то гледати без великог смеја.

Курјак, од некуда на то сматрајући, рекне:

„О, јадни ми, курјаци, несрећни ми смо ти на свету! Врана му једе живо магаре, а он се смеје. А нас како од далека угази, стане га вика као да се помами.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Неке су ствари саме по себи тако смешне да и невесео мора им се смејати. Видити пијана како се јуначи да управ иде, а посрће — свак се томе смеје. Но стару и немоћну смејати се што посрће, то је права лудост и знак зла срца. На клизавици падне човек, препадне се, скочи на ноге, обзире се гледајући јесу ли га многи вид'ли, и не само не срди се ако се ко томе смеје, но и сам се себи смеје, како је пао и застидио се. Али кад ко падне и поквари ногу ил' разбије главу, ако ће и пијан бити, ту већ није до смеја, но до сожаљенија и помоћи. Грбаву, сакату и лишену ума смејати се, то је знак худа и неваљала воспитанија. Шалити се и просто смејати, весма су различите вешти од ругања и посмејавања: прве происходе од добра и незлобива срца, а последње из зла и пакосна. С „плачуштими" плакати, то смо дужни человечеству; а са „смејуштими сја" не всегда смејати се, кад се они на зло другога смеју. Оваковим Спаситељ наш вели: „Горе вам смејуштим сја." Безлобни смеј знак је весеља. А ко је достојнији всегда веселим бити од благонаравна и добросердечна човека? Златне и слатке речи: „Весели сја јуносте в јуности твојеј, и ходи во всјех путех твојих без порока." Онда управ можеш рећи: „Sine crimine lusi: Без греха сам се играла."

43.
МАГАРАЦ ИДОЛА НОСЕЋИ

Магарац у дан празника ношаше у литији идола, којему сав народ клањаше се као свом богу. Магарац се помами од гордости мислећи да се то поштење њему чини, пак почне скакати. Људи бојећи се да он не збаци њиовога бога, шчепају патарице и почну ти га уздуж и попреко, док позна ко је, кога ли носи.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ко има велико достоинство на себи, не ваља да себи даје онакове слободе које ни најнижњега реда људма не пристоје. Добар и паметан на колико се већа достоинства возводи, толико бољи и паметнији бива, а злу и луду подај му власт, пак ћеш га онда управ познати. Разумно наши стари веле: „Кад се циганин оцари, обеси и свог оца.“ А Инглез вели: „Many a man claims only to show his elevated littleness: Млоги се неће само да покаже своју узвишену маленост.“ И паки „Ape is ape, though he be in silk: Мајмун је мајмун, ако ће бити и у свили.“ У варварству и у глупости сва велика господа страшна су и ужасна, а гди света мудрост и просвештеније царствује, онде највећа господа најбољи су људи. Кад цесар по Аугартену хода, пак чујеш малену децу да говоре: „Овде да станемо, овуда ће он проћи“ — ком се не би то место рај земни чинио?

44.

МАГАРАЦ У ЛАВОВОЈ КОЖИ

Магарцу се досади товар носити. Нађе негде лавову кожу, замота се у њу и пође плашити све што пред њега изиђе. Узнемири и растера сву питому животињу по пољу. Скоче људи на оружије, пак изиђу да виде која је то беда? Кожа лавова, али глас магарећ! А кад упазе и чуи, онда се досете лукавству, оставе оружије а пограбе коце и лесковце, оиколе магарца, скину му лавову кожу, пак га науче памети.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Сада да се ко попне на амвон и да почне мирне и поштене људе проклеству и анатеми предавати, ако би вид'ли да му је мозак покварен, би га метнули у оспитал; ако ли би пак познали да се он у некакве коже облачи да плаши и узнемирује људе, би га другојачије научили памети.

Од превелике су ползе народу паметни, учени и добродетељни свештеници, сматрајући их како мудре советнике, учитеље и наставнике општества. Зато о воспитанију и науци на то опредељени младића велико попеченије треба имати. Ужас напада на човека читајући историју и видећи колики је немир и вражда међу људе уведена; неповина и праведна крв проливена; царства и краљевства пропала и од варвара опустошена била; на место небесне слоге и љубови адска вражда, мрзост

и гоњеније међу људе уселиле се — из узрока немирни на амвону глава. Оће велики цар Петар Први да просвети и укрепи царство своје, а патријарх му не да. Виче и у име Божије заповеда, да се наука не уводи. Неучен не може науку трпити, јер зна да како наука дође, сва власт која је на сујеверију основата и утврђена да ће пропасти. Бежи стрмоглав пред сунцем помрчина.

Науку дакле свештенству! Кад они буду учени и добродетељни, сав ће народ добар бити, и онда ће се испунити Спаситељево пророчество, биће једно стадо сви људи и један пастир Бог.

45.
МАГАРАЦ, ПЕТАО И ЛАВ

Магарац пасаше с петлом у друштву кад ето ти од некуда лава. Петао по случају кукурикне. На лава од природе ужас напада кад чује петла да поје: ужасне се дакле и почне бежати.

Магарац помисли да лав од њега бежи, пусти се за њим и удаљи се од петла. Онда лав скочи на њега, и да му познати ко је лав, ко ли магарац.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Онда се ко највећма осрамоти, кад себе заборави. Лав од природе боји се петлова појања, не стиди се од тога и бежати. Разуман

човек, кад види да једном разговору или послу није вешт, а он слуша и сматра што други говоре и чине, и всегда се ползује. А неразуман и нерасудан то не може.

Кажу за некаква ђака самоука да га нико није могао надговорити. То се ласно може веровати, јер ко ће луда надговорити? Рекли су једном философу при пићу: што ћути, рећи ћеду да ништа не зна:

„Баш сте погодили!“ одговори ови. „При пићу ко најмање зна, највише говори.“

Смислен се стиди начати се у то чему није вешт, а несмислену се велика срамота чини ако он свуда свој нос не увуче. Апелес, славни живописац, предлагао је народу своје иконе, и слушао би мњеније многих о њима. Дође папуџија и каже му да би та папуча на ови начин боље стајала. Послуша зограф и поправи папучу. Онда ти се он понесе, пак почне нешто и о ноги беседити:

„Доста!“ отвешта му Апелес. „Папуџија нек не иде даље од папуче.“

Мегавизос, персијски сатрап, дође к Апелесу где ови изображаваше. Слуге и оружијеносци његови блистау се у злату. Ученици Апелесови сматраху на господина са удивљенијем, а кад ови почне разговарати о живопиству, о којему ништа не знађаше, почну ученици: хи, хи, хи. —

„Не говори више о том“, пришапће му мајстор, „јер видиш да ти се деца смеју, а да знаш како говориш и сам би се себи смејао.“

46.

МАГАРАЦ И ЖАБЕ

Магарац преносећи товар дрва преко баре упадне у блато. Уздисаше и мучаше се, да се извуче. Онда жабе почну му се ругати, говорећи :

„Видиш да си рђа! А да стојиш овде всегда као ми, што би онда чинио?“

„Мучите, будале“, одговори магарац. „Зар мислите гди је вами место, да ту свааком мора бити.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Није се нимало чудити што нису сви људи једнога начина живота. Наипаче у овоме се види премудро расположеније человеческога рода, да се за различна званија људи способни наоде, и свакојака склоњенија имаду. Ко није ковач, чуди се како ковачи у лето на великој врућини у ковачници по вазадан лупају. А они се томе нимало не чуде. И да то тако бива, то је велико добро за општество. Кад ми коминџија чисти комин у јутру и у њему пева, радо га слушам и видим онако црна и чађава, и драговољно дам му на напитак, размишљавајући да је он весма потребан у општеству. Ово и овому подобно свакн расуждавајући, другољубно гледа на најнижњега художества и руке делија људе, и почитује их кад они поштено живу и својим праведним трудом свој хлеб заслужују.

47.

КОЊ И МАГАРЕ

Коњ и магаре путоваху заједно. Бедно магаре, преко мере натоварено, почне под бременом изнемогавати; моли коња да му помогне и понесе неку част бремена, јер иначе он је готов изданути. Коњ, горделив, неће ништа да зна ни да чује — док магаре сасвим не ослаби и падне мртво. Онда његов господар натовари на коња не само све бреме него и магарчеву кожу. Сад ови позна, но без времена и ползе, да би за њега млого боље било, да је послушао магаре и да му је помогао.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Праведан муж штеди душе скотова своји — говори пророк. Ко би рад да га скот служи, а неће да носи о њему могуће попеченије, бесловеснији је од скота. Ону исту животињу, коју кољемо за рану нашу, ваља је клати колико се брже и лакше може, да се за дуго не мучи. Ко је немилостив к скоту, немилостив ће бити и к човеку, само ако му се власт над њим да. А кад човек има неке дужности к животињи, колико више мора имати к себи подобном словесном створењу? Човек, који зна да је маловременан на овој земљи, и који има поњатије о Богу, о правди и о бесмертију душе, може ли кад бити немилостив и немилосердан? Оно што у овој басни мрзимо у бесловесном

коњу, како нам се мора чинити у разумном човеку?

48.

КОЊ И КОЊУШАР

Коњу коњушар зоб крађаше и продаваше, а на место тога чешаше га и праше на дан по два пут. „Нитковe!“ рече му коњ. „Залуду ти мене толико тареш, и око мене лажеш, кад ти мени моју обичну зоб не дајеш.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Ово пристоји онима који не испољњавају своје дужности, пак истом мисле с „лажи, мажи“ другима очи да замажу. Чесни и нежни човек стиди се и своје искати, а безобразни и παχύδερμος, дебелокожни, и оно што је дужан, и што и може и мора дати, одлаже: сутра, по подне, мало по час, и тако све тера напред. Чини му се да се толико већма господи, колико му се више иште. Дар и поклон кад си наумио чинити, не одлажи. „Bis bene facit qui cito facit: Два пут добро чини ко брзо чини.“

49.

ЈЕЛЕН

Јелен дође на реку пити, и ту гледајући своје рогове фаљаше их за величину и лепоту.

а ноге, чинећи му се одвећ танке, весма похуђаваше. Кад ето ти упази ловце са пси. Пусти се преко поља и остави их далеко за собом. Но улезши у густу шуму, ту му се заплету рогови, и тако га стигну, и убију. „Бедни ја!“ издишући рекне. „Колико касно познајем, да су ми ноге од рогова много боље биле!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Колико се варамо ценећи вњешну тела лепоту, а душе и срца красоту, то јест разум и благе нарави, за ништа или за мало држећи! Ово неразумно мњеније навластито женскому је полу штетно и погибелно; ибо оне по вишој части у лепоти сву цену своју и достоинство полажу. Да су многе неразумне, за лепоту своју, од сами древњејши времена пропале и до данас страдају, томе се није толико чудити. Али кад видимо многе премудре и добродетељне, да су, без сваке своје кривице, за саму превелику красоту, жалосни живота конац имале, како Лукреција, Виргинија и Кама галатска, и премногe друге, ово је права жалост! Лепота је без разума цвет у блату. А кад ни жени не пристоји у самој лепоти сву цену своју полагати, мужеском полу мора то бити сасвим срамотно.

50.

ЈЕЛЕН

Јелен ћорав придомисли се пасти покрај мора, здравим оком на суво окренут, од стране

морске не бојећи се ништа. По случају пролазећи туда рибари устреле га. „А. неверно море“, рече уздишући, „баш ти ли ме издаде, од кога сам се ја надао да ће ме сачувати.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Никад нико не може знати од куда га беда и напаст може наћи. Многократно избегнемо велика бедствованија, а онде гди мислимо да смо у безопасности изненада и напрасно нађе нас невоља. Разумно је дакле всегда чувати се.

51.

ЈЕЛЕН И ВИНОГРАД

Јелен бежећи од ловаца сакрије се у зелен виноград. А кад прођу ловци, онда он почне чупати лишће и јести. Упазе ловци гди се лоза нија. Приступе, виде јелена, и убију га. „Праведно страдам“, рекне ови сав у крви. „Зашто вређам лозу која ме је сачувала?“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Никад никога не ваља вређати, а за највише оне који су нам кад год добро учинили и љубов показали.

52.
ЈЕЛЕН И ЈЕЛЕНЧЕ

Јелена је питало јеленче:

„Бабо, како то бива, ти си много већи од пса, и гледај колики су ти рогови, пак зашто бежиш како чујеш пса да лане?“

„Пси су, синко, кавгаџије“, отвешта стари, „а ја од природе на кавгу мрзим, пак се волим уклањати.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Срећан је човек такова сложенија који се ласно не расрди, и који може у време срдитости расуждавати. Ко мрзи на кавгу и уклања је се, избежава и избавља се многог зла и немира у животу.

53.
МАЧАК ДИВИЈИ И ПЕТАО

Дивији мачак уфати петла и каже му да оће зато да га убије што он у ноћи виче, и не да људма с миром почивати.

„Моје је појање људма у ноћи врло мило“, одговори петао, „јер по њему познају које је доба ноћи, и ком је потреба устаје, а коме није, он спава спокојно.“

„Ви сте петлови без свакога закона, имате више жена него Турци, и ни мало не гледате на сродство и пријатељство“, вели му мачак.

„То је у нашем закону допуштено“, одговори ови, „и из тога се нашим домаћином млога јаја легу.“

„Хо, не могу се ја овде с тобом вазда инатити, јер сам ја гладан“, каже му мачак, удави га и изе.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Зао човек тражи узрок за учинити зло, а кад не може да нађе, а он и тако чини што је наумио.

54.

МАЧАК И МИШЕВИ

Мачак дође у једну стару кућу гди се находјау млоги мишеви. Почне ловити једног по једног. А кад виде мишеви таку напаст, договоре се да не слазе више доле, но да одају горе по гредама, гди мачак не може доћи. Онда се мачак учини мртав и пружи се без движенија.

„Не превари“, рекне му један стари миш. „Мешину од твоје коже да видимо, не би к њојзи приступили, некамо ли теби јоште неодерату.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Кад једном совршено познамо лукавство и злоћу неки људи, не ваља им се више уве-

равати, баш ако ћемо их видити да се осуше од поста и покајанија, и штоно реч да се живи посвете.

55.
ПЕТАО, ПАС И ЛИСИЦА

Петао и пас велики путовали су скупа. Омркну на пољу и нађу велики раст шупаљ. Петао се попне на гране, а пас легне у шупљину за преноћити ту. У поћи петао по својим обичају запоје. Лисица чује и притрчи ту; но видећи га на висини, каже му да је она од старине имала велико пријатељство с његовим родом, и да би рада и с њим загрлити исе поцеловати.

„Ја сам томе врло рад, дражајшаја лисице“, одговори петао, „но уђидер у шупљину, и пробуди вратара мога.“

Уђе ова. „Хе, ко ту спава?“ викне. Скочи пас на њу, шчепа је за гркљан и учини конац пријатељству.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Кад год ко с лукавим и злим има што распачавати, нека гледа да га замрси јошт с ким, који га је кадар научити памети. А док се ко види слабији од свога противоборца, нек се с њиме не фата за перчин.

56.

ПЕТЛОВИ И ПРЕПЕЛИЦА

Неко имаћаше два петла, пак купи и препелицу припитомљену и пусти ју међу њи. Ови је почну кљуцати и терати који с једне који с друге стране. Бедна препелица сакрије се негде и почне оплакивати злосчастије своје које је довело туђу међу туђе, гди је не могу трпити. А кад мало почас упази и петлове гди се почну дерати и туђи, утеши се говорећи: „Међер су ови зли и проклети, који и сами себи очи ваду."

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Нек се не уздамо да ћемо икада мира и покоја с онима моћи имати, који између себе нису кадри у миру и слоги живити. Ко ће се у оне људе поуздати, који живу с родни своји у мрзости, вражди и неслоги? Који се између себе не љубе и не почитују, лудо се уздају да ћеду их други или љубити или почитовати. Зла је птица која своје гњиздо скврнави! Разуман и вредан човек кад мисли гди међу стране да се намести, он најпре иште да сазна како они људи међу собом живу.

У целој Албанији нећеш учена човека наћи, зашто ту сва мудрост и достоинство у пушки и анџару стоји. Земље прекрасне! Људи здрави, храбри и природно хитри и остроумни, но која полза кад су им сва ова прекрасна

даровапија јестества из детињства на зло окренута и упућена? Тешко ту оном, ко је миран и добар! Сваки час мора сваки готов бити убити, ако није рад убијен бити. Отети, упалити туђа села, разграбити, убивати — то су њнови всегдашњи и најмудрији разговори. Места великолепна, штоно реч рају подобна, а у њима људи дивљи зверови. Гди је највећа свобода, ту је најгоре смућеније, јер је свобода без мудри закона и прављенија дивја и зверска. Варвари варваре и неучени неучене никад нису у добар поредак довели и поставили. Оће се просвећен владјетељ и силни закони.

57.

ПЕТАО, ЛИСИЦА И КОКОШКЕ

У отсуствију петла види лисица много кокоши у једној авлији, и не смејући ту на њи ударити, каже им кроз плот, да је мир учињен међу свом животињом, и да се сад не имају бојати кокоши лисица, да могу слободно по пољу шетати. Радо и весело оне чују то и пођу, кад ето ти петла. Пита их, далеко ли мисле. Кажу му ове све што су чуле.

„Видиш, да сте луде, праве кокошке без мозга! Ко је икада до данас чуо, да ће лисица што добро казати кокошкама?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν κάκισταί εἰσιν αἱ συμβουλαί: Злих и лукавих злејши јесу совети.

Учени и разумни неће ми за педантичество (гордост о науки) примити, што ови совет често пофторавам. Свим нам је познато да у неке погрешке повседневно падамо, чрез њи страдамо, и опет се од њи довољно не можемо сачувати, а то јест: совет и увештаније лукави и користољубиви људи.

Много пута добри човек и љубезни пријатељ може нам из незнања недобар совет дати — о оваком се овде не говори: њему није за зло примити, он нити је мислио нити је имао намереније да нас превари, но, сам у превари будући, с најбољим својим срцем и намеренијем морао нас је преварити.

Овде се говори за оне, који за своју корист, за лукаву што зову политику, из злобе и лукавства, с намеренијем и са знањем, дају нам таке науке и совете, како ћеду нас лакше куд они оћеду за нос вући.

А да како ћемо их познати?

Имајмо само јестествени здрави разум, пак ћемо их ласно сазнати. Расудимо какви су људи који нас советују, јесу ли добри, јесу ли разумни, и јесу ли у животу своме показали такова дела да љубе ближњега свога како себе. И ако су такови, у добрим смо рукама, уверавајмо се им без сумњенија. Ако ли их познајемо за двоструке,

фалишне, користољубиве, чувајмо их се колико више можемо. Ако ли пак не познајемо ни њиову доброту ни злоћу, ни разум ни неразумије, остаје нам да иследимо њиова намеренија и да се известимо зашто нам они таки совет дају а не другојачи? Здрави разум и проницателно расужденије благородни је и прекрасни дар Божији, о којему смо дужни док смо год живи старати се у совершенство га доводити, и без њега нити мислити што ни творити.

58.

ЖАБЕ, ПАЊ И ИДРА

Жабе живјау у једном риту у непрестаном несогласију и междоусобној кавги. Почну желити себи поглавара, који би их у добар поредак поставио. Падне по случају један велики пањ у рит. Онда се оне уплаше и стану за неко време мировати. По видећи по том да се пањ не миче, почну опет зло живити. Тада им се пошље Идра која их начне фатати и прождирати. Од тога времена жабе мирују и до данас, и свако вече се советују, но кад се год советују, све говоре а ни једна не слуша, много говоре а ништа не творе, и зато од њиова совета ништа се добро не рађа.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Жабе овде представљају такове народе који без науке и добри закона живу у сму-

штенију. Пањ значи лениве поглаваре који леже као нечувствени, нити су кадри што добро учинити. Идра се приуподобљава мучитељу који смири људе, али им сам зло твори.

Учи нас ова басна дакле, да род человеческі не може благополучан бити нити у безначалству и пустом самовољству, нити пак под владјетељем лењивим, који за своје поданe нити мари нит' се стара, нити на конац под мучитељем који их само прождире. Оће се, дакле, цар! Но цар просвештен, трудољубив, праведан, человекољубиви отац, просветитељ и премудри законодавац народа свога. Шчастљив народ, којему милостиво небо таковога владјетеља пошље! Но тада је управ шчастљив и достојан имати га, кад га љуби како оца, радо слуша и повинује му се.

59.

ДВЕ ЖАБЕ

Две жабе пребиваху у једној барици, а кад им се ова у лето осуши, пођу даље тражити воду. Нађу један дубок бунар. Онда млада жаба рекне старој: „О прекрасне воде! Ајде да скочимо унутра.“

„Можемо ласно скочити доле“, одговори стара: „Али ако се и ова вода осуши, оћемо ли моћи на поље искочити?“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Одавде свак себи може ласно наравоученије вообразити, сиреч: да ништа не почиње пре него добро размисли и позна како ће докончати.

60.

ДВЕ ЖАБЕ

Две жабе обитаваху наблизо у комшилуку, једна при путу у плиткој а друга подаље у дубокој бари. Ова често советоваше ону другу да се премести к њојзи представљајући јој да је безбедније за жабе у дубљој бари живити и даље од пута куд свако не пролази. Ова јој одговори, да она и сама зна да је то тако, али залуду, кад се је тако привикла на томе месту, да га ни по што променити не може. То јоште говорећи, кад ето ти кола прођу туда, погазе је и сатру.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ми смо људи подобни птицама, које се све у једнаким мрежама фатају и опет неће да се чувају. Од исти погрешака од који су не само наши стари страдали, но и ми Бог зна колико смо пути чрез њи злопатили, и опет нећемо да их се чувамо. Прасету одрежи реп и уши у лубеница, нек оно сутра само место

нађе куд ће се провући, опет ћеш га ти онде наћи. Но птичице и прасе без разума су, није им се чудити; али ми, с разумом будући, право би било да смо паметнији. Но наука је зла мука! и млого гора него ко мисли. Чему смо привикли и што смо из детињства научили, то и тако оћемо да буде и да остане, ако ће свет пропасти, и ми с њим. „Video meliora proboque, deteriora sequor: Видим што је боље и признајем, а за горим идем“ — вели бедна Медеа. Такову ужасну силу има над човеком наука и обичаји. Ми се чудимо другима што неће да се освесте, а они са своје стране не могу да се довољно начуде нами, а себи неће нико да се чуди. Како се гди састанемо, другима кукуље кројимо, свакоме ману наодимо и парчета којекаква припишвамо, и што њему није ни на ум пало, то смо ми кадри измислити, а сами смо себи чисти и непорочни колик' да смо данас од мајке рођени.

А да кад смо таки, зашто се ово говори? За милу дечицу и за непорочну и безлобну јуност! Сваки родитељ природно жели и настоји да његова мила чада и вреднија и боља и паметнија од њега буду. Њима то не може завидити, ибо свето јестество то не да. Ми, већ стари, сами себе не можемо тако ласно побољшати, како можемо нашу децу. Ова, која јошт нису сасвим навикла ни злу ни добру у најспособнијем су времену кад на зло, на лукавство, на неправду и на сваку будалаштину могу омрзнути а свакоме добру

привикнути. Ако се из детињства не отрују с зли обичаји, него ако се упоје и напуне с благонаравијем, с љубовију к поштењу, к истини и к свакој благородној добродетељи, благо њима! таки ће за всегда остати, и пород ће јошт бољи по себи оставити! А благо ће пред Богом и оним родитељем бити, који се о том постарају и потруде да њнови унуци и унука унуци бољи, паметнији, следователно и благополучнији постану и буду. Ибо истинито и право благополучије из просвештенија ума и добродетељи рађа се и происходи. Ево како мудрује сврх тога најпросвештенији у Европи народ (нек ми се дозволи њиовим језиком казати): „He that communicates truth with succes must be numbered among the first benefactors of mankid: Они који сприопштава истину с успехом мора бити причисљен међу прве благодетеље человеческога рода.“ Блажен народ гди се ово мисли и верује! Обичавајмо дакле јуност на добро, од тога све зависи.

61.

МУА

Муа упадне у лонац с масном чорбом. Ту се здраво нарани. Хотећи по том да изиђе, не може, јер јој укрезну ноге. Почне маати с крили, помоче се и крила. Колико се већма она копрца да се извуче, све то већма види да тоне

Тада почне сама себи говорити: „Ала сам, јадна, несрећна на овом свету! Кад сам се најбоље у животу најела, напила, окупала и насладила, баш ли онда морам погинути?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Живо изображеније сластољубиви људи! како им се мучно растати од своји сласти, Не спомињу нимало оно што су уживали, но жале и туже за оним што остављају. Кад помисле шта га им је вина у подруму, пуне клете меда и масла и суве крметине, толики теоци и јагањци што јошт неизедени остају! Ко то жив прегорети може? Они дукати, од који ни зраци Божијег сунца нису им већма очи просвештавали ни срце услаждавали — а оне пљаде, раздате ком у зајам коме на интерес! Све ли то мора остати? О свету! Така ли је на теби правица! Баш ли онда морам скончати се, кад најбоље мога поживљети? Лекаре зовите! Плаћајте нек се по сви црква бденија и молитве творе! Бог и свеци за новце чудеса чине! Што ћу на други свет, гди нити се једе ни пије?

И тако одвећ сластима предат човек рад би као Метусал живити, само да се више наслади. Разуман се рани да живи, а безуман би рад живити само да се рани и гоји. „Богаство аще течет не прилагајте срца.“ Блажен је само они богат који општеству добро твори и после себе лепо име оставља, а без тога ево што му вели евангелије: „Безумне,

у ову ноћ ћеду душу твоју од тебе искати! А што си сабрао кому будет?" Остаће деци? „Сину глупому не помошт богаства, ашче не купит мудрости изрјадства." Богата си сина оставио, кад си га разумна и добра оставио.

62.

ДВА МИША

Миш грађанин пође на село посетити другога миша свога пријатеља. Ови га радо дочека у једној сењушници, изнесе му и предложи што год најбоље има, ораа, лешника, суви дивјачица и комадић окорела сира, што је он за празник штедио. Све је то грађанину ништа. Кани се, оће ли неће ли, његови господски зуби нису томе научени, закуси што, ал' не може да прогута.

„Е, мој убоги пријаче", (машући главом почне сељанину говорити. „То ли је ваша на селу рана! Та оди, брате, у град, ако си рад знати шта је живот."

Ови готов, пођу, к вечеру стигну.

Уведе грађанин свога госта у подрум богата домаћина гди он живљаше: ту су шунке, сир пармезан и свакојака печења за вечеру остављена. Чуди се сељанин, и својим очима не верује. Кад ето ти домаћина с лова, загрми авлија од лупе коња и лајања паса. Ужасне се гост, бежи по буџаци, невешт месту, не зна гди ће се сакрити. Једва га утиши други говорећи му:

„То је ништа, не бој се!“ Почну нешто окушати, кад ето ти у подрум слуге, слушкиње, кад по печење, а кад по што друго, а мишеви сваки час беже стрмоглавце куд који може. Почне сирома сељанин заклињати грађанина, да га изведе из града говорећи му: „Фала ти, брате, и аратос на господству с толиким немиром!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

„Beatus ille qui procul negotiis ut prisca gens mortalium paterna rura bobus exercet suis: Блажен онај, који далеко од метежа, на подобије првог рода људи, оца свога њиве с своји оре волови.“ Да је ико други на свету ово рекао, не би му се тако веровало како високослаткопојуштему Орацију. Он, љубезник Августа цесара, срца и душа Мецене, Августова првога министра, он, који да је хтео могао је всегда с Августом живити и соцарствовати, не само овако је говорио, него ови исти живота начин за себе је изабрао.

Ваља овде приметити, да често они који нису богати богате осуждавају, како и ружне, налазећи лепшима од њи којекаве пороке, о њиновом се трошку смеју; они који нису у каквом званију и достоинству с великим проницателством истражују и налазе које нибуд у господи недостатке, да их могу само с једне или с друге стране понизити и к себи (ако је икако могуће) ближе привући. Зато добро погађа неки Италијан говорећи: „Non è bella che detesti una brutta: Нема лепе која мрзи

на ружну“ — зашто свака завиди лепшој од себе.

Но један који пише и жели поправити нарави људске сасвим ваља да је чист од овога порока, који се рађа из зависти. Зато надлежи добро знати, да Богаство, Власт и Господство прекрасне су вешти у оном паметном и добродетељном мужу, који их употребљава како на своју, тако и на свога отечества ползу; а у ономе се опорочавају и осуђују који их има, само да се више мучи. А с друге стране, оне сељане нам Ораций ублажава, који су трудољубиви и паметни, којих су чисте кућице у којима живу и судови из који се ране. Живити заједно с говечетом и с крмчетом, с кокошкама и с патками, ово је скотски а не људски. У сваком состојанију људи потребно је распознавати и раздељавати разумна од неразумна, вредна и поштена сељанина од ленитине и здрава читава без нужде просјака. Ко ово различије није кадар учинити, он меша добро са злим и превраћа јестества ред из шта се ништа добро не може родити. Ово расположеније вешти свакоме је нужно, а за највише оному који за многе пише. Тешко оном коме реку: „Врачу, исцели себе“, и „Учитељу, научи најпре себе.“ Слепац слепца кад води, што ће им бити, може свак ласно погодити. Али ваља и ученоме гди што опростити, „јер је сам господин Бог на карару“ вели Кара Мустафага. И право има.

63.

МИШИЋ И МИШИЦА

Мишић кад прирасти и почне из рупе истркивати, упази први пут у животу мачка. Пита мишицу, каква је то сатвар?

„Не питај, мој синко, зла и опака! Зове се мачак. Само то добро упамти, да кад га год видиш у кући, не излази из рупе, да те чудо не нађе.“

„Мачак, мамо! Та и име му је страшно! А гледај га како с миром стоји, никоме се и невешт не чини, само се лиже и глади.“

„Не веруј му, велим ти, да ти зло јутро не дође. И кад се он најневештији чини, онда га се највећма чувај!“

Луди мишић не може да мирује, извирује, провирује, рад би га боље видити. Кад га види од јаме окренута, промоли се: „Јошт малчицо ближе да га боље видим“ . . . Паф! мачак с шапом.

„Ци, ци, цију!“

„Ха, цију!“, вели му мати. „Нећеш да слушаш, сврбе те леђа, нашао си ко ће те чешати.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Овако бива маленој деци, кад оца и матер не слушају.

64.

ЗМИЈА И ЗЕМЉЕДѢЛАЦ

Змија живљаше у једној јами близу куће земљеделца. Ови, из некаква сујеверија, многократ могући, не хоћаше је убити. Његово дете неотице згази на змију, а она га уједе. Врисне дете. Шчепа отац сикиру да утуче змију, но она брзо увуче се у рупу, само што јој човек одреже реп. Умре дете и закопају га пред кућом. По довољном времену изнесе земљеделац пред змијино обиталиште хлеба и соли, и почне звати змију да се помире; но не знам чињаше ли то с добрим или с злим намеренијем. А змија му одговори:

„Све је то залуду, мој комшија! Док год ти гледаш гроб сина твога а ја мој одсечен реп, прави мир међу нами не може бити.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Људи који један другом велико зло учине, ако се кад и помире, опет нек се један другога чувају. Ово је змијино мудровање. И по несрећи и за људе служи, док гођ су јоште неправедни. Али кад би хотели да од неправедни постану праведни, и од зли да буду добри, онда ова змијина политика не би за њи била. Ми, како словесни и разумни, правду Божију пред очима имајући, у свачему здрави разум ваља да следујемо. Познајући, да од вражде међу комшијама и од паметозлобија за прве обиде никакво се добро не рађа, него зло и несрећа и њихова и наша;

а од блаженога мира, слатке љубови и сугласија, опште комшијско блаженство и благополучије произлази: зато све прежиће мрзости и обиде вечном заборављењу ваља предати, а само о томе старати се, и све што год можемо творити, како ћемо у напредак боље стајати.

Бог преблаги дао нам је словесни ум и разум, да се с њима на добро наше служимо, а не на зло и на несрећу. Свак поштен и паметан нека расуди: је ли право и разумно, зато што су се наши стари за закон мрзили, проклињали и гонили, да и ми то творимо? Зато што су они несрећни били, да и ми несрећни остајемо? Није ли боље и паметније, да ако смо христ'јани (како се наричемо), да један пут послушамо Христа Спаситеља, који нам вели: мир мој дајем вами! мир мој остављам вам! само по том ћете се познати да сте моји ученици, ако љубов моју и мир мој међу собом будете имали. Али, вели тај и онај: то! и то! и то! Браћо моја, лажима су кратке ноге. Све што није паметно, оно је лудо; све што није од Бога, оно је од врага. Христос, Спаситељ наш, није мрзио ни на Јудеје, ни на Самарјане, ни на Хананеје, ни на Римљане; и кад се моли, не моли се само за апостоле но за све, говорећи небесноме Оцу: за све Те молим, учини да сви познаду Тебе, истинаго Бога и кога си Ти послао, Исуса Христа. А на кога је мрзио? На јавне, лажљиве, лукаве лицемернике, који под видом благочестија и светиње курјаци су били и лисице

и змије јадовите. Такови су га и убили, а ако би опет дошао, опет би га убили, ако би само могли. Зато: „мир и љубов!“ ко оће да је христ'јанин; ко ли пак неће, а он нек се тако не зове, доста је лагао, нек престане већ.

65.
ЗМИЈА И СЕЉАНИН

Змију у време зиме полусмрзнуту нађе сељанин и из некаквог старопреданаго сујеверија сажали о њој, унесе је у свој дом и положи је под топлу пећ. А кад се ова разгрије и размрзне, почне по кући мотати се, звиждати и своју јед просипати. Сељанин видећи takову погану нарав и неблагодарност, истера је опет на мраз, гди се она смрзне и скончa своју једовиту ћуд.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Достојно возмездије и награжденије злоћудна и неблагодарна човека, који благодејаније с злодејанијем возмеждава — злоба, која међу најгори варвари гнусна је и мрска. Ако ће се како човек, за какова нибуд несрећна опстојатељства, са своји пријатељи завадити и раздвојити, ништа мање нека никада не смеће испред очију времена љубови и пријатељства. Света је реч наши стари: Помени се хлеба и соли! Премудро Греци советују:

Μίσει ὡς φιλήσων: Мрзи као да ћеш опет љубити. Ништа није способније враждý угасити и мрзост колико воспоминаније прежње љубави. Но све је то всује, кад је срце од младости иштећено и отровано.

66.

ПАУН И ЧАВКА

Птице скупе се да изберу себи поглавара. Паун почне се ширити међу њима, хотећи да за красоту његови перја њега изберу за поглавара.

„Ти се ту всује мучиш и печиш“, одговори му чавка. „Што ће нама твоје перје помоћи кад почнемо с орлом војевати? Најмудријега, најслободнијега и најјачега за владјетеља ваља изабрати, а то је орао.“

Тако и учине.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Учи ова басна какове началнике потреба имати.

67.

ЧАВКА И ОСТАЛЕ ПТИЦЕ

Кад птице изберу орла за цара, договоре се да се у уречени дан саберу, и да се свака

од њи, која је за што, покаже. Чавка, стидећи се да се ту у свом природном виду јави, скупи свакојака шарени птица перја, нашара се с њима и дође. Онда птице, познавше њену мајсторију, почне свака своје извлачити перје. Онда чавка остане чавка.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Нек се нико не издаје за оно што није, нек се не чини да зна оно што не зна, и да има оно што нејма. Чавка је најпоштенија, кад се показује као чавка.

68.

ЧАВКА И ОРАО

Чавка види орла гди слети на једно јагње, уграби га и однесе. Онда и ова залети се на овна, замрсц нокте у овнову вуну пак не може да одлети. Уфати је овчар, шчупиа јој крила, и да је деци да с њом играју: „Ево вам, децо, чавка“ рече „која оће да је боља и од орла.“ Онда је деца вежу концем за ногу, пак је ране и с њом се играју. А кад јој понарасту крила, украде се и одлети с концем на нози. Замота се конац око гране, и тако остане висећи. Тада се почне она тужити на се говорећи: „Ала сам сасвим луда чавка! Прво што се упуштам у дело преко силе моје и снаге, а друго што не хотећи трпити децу, морам овде погинути.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Јавна је и ове басне наука: не упуштати се у шта није ко кадар, и за избегнути већега зла подносити и трпити мање.

69.

МАЈМУН И ДЕЛФИН

Корабљеници путујући по мору недалеко од Атине имађау са собом и мајмуна. Дигне се такова силна бура, да се корабаљ преврати и потопи. Морнари се спасу пливајући, а мајмун почне утопавати.

За делфина кажу да је риба к људма милосердна, и многога од потопљенија избави. Видећи мајмуна и мислећи да је човек, узме га на се и понесе га к брегу. Упита га пливајући, одакле је и ко је? Ови каже да је из Атине и рода племенита. Упита га делфин познаје ли Пиреј (овако се зове пристаниште Атинејско). Мајмун мислећи да је то некакав човек: „Како га ја не би знао? Он је мој рођак.“

„Је ли рођак? Лажљива главо, оћеш да се утопиш, пак јоште лажеш! Ајде, ниси за живот!“

Збаци га са себе, и тако ти нам се ова благородна паралажа утопи и долаже.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Лаж је такова злоба да кад и не бива на штету и вред другога, ништа мање ска-

редна је, мрска и сасвим непристојна поштену и паметну човеку. Она има неко сродство с шалом, ибо обично, шалећи се, људи не говоре оно што мисле; но неки из шале тако обикну лагати, да и без сваке шале лажу. Колико је истина благородна добродетељ, толико је лаж худа и срамотна. А у крајњеј нужди (може ко рећи) што ћемо делати? Крајња је нужда такова вешт, да се њојзи ни правила не могу давати ни закони приписивати. Чесни и разумни муж уме нужду од нужде отличавати, нити сваку безделицу за нужду прима. А расудимо само: ако дозволимо да се за нужду може лагати, мораћемо допустити да се и свако зло за нужду може учинити, пак онда с Богом с овога света и правда и поштење и свака друга добродетељ. У време војне слагати и преварити непријатеља и општега злотвора и лупежа, и — кад се не може иначе — с лажом избавити неповина и праведна, себе или другог кога, од зла и неправедна, мени се чини да овде и сама лаж измењава своју натуру. Овакови догађаји нити се често случавају, нити ја о њима овде говорим. Јестествени и грађански закони за овакова опстојатељства приписују нам нужна правила, по којима смо дужни владати се. Овде је реч о лажама које бивају или из зла воспитанија и обичаја или из преизлишњега и неправеднога користољубија на вред, на штету и противу чести и добра имена други људи.

Лаж, која бива из незнања, може се рећи неповина. Али је (фала Богу) мало такови, јер

нико не може рећи: нисам знао да не ваља украсти и другом зло желити.

И исту истину говорити с намеренијем за учинити другоме пакост и зло, то значи истину злоупотребљавати и добро на зло преокретати.

Младу децу, дакле, ваља чувати од свакога и у шали и без шале лагања и с злим и лукавим намеренијем говорења, како год од једа и отрова. Ибо, ако се из детињства томе науче, за живота се неће моћи одучити. А овакови зли обичај прави је отров душе, срца и нарави.

70.

МАЗГА ОГОЈЕНА

Мазгу човек хотећи продати, ранио је с јечмом, да се огојена боље може продати. Кад се ова добро упита и одебља, возгорди се и рече своме госи да је за коња прода а не за мазгу, говорећи да отац њејзин није био магарац него ат. Добро! У време вашара одведе је човек онде, гди се добри коњи продају. А кад је узјашу и почну је с коњма утркивати, тада, и за дебљину, и као мазга, остане страг. Боду мамузи, шибају с бичем: „Помагај! Не више!“ рекне ова задушивајући се. Каже право да је мазга и којег је рода.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

За права Бога се ко издаје да је великога рода, кад он сам не ваља. Вредан човек, достојан и у свому отечеству заслужен, не само почиње благородство своје, но и родитеље своје облагорођава. Срамити се својега рода, то је права худост.

Агатоклес, сиракуски краљ, будући лончарев син, но за велике заслуге отечеству учињене, на таково достоинство возвишен, не само није се срамио очина состојанија, но и всегда на трапезу своју, међу златне судове, и земљане заповедао је метати, и то је исто служило на већу славу његове вредности.

Један персијски цар, идући у лов, дође по случају у колибу некога пастира, види ту дете благообразно и остроумно, заиште га од оца. Добри отац, отпуштајући од себе сина свога, да му совет да он добро чува кабаничицу и штап с којима је за овцами ходио, и да никада не заборави шта је пре био.

Ово дете, именем Алија, постане с временом први царски везир. Ови имађаше у двору свому једну собу, у коју никога не пушташе, но сам сваки дан по један пут ту улазаше и Богу се мољаше. На велике људе често се и велика завист диже. Његови зависници оклеветају га и налажу на њега, да је он с неправдом и грабежом једну собу злата напунио, у коју никада никога не пушта. Цар, који га иначе љубљаше и почитоваше и за највернијега к себи држаше, поће да се

сам о том увери. Убеди везира да му отвори своју тајну собу: ови принуђен отвори му је. Но шта ту види? Овчарску кабаничицу и жезал и ћилим ту простерт, на кому се он Богу мољаше.

Пун удивљенија цар и зачуђен, пита га шта то значи? Каже му ови совет родитеља свога. Тада цар загрли га к прсима својима, и са сузам у очима љубећи га, вопијаше: „Алија, предраги Алија! Ти си Божији човек! Ти си столп царства мога!“

71.

МРАВ

Кажу да је у древње време мрав био човек земљеделац, који не довољствујући се са својим трудом лакомљаше се на туђе, и гди што могаше крађаше. Прокуне га сав народ, и тако ти се претвори у мрава. Но всује, вид промени, а нарав злу не измени: ибо и до данашњега дна мрав туђе жито краде и носи.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

И ова басница увештава нас, да се чувамо из младости злих обикновенија.

72.

ЧВРЧАК И МРАВИ

Чврчак дође у зимње доба к мравом, молећи их да му узајме које зрно жита, да се прерани и да од глади не погине.

Питају га мрави: „Што си летос чинио?“

„Свирао сам,“ каже.

„Свирао си? А ти сад играј, да те глад прође. Ајде тећи се с наши врата.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Леност је смертни грех. Из ње се рађају многа зла; скудост, убожество и несрећа из ње происходи. Смрди човек у лености, живот му је исти на теготу. Лежи докле га ребра не заболу, и једва чека да му дан прође. Жени и човеку ружно је и срамотно без посла стајати, ако су иколико имући. Ко год не мисли о добру, мора о злу мислити, зашто је натура ума человеческа такова, да он всегда мора у чему нибуд упражњавати се. Ленивац се није родио да живи, него да труне и да гније јоште за живота. Ако се убог роди, просјаком мисли скончати се, нити је општеству, нити је својој фимилији, нити је себи на ползу. За такова наши Србљи обичавају рећи: „Боље да је мртав него што је жив, нашто му таки живот?“ А Далматини веле: „Ни за што није него за калуђере“, јер код њи просјак и калуђер једно значи.

Кад су Атинејци почели од добродетељи своји стари одуставати и лености предавати

се, онда је то било кад Тимон, видећи таково беспослене, каже им да је наумио у својој авлији зидати и једно велико granato древо што му је на путу пресећи, дакле нек не губе времена, него нек иду поизвешати се ту, зашто за тај посао нигде тако древо неће наћи.

Сунце и месец и сва Божија створења чему нас с непрестаним и неуспаватим својим движенијем уче, него да се всегда упражњавамо. Ком није нужно никакво руkодеlије, занат и трговина, имајући с чим живити, он да има не сто него хиљаду година живити, има се о чем трудити за просветити и к већем совершенству ум, срце и душу своју довести. Скотско је, кад се наједе, само лежати ако га пуштају, зашто он сирома с умом и с памећу нема никаква посла. Богат и благородни кад позна праву цену и способност своје словесне и разумне душе, не сумња да више посла у овом кратком животу имати може него икаков трудољубиви тежак, занаџија и трговац.

Видећи мале пчелице како нам са својим трудољубијем слатки мед сокровиштествују, можемо ли пренебрегавати мед и неумирајуштеје богаство словесне и бесмертне душе? Зато, децу и девојке, навластито кад су имући и благородни родитеља, к трудољубију из млади ноктију потреба приобичавати, а кад једном обикну, онда њиова принадлежећа упражњенија не само неће им се трудна чинити но забавна, пријатна и мила.

73.

СЛАВУЈ И ЈАСТРЕБ

Славуј појаше у пролеће и увесељаваше свакога који га чујаше. Уфати га јастреб. и оће да га изе.

„Немој ме убијати“, вели му славуј, „видиш како ме људи радо слушају и називљу ме слатким пролетњим певцем?“

„Што је мени до пролећа и до они који те слушају? Мени је само о том старост, како ћу ја мој трбу напунити.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Мудрост, наука, слава и добродетељ — све је то онима за ништа, који све своје блаженство траже и наоде у чанку и бокалу. Док је њима само пун трбу, свему се осталом смеју и ругају.

74.

СЛАВУЈ И ЌУЌАВИЦА И МАГАРАЦ

Славуј у пролеће по обичају појаше. Вели му кукавица:

„Оћеш да се опкладимо, да ја лепше од тебе певам?“

„Ако оћеш, ајде, али ко ће нам бити судија?“

„Ено они, који онде пасе. Видиш колике су му уши“, одговори кукавица.

Почну појати. Али, што магарац зна што је славујево појање? Он каже да кукавица лепше кука.

Изгуби славуј оклад, но утеши га пастир говорећи:

„Не стиди се, мили славују, за тебе је то веће поштење што се твоје појање магарцем не допада.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ако ће не знам што ко творити, не може сваком угодити. *Οὔθ᾽ ὁ θεὸς ὄθ᾽ ὕων πέλει πάντας ἁνδάνει*: Ни Бог, кад кишу даје, свим не угождава. Колико је људи толико је ћуди. Кад би сви људи били довољно и разумни и правдољубиви, не би било међу њима ни кавге ни несогласија, и много би боље за све њи било. Но недостаје неком једно, неком друго, а неком и обадва.

Древни Египтјани изображавали су судију без очију, говорећи да њему није потреба гледати на оне који се суде, него само слушати што говоре; но без сумњенија изискивали су да њиов судија човечије уши имаде и здраво проницателно расужденије, јер иначе ништа им не би помогло што је слеп.

„Правда и мир сретају се, љубов и истина љубе се“—вели псалмопевац. Предрага добрим срцам имена, кад ћете сву власт вашу над људма примити? Кад нестане међу њима варварства и невјежества и злобе. Ко не зна,

мора из незнања тумарати које куда, а ко је злобан, залуду зна кад га злоба ослепљава.

75.
СТАРАЦ И СМЕРТ

Старац носаше бреме дрва. Весма утруђен збаци бреме, говорећи: „Хе, проклета смрти, гди си те не дођеш, да ме узмеш с овога света, да се не мучим!“ Кад, ето ти смрт стане пред њега, онако ружна као што је пишу, па га пита, што је зове?

„Та ништа“, одговори сирома старац уплашен, „да ниси дошла, волио би, ал' већ кад си овде, помози ми натоварити ово бреме на леђа да идем брже кући, јер ме чекају.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ником није мило умрети, ако ће како бедно живити. Далматинци знаду различне веселе препоовечице сврх ове материје.

Кажу да један старац спреми се да пређе преко планине Вучијака, чујући да тамо негде има место гди ни један старац не може живити. А кад чује да се на планини појавио страшан медвед, а он ти бежи кући.

А другоме се досади живљети, пак узме уже и пође у шуму да се обеси, пак тражи и тражи и у целој шуми не нађе како би

хотео дрво; а кад огладни а он се врати у село: „Дајте, чељади,“ виче „што ужинати! Мал' не умре од глади! Проклете шуме! Ништа ти неима да ваља у овој нашој Далмацији! Ни дрвета не може човек наћи, на ком би се лепо и љуцки могао обесити!“

Јошт једну пак нећу више.

Један старац све би говорио, да би оном добро платио, ко би му казао како може умрети. Нађе се добар човек који му се обешта казати и без плаће. Рече му да стане код једне мeђе, а он оде подалеко, узме пушку, пак почне на њега нишанити. А старац беж' у међу, говорећи: „Та луд је сасвим, би ме упљејао на место!“

Довде је за шалу.

Нити смо с нашом вољом дошли у ови живот, нити пак ваља да желимо из њега изићи док нас не позове онај, који нас је овде поставио. А кад позове, онда — ил' нам се оће или неће — морамо путовати. Наша је сва дужност старати се, да кад нас позову да смо готови поћи с чистим од злобе срцем и совестију. Не знамо време и час кад ће то бити, зато ваља сваки дан и час да смо готови. Блажена душа чиста и добродетељна, којеј всегда у ушима оне слатке и прерадосне речи звоне: „Се жених грјадет, изидите во сретеније јего.“

76.

ЈАРАЦ И БИК И ЛАВ

Бик упази из далека лава страовита, уплаши се, побегне и сакрије се у туђу појату. Домаћи јарац узме га терати, претећи му с рогови. „Бре мируј, добар јарче“, вели му бик, „док само лав пројде, нећу ти ја појате изести!“ Али ко ће маниту памет дати? Све се залеће, кад страг, кад сребарке. Пројде лав и удаљи се. Онда бик излазећи, лупи мимогред јарца, те се стане преметати по кошари и стане га бекеке кее. „Е, бекекечи сад ту“, рече му бик, „не веља ли ти ја, да мирујеш док си читав.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Неки новопогосподјени, нити слуге при великој господи, кад виде поштена и бољега од њи човека у беди и у утесненију, и они на њега наскачу. А кад Бог да те се време окрене другојаче, онда им дође јарчева зановетка на главу. Разуман човек, колико га више шчастије узвишава толико он бива слатконаравнији и чловечнији. А худ и високоуман, како му се стане шчастије осмијавати, сасвим полуди, заврти му се мозак, нити га већ његова кожа вмештава. Почне наскакивати на боље од себе, и тако остане смех и поруганије последњим родовом.

Расмотримо с вниманијем ови прекрасни характер благородна срца. Адријан, кад постане римским цесаром, упази једног свога

великог непријатеља, који се уклањаше испред њега. „Нит' ме се више бој“, рече му Адријан, „нит' сакривај од мене; ја сам већ цесар!“

Јошт једно подобно овом. Лудовик дванаести, будући јоште ерцег бургундски, имађаше неке од господе велике непријатеље, који му на сваки начин пакост дејаху. А кад ови постане краљем, почну га световати неки да се освети над своји злотвори. Онда он рекне ове вечне памети достојне речи: „Што ви мислите, људи? Срамота би била краљу францускому да чини освету за обиде учињене ерцегу бургундскому!“ Прекрасне, божествене душе! достојне господства и царствованија!

77.

ЖАБА И ЈУНАЦ

Жаба на крај баре упази јунца на ливади, пак се начне фалити другим жабама, говорећи: „Ја да оћу само, могла би бити колико год оно јуне онде.“

„Ћути, не лудуј!“ веле јој друге, „гди ће жаба бити колик' јуне.“

„Не верујете? Стан'те мало.“ Надме се колико игда може, пак пита: „Јесам ли?“

„Јеси луда! Та ниси слепа, погледај на се, пак на јуне!“

Ова се стане још више надимати, док пукне и изиђу јој црева.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Θνητὸς ὢν μὴ ὑπὲρ ἄνθρωπον φρόνει: Смертни будући, немој више човека мудровати. Познај себе! Храни меру у јелу и оделу! Не ревнуј већим од себе, и не завиди богатијим, нити им се подоби. Колике би фамилије поштено могле живити, пак пропадају зато што оће да се сравне с већима од себе. Чесна и благоразумна жена не тражи славу своју у многоценим одејанијам. Луда и неразумна с аљинама се поноси, и крадом се огледа гледа ли је ко. Не познајући цену разума и благородство срца и душе, ако се не сјају и не шуште на њој аљине, мисли да је пропала. Кад би (сачувај Боже) све жене оваке биле, тешко би оном било ко би ово писао. Пропао би и он и с књигом заједно.

78.

ЧОВЕК УЈЕДЕН ОД ПСА

Овај ођаше по комшилуку и питаше шта би на рану привио да се излечи. Неко му рече да узме врућ сомун, да га натопи крвљу што из ране тече, да га да оном истом псу који га је ујео, и да ће се тако излечити.

„Врућ сомун?“ одговори ови. „Знам ја нешто друго шта ћу му дати, ако ми он само до руке дође! Какво ти је то лекарство? Кад би ја то учинио што ми ти велиш, ваљало би колико је год паса у селу да ме сви ујedају.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Тешко овци међу курјаци и тешко мирном човеку онде, гди ко је јачи он је и старији, гди насилије влада, глупост и варварство законе даје и заповеда. У таковом без закона месту мора човек за љуту невољу овога лекара совет слушати, мора онога истога који га дави и мучи с својом крвљу ранити. Бедно состојаније гди невјежа има власт трпати, блебетати и бљадословити, а они који зна мора мучати и са страхом слушати, гди неправедан и бесовесни заповеда, а поштен и добар принужден је повиноватп се. Ту принадлежи она Еврипидова реч: "Ἄνω τῶν βουνῶν χωροῦσι παγαί: Уз гору теку источници.

79.

ПТИЦОЛОВАЦ И КОС

Птицоловац стављаше мрежу птицама. Гледали га косови и запитају га шта ту прави. Он им каже да зида град.

Кад он оде те се сакрије, онда један кос, љубопитнији од други, пође да види какав је то град, пак се уфати. Птицоловоц притрчи, закоље га, пак с њим у торбу.

Онда они други косовиреку му: „Хе, лукава и зла главо, кад је твој град таки, не-

срећни ће бити они грађани који у њега дођу живити.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Две нас полезне вешти ова басна учи. Прво, да излишње љубопитство многима на вред бива. Мало нам је о нами и нашима свар᾽ма мислити и старати се, него оћемо и туђе тајне да знамо. Блажени мир и покој срца поглавито је благополучије наше на земљи. Но колико га мало почитовати умемо! За сваку безделицу бацамо га и губимо, и узнемирујемо себе и друге. Будала је ко оће да зна шта се у свачијем лончићу вари. И ко свуда нос завлачи, завуче га често онде гди не ваља, и страда што и ове басне кос.

Ко што мисли? куда оди? о чему с ким говори? зашто се смеје? — немирна глава све то оће да зна, и што не зна, а она погађа и све на зло толкује и окреће. Пак кад се једно цело општество оваковим скаредним обичајем отрује и окужи, какова нарави болест! Колики немир и смуштеније!

Мирно и чисто од свакога лукавства срце и блага душа јоште у овом животу почињу пречувствовати сладост царства небеснога, а лукава и зла срца јошт се овде почињу мучити. Истребљујмо дакле из рода нашега такове обичаје, не дајмо им нигде међу нами станка ни конака.

Друго, чему нас учи ова басна, ово је: да гди су зли градоначалници, зло ту стоје

грађани; но гди је добар владјетељ, тога се није бојати. О овоме смо на више места говорили.

—

80.

ДИВИЈИ ВЕПАР И ЛИСИЦА

Дивији вепар оштраше зубе под једним растом а лисица га питала, мисли ли се с ким бити, те оштри зубе. „Не мислим“, одговори он, „али ако дође до невоље, боље нек су готови.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Блаженство би било на свету да се може да човек о злу ни мисли, ни говори, нити пише. Благо оном ко нити мисли ком учинити зло, нит' се томе од другога боји! Али док год има зла на земљи, они који пишу мораће о њему писати, само с тим намеренијем да се истребљује колико се више може. А тада ће се најпре почети истребљавати, кад сваки почне од себе и од своје куће. Ко оће да су му други праведни, нека и сам таков к њима буде. „Јелика хошчете да творјат вам человјеци, творите и ви им подобнаја“, учи нас наш небесни Учитељ.

Ја не смећем с ума, како нам је теготно и досадно кад нам ко често то пак опет то каже. Ми онда ако и не смемо, или нам је

жао рећи му, не можемо да не мислимо: та гди ти је памет? Помагај! Казивао си нам то. Или говори што друго, или се смилуј пак ћути и не дави нас. Обаче о добродетељи и о благоразумном владању често напомињати и говорити сасвим је отлично од вишеречененога, ово је томе подобно: кад смо уверени да смо коме мили и драги, и кад то желимо и томе се радујемо, по сто пута на дан љубезним својим да нас назива, мило нам је чути. Ко управ љуби просвештеније разума и добродетељ, њему се никад неће омразити о свему што к тому управља и споспјешествује слушати и говорити. Бити добродетељним како би хотели и како знамо да су многи били, то често, за слабост нашу, није у нашој власти, али љубити и у другима разум и богољубна дела, њима желити уподобити се, за тим чезнути и настојати, то можемо, и то нам врло и помаже за управити на добро стопе наше. Советује нас басна, да се за свако наше нужно дело за времена спремамо. Оно што ваља да буде данас не отлажимо на сутра: „*Ὁ τὴν εὐκαιρίαν τῶν πραγμάτων ἀμελῶν ἐκπεσεῖται τῆς τῶν καλῶν θύρας:* Ко благовременство вешти пренебрегава испастиће добру испред двери“, вели Исидор Пилусиотски. Лениваң чека сами дан путовања да се на пут спрема, пак онда: хе, нема тога, ни овога, ни онога! Ништа ти није горе него с одлагалом имати дело. Време младости блажено је време садње и сејања, ко жели да му јесен мужескога возраста плодовита дође, и да му зима старости спокојна

буде. И што је најважније, не само ово маловремено но и вечно благополучије од младости зависи. „Блажен раб јегоже обрјашчет господин јего бдјашча.“

ПРИМЕЧАНИЈЕ

Ја добро памтим какав сам у детињству био и по томе и о другој деци судим; што сам у оно време добро чуо и научио, много ми је у животу помогло. А при томе и доста добро нарав деце познајем, јер сам с њима свуда имао дело за заслужити мој хлеб. Знам да кад се мало приобикну оваковим нравоучитељним разговором, весма се у њима услаждавају и ползују. Сад кад се већ приближујем к педесетој години возраста, овакова списанија на различни језици мила су ми. Дакле то што је мени најдраже, најрадији сам љубимим мојим сприопштити, а уздам се да се не варам, мислећи да сваком човеку мора за тим много стајати, како се може од зла чувати и добро живити.

81.

САТИР И ЧОВЕК

Сатир је дивији човек, илити велики мајмун подобан човеку. Ови једном спријатељи се с правим човеком и пођу у друштву путовати. Ово се случи у зимње доба; зато, зебући човеку руке, прикучаваше их к уст'ма и гријаше их. Сатир га пита, шта то чини? Они му одговори, да грије руке. Дођу у крчму, гди им се донесе вруће јело. Онда човек га не

опарити се, опет дуваше, разлађујући то. Дивјак, зачуђен, запита га зашто сад дува?Ови му каже да разлађује одвећ врело јело. „Е, кад је то тако, а ти остај с Богом! С таковим мени пријатељство није угодно, из којега уста и вруће и ладно излази.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

„Муж двоједушан и двојезичан неисправљен во всјех путех својих.“ Наши веле: не да се уфатити ни за реп ни за главу. Окреће се као ветрени петао; мења се као месец; други час, друга памет у глави; други дан, другојаче намереније. С најбољим срцем, за своје непостојанство, ником није кадар добра учинити; његови исти сродни и пријатељи не смеду се на њега наслонити: о њему се управ може рећи да у ветар говори; да све, што добро рече, учини, био би знаменити човек. **Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ τὰ δόξαντα σπουδαίως**: Советуј се полагано, а совршуј што за добро нађеш скоро. Куј гвожђе док је вруће. Поредак у свачему полезна је и похвална вешт. Ништа не твори без времена, а време способно к чему нипошто не упуштај.

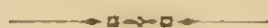

82.

ЌУРЈАЧИЦА И ЌУРЈАЧИЋИ

Курјачица се разболи и лежаше у бедном состојанију. Питали је курјачићи: „Та, мајко,

имаш ли гди кога пријатеља, од ког би се могла каква нибуд помоћ искати?“

„Хе, моја јадна децо“, одговори она, „ми смо курјаци зле и опаке ћуди! Кад смо здрави, сами се о себи и с штетом другога старамо, ко ће нам дакле у невољи пријатељ бити?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ево право состојаније онога који у време благополучија и здравља сам о себи мисли. Ако је и богат, кад се разболи или у какву скорб упадне, што ће му богаство помоћи? На против, исти сродни његови радо му смрт чекају, да што закваче. По смрти да ко чека другима полезним бити, то је сујетна надежда. Они исти који нам на даћи за испокој душе пију, смеју нам се и ругају и веле: добро је учинио што се смакао. „Сотворите пријатеље себи од мамоне“, то јест од излишњега имјенија, „да јегда оскудјејете примут ви во своја“, увештава нас премудри Спаситељ. А оном другом шта вели? „Воспријал јеси благаја твоја в животје твојем.“ А да што ми радимо? Ми који нисмо кадри ни људе често преварити, оћемо свезнајућега Бога да преваримо, чекајући да се у болести и на смерти покајемо и што добро учинимо расписивајући и раздавајући оно што нисмо кадри за се уздржати. Али, не знам срећом ли или несрећом, ту лажи не помажу. Ко се год није у време здравља и благоденствија покајао, добро учинио и пријатеље себи у Богу и људма

стекао, он то у болести и при смерти не исправи, него истом за невољу мути. Наше басне курјачица, она не зна лагати, него каже управ каква је била и чему се има надати.

83.

КРАВА ЈАЛОВИЦА И ВОЛОВИ ОРАЧИ

Краву јаловицу ранио сељанин, кад одебља да је закоље. Ова гледајући два вочића свако вече, кад утруђени с орања долазау, ругаше им се говорећи да су се у зли час отелили. Дође време да закољу краву; вежу је за ноге и рогове, превале је на земљу, пак почну оштрити велики нож. Тада волови запитају је: „Сад кажи, ко се у бољи час отелио, ми или ти?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Нека се нико не поноси у благоденствију своме. Не знамо какова нас приключенија јоште на свету чекају. Лепа је она Теренцијева реч: „Homo sum, nihil humani a me alienum puto: Човек сам, свашто ми се може догодити.“ Кад што можемо добро учинити, гледајмо себе са стране бесмертија; а кад нас пак слабости и страсти наше на зло подстрекавају, сматрајмо се како маловремене и смертне на земљи. О несрећи и страдању других радовати се, какова слабост и неправда!

Смрт људи себи држе за највеће зло што им се прикључити може, а томе смо сви подложни. О благополучију подобних себи веселити се, достојно разумног створења весеље, чрез које он усугубљава своје благополучије, радујући се не само својему добру него и многи други.

84.
ЗЕЦОВИ И ЖАБЕ

Међу обичне ове наше зецове дође од некуда зец пустињик, пак им почне предиковати, описујући им зечији живот као најбеднији и најгори на свету под небом, говорећи: „Што смо ми јадни зецови? Није доста што нас људи лове и једу, што нас пси терају, што нас орлови истребљавају, него миш да протрчи и лишће да зашушти, страх и трепет напада на нас. Пашто нам таки живот, кад смо осуђени да пре смрти сваки час и тренуће ока од стра умиремо? Видите ли оно језеро?“

„Видимо“, викну сви.

„Ајде, дакле, да и ми један пут у животу учинимо што да ваља. Сви ви напред, а ја за вами, да скочимо ту и да се удавимо, шат се ко год нађе, те нам рекне: аферим, зецови!“

Једва он то изрече, кад сви викну: јуриш! па потеку.

Жабе око језера чујући топотање уплаше се, пак ти брже боље стану стрмоглав скакати у језеро. То видећи један стари зец спреда,

окрене се и викне: „Стој! Што та лажа (почне говорити) мал' не учини с нами! Каже нам да смо само ми страшиви и зато недостојни живота. Ево сад сви виђесте. да има и од нас страшивији створенија, која их се сила утопи од нас уплашени!“

Онда почну тражити предикатора, ал' њега нејма. Од тада наши зецови живу како су и њиови стари живили. нити већ слушају којекакве лажи.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Све што је Бог створио, премудро је и расположио; свашто има свој конац и намереније. Зец, док га ко не уфати, он живи, пасе, скаче по међама или по снегу и плоди се. Уфати ли га ко, ту ти му је и конац, зато је зец и баш зато је створен. Тако и различна животиња и рибе у води, једно се другим рани.

Људи обаче, како разумна створења, способни су законому, праведному и мудрому прављенију; а где тога нема, и они живу као зверија, јачи слабијега мучи и дере. Но о овом смо на више места говорили.

Нек видимо чему нас другом ова басна учи. Сад се народи почињу као иза сна будити, и међу собом се разговарају: како се је то догодило да за толико стотина година они исти који су на богаство горе него на курјаке викали, њега се са страшним заклетвама пред Богом и пред светом одрицали и сиромаштво као највећу добродетељ про-

поведали, чрез то, ни Бога не бојећи се ни људи не срамећи се, ништа друго нису тражили него како ће се лакше о најмањем или ни о најмањем труду, туђе у име Божије иштући, записујући и узимајући, обогатити? Куће се своје одрицали, а с друге стране свет глобили и дворове себи као каштеле и градове зидали? К вечном воздержанију са заклетвом себе привезавали, а боље се ранили и појили него би да су у родитеља своји дому живили? На ови Божији свет викали, а у њему како и остали људи радо живили? Све сласти телесне хулили, а весма су радо и весело с чим су могли „јакоже и прочи человјеци“ тело своје грејали, упокојавали и наслаждавали? Кажу да су се своји ствари за љубов Божију одрекли, пак за исту љубов Божију туђе искали и узимали?

Овим противоречијам сад се људи чуде, нити оћеду да их којеко за будале држи, да их за нос вуче, и да их вара. Сад већ сваки познаје и види да ко год на ови прекрасни Божији свет и на ови наш (ако ће и маловременан бити) живот виче и дарове Божије оговара и без разлога похуждава, или је манит те фантазира, или је лукав и мисли друге да превари. Ова злоупотребљенија нису у једном само народу била него у свима, пак они који су паметнији и срећнији одмећу их и исправљају, а простији остају у њима, и чекају да у свачем буду последњи.

Све што је Бог сотворио добро је, ако само човек уме то разумно употребљавати,

ибо злоупотребљеније у свачему је зло. Зато и Свето Писмо ако гди виче на богаство и сласти и прочаја, то ваља разумевати за зло, неправедно и неваљало употребљеније вешти, дакле ни на што не ваља хулити кроме што је по себи зло и што зло бива. Ево пример: отров је зао по себи, а вино је добро, но може бити зло кад се преко мере пије.

ПРИМЕЧАНИЈЕ

Они се утврждавају и како себе тако и друге обмањивају криво и неразумно толкујући Христа Спаситеља речи, гди вели, да се ваља одрећи и оставити оца и матер, жену и чада, дом и имјеније своје, а нећеду већ једном да се освесте, да Христос придодаје: мене ради и Евангелија! А сад, кад моји родитељи и сродници верују Христа и Евангелије, зашто да их се одричем? То се је говорило за она времена гоњенија кад су отац чадо своје и брат брата Христа ради на смерт предавали, а већ тога, благодареније Богу, сад нејма. Ово дакле није Христово намереније него лукави и неправедни људи, да ко туђе жели, иште и узима. Многи би монаси волили да Турци земљом обладају него да им нестане. Је ли то љубов к Богу и к отечеству? Али што они маре кад су се они оца и отечества одрекли? Зато, о љубима и поштена нацијо, сва што се зову манастирска имјенија, то су народња имјенија, употребите их на школе и на науку ваши будушти учитеља и свештеника, а то јест на праву и всегдашњу пользу рода и отечества. Блажена ће бити имена они разумни патриота који к томе споспјеше и ово опште полезно дело причине и исполну! Добро које може бити у ваше време зашто да чекате да после вас буде? Просвештени архијереји и доброжелатељни разумни мирски свештеници, они су дужни на то народ склонити и увештати. *Λάμβανε βουλὴν καὶ παρ᾽ οἰκέτου εὐφρονέοντος:*

машући репом. Слуге. видећи непознану псину, шчепају га за реп и за ноге, пак с њим кроз пенџер. Ови сирома лупи о земљу, и бојећи се да му се јошт што не пригоди, скочи и начне бежати јаучући. Виде га други пси којима се је он фалио да ће на част поћи, и запитају га како му је било на части?

„Пак јошт питате?“ одговори гаров, „толико сам пио, да нисам ни врата погодио куд ћу изићи, него сам скочио кроз окно.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Која полза онима казивати наше несчастије, који ће нам се ругати и смејати? А с туго, не идимо гди нисмо звати, зашто: незвану госту место за врати.

88.

СЕЉАНИН И ПСИ

...а затече зла зима на салашу. ...преранити се, закоље две три ...ваше, а кад и тога нестане, ...ла орача. Пси његови то ви... међу себе: „Бежимо одавде, ако ...и да и на нас ред дође!“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Кред...вати се ваља онога, који са својима лепо

Ра
познати
весма по.
предак с ı.
вели: „Ко м.
и други ред об.
је кривица што
га какав је
ибо кад г
неће му
потире
Кред.
нија у.
потог

89.

ЛОНАЦ И ТЕНЏЕРА

Лонац се уклањаше испред тенџере, а ова му рече: „Што ме се бојиш? Не удри ти на ме, ја на те нећу.“

„Та мени је то све једно, одговори лонац, та ја на те ударио, та ти на мене.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Од зла и пакосна, а јоште кад је јачи, најбоље далеко стајати.

90.

ЧОВЕК ВЕЛЕРЕЧИВ

Ови дође с далеког путовања у свој вилајет, па не може да се наисказује гди ти он није био, шта ли ти није видио! И не само то, него се почне фалити да је и млого којешта учинио.

„Остров Родос у Архипелагу, то је остров! Хе, моја браћо, залуду сте живи, кад остров Родос нисте видили! Ко остров Родос није видио, нити што зна, нити је видио! Ја ту дођо у време великог вашара, гди се момци ускакују. А кад ти им ја скочи! — остадоше сви као изван себе, нит' се нађе ко би се усудио са мном ускакивати! И ако не верујете, а ви идите у остров Родос, пак питајте.“

„Одвећ нас далеко шиљеш“, одговори један од слишатеља. „Што ћемо се ми толико мучити и дангубити, кад то може и о мачњем арчу бити? Скочи да те видимо, пак ето ти нам остров Родос!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ништа ти није ружније него кад ко, или беспослен или ако ће и с послом што му драго, нашпацира се по свету (као 'но ти наше преподобије), па кад се врати, а он оће да загуши људе, казујући и шта јест и шта није. Велеречив и велехваљив брат ако из Баната до Иеште оде, кад се врати, тешко оном на кога нападне! Нек сам гледа како ће га се курталисати.

Заисто (без фале), ја по вишој части волим више слушати него говорити, али би опет волио у манастиру Крупи с ћускијом камење крчити као 'но сам и онда кад сам из Опова утекао, или по каменитој планини Вучјаку за јарпће водицу светити, него да ми таки дође на врат. При ручку не марим, јер ми ништа није противније него у време жваћања говорити: ко се ту нађе да за ме говори, велики ми атар чини. А осим тога, по реду разговор, ван да га је ко под аренду узео. При том ваља знати да у садање време људи на дела више сматрају, него ли на многоречије, и ко се је рад од велехваленија излечити, ово нека му је веседа на памети.

ПРИМЕЧАНИЈЕ

У сваком граду и вароши (а не би с горега било да се и по сели ова наредба учини) да се направи један оспитал за сиромаш стару и немоћну (право је да свако место своје бедне прикрмљује). Да се уреди општа кутија, у коју сваки, кад у цркву дође, по свом могућству и произвољенију да што за сиромаш прилаже.

Но, то знам да не би доста било. Дакле нека се учини порез на говорције. Прво, ко оће у време јела да говори, кад сви други једу, на част му — нула. Ко осим јела оће више да говори него други, нека плати у вишеречену кутију по форинт на месец. Ко другима отима реч из уста — један форинт и 30 крајцара. Ко рече: „јошт ово послушајте", па кад то сврши, опета друго почиње, нек положи у кутију два форинта. А ко начне једно казивати пак пре него то докончa прелази у друго, а из другога у треће и тако даље, за сваки прелазак нек метне у кутију по 30 крајцара. А кад се врати на прво говорење пак не може да га нађе, него нас мучи чекајући и вели: „помозите ми казати", зато нек вргне у кутију два форинта и 30 крајцара, зашто се то мучно трпи. Наше жене за сваку новину што у цркви једна другој кажу, само по грошић ако ставе у кутију, биће сила новаца.

91.

ЗЕЦ И ЛАВ

Зец се упозна с једним лавом, упусти се с њим у велики разговор, и међу прочим упита га: „Како то бива, да лав, така страшна звер, пак се боји петлова гласа?"

„Томе се није чудити“, одговори лав, „на земљи нико није савршен, и ако ће ко не знам како славан и силан бити, мора имати неку слабост.“

„Ха, međер зато и ми зецови, како чујемо псе да лају, а ми се уплашимо, пак чистац.“

Лав се на то осмене, и не одговори ништа.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Да лав чистосердечно, без сваког околишна, своју слабост и пред самим зецом исповеда, нити се стиди, нити је таји — ово је лепо, благородно и лава достојно. Он добро зна да његова изрјадства и превосходитељства такова су и толика, да једна малена слабост његовој слави и храбрости, које су свету добро познате, ни најмањега уштрба неће нанети. Али се наш сирома зец овде тако срамоти, да је достојан не само смеја и поругања, него и крајњега сожаљенија. Не зато што је зец, ибо он као зец не само није за похужденије, но има у себи и такова качества и вредности, које су заисто похвале достојне. Не говорим овде за његове уши, које као зечије уши таман су како ваља. Но прво, он добро трчи, и далеко боље него многа животиња већа од њега. Друго, он има толико памети, да често људе и псе прехитри, и исред њи измакне се и утече. Треће, он је здрав, добро се плоди, са својом зечицом у крајњеј љубави и согласију живи, зиму и

мраз не токмо ласно сноси, него и по снегу скаче као помаман. Четврто, и за нас најважније, кад га уфатимо, његова је кожа много полезна, а месо, кад се лепо скува и испече, највећа господа и госпође облизују прсте једући га. Ова качества и достоинства свак види да похвалу заслужују. Али у храбрости, или у плашњи и страху, себе на ма̂ по лаву стављати, или што је јоште смешније с њим се барабарити, и: „Међер зато и ми, Dei gratia, зецови“ говорити — е, рече, брате зече, овде се сасвим заборављаш, жао ми те је, али ти се морам смејати.

Овде можемо очевидно познати како се и ми људи, баш као и ови наш зец, често и љуто варамо, сравњивајући и сприуподобљавајући себе онима и у онаковим вешт'ма, од који смо ми врло далеко. Зато нека нам је всегда на памети она предивна и свако злато у цени превосходјаштаја Орацијева сентенција: „Est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum: Јест начин у вешт'ма, јесу извесни к тому предели, преко који и за којима не може се остановит' правост.“

Умерена љубов похвале и разумна жеља славе и лепа имена божествени су дарови, природно усађени у срца наша, која кад се разумно управљају к свакој благородној, својственој и општеполезној добродетељи нас возбуждавају, настављају и воде. Ове небесне искре свештенаго огња нипошто не ваља угашавати у младим срцам, но на такови бла-

горастворени начин хранити их ту, да им всегда потребну топлоту дају, не причињавајући у њима никаква пожара. Своје вредности познавати, о њима умерено мударствовати и не високоумствовати, на исти начин и своје недостатке и слабости знати — овде лежи узао. С бољима и вреднијима не сравњавати се, но настојати и свака способна средства употребљавати за моћи с временом њима уподобити се. *Ἀνὴρ ἄβουλος εἰς κενὸν μοχϑεῖ τρέχων*: Муж бесовестан всује се труди трчећи. Јошт једно: ***Καλῶς*** *μὲν τρέχουσιν ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ*: Добро трче али изван пута. Што ово значи свак зна. Нађи пре прави пут, пак онда теци. Не млати недозрело воће, кад сазре слађе ће ти бити. Не крши гране које ће ти до године родити.

92.

ДВА ПУТНИКА И СИКИРА

Двојица путоваху у друштву. Један од њи нађе сикиру, и почне се фалити, говорећи: „Нашао сам сикиру.“ Вели му други: „Та, брате, кад скупа путујемо, ваљало би да речеш: нашли смо, а не нашао сам.“ Јок, неће ови ништа од тога да зна. А кад мало по час, ето ти људи на коњи за њима, вичу: „Сикиру!“

„Што ћемо сад?“ рекне ови, „нагазићемо на сијасет! Они ће рећи да смо им ми украли сикиру.“

„Што ти мене сад мешаш? Што ћемо сад и нагазићемо? Реци: што ћу сад и нагазићу, зашто и прениси хотео да речеш: нашли смо, него: нашао сам.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Са свим људма добро је у миру и љубови живити, а с комшијама најбоље. „Бољи је на близо пријатељ, него на далеко брат,“ вели Сирах. А премудри Исиод стари како нас лепо о овом саветује: *Ὅςτις σέθεν ἐγγύθι ναίει τὸν μάλιστα καλεῖν ἐπὶ δαῖτα, τοὶ γὰρ εἴ τί σοι χρῆμα γέννηται ἄζωστοι ἔκιον:* Ко код тебе близу обитава, тога навластито зови на част, ибо они кад ти што до потребе буде неопојасани притрче. И на другом месту: *ἔμμορε τιμῆς ὅς τ᾽ ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ:* Получио је чест, ко је получио комшију добра! У Атини то би се најпре питало, кад би се дом или добро какво хотело продавати, какви су комшије? Блажене непорочне нарави они Божији људи, гди комшија свето сродство значи. Зао и пакостан оном је најгори ком је најближи, на поље такога из града и села, да људе не трује! Oћеш ли знати, веле наши добродетељни стари, какав је ко? — не питај на далеко, гледај само како с комшијама живи.

У египетскому отачнику стоји написано да у ливијској пустињи наођаху се два пустињика, један Несторијанин калуђер, а други дервиш мусулман. Ови сваки дан, кад би свршили своје молитве и уређене метаније, пошли

би на један недалеко извор по воду; ту, из љубови и ревности к Богу, почели би један другога увештавати, да се обрати од заблужденија на прави пут. Но, не могући се погодити који је то прави пут — јер би свак од њи хотео да је он сам на блаженом правом путу а други на проклетом и кривом — реч по реч (као 'но ти што бива) дошли би од речи на инат, а од ината на кавгу, анатему и проклињање. А кад и ово не би помогло, онда би друг друга с пуним тиквицама воде о главу, и тако би се растали свак задовољан са својом светом ревностију, благодарећи обојица Богу, што их је укрепио да учине своју дужност, да изобличе нечестије и посраме неверије. Други, трећи и четврти дан долази дервиш на извор, носећи пуну главу такови крепки доказатељства што су му преко ноћ на ум пала, против који уздаше се да неће моћи други ни уста отворити. Нема онога! Не може ови више да се стрпи, пође заједно и с тиквом да га нађе у колиби, а кад дође има шта и видити! Лежи они сирома у љутој огњуштини, и једва изговори: „Воде, за живога Бога, изгоре и погибо!“ Видећи га дервиш у тако жалосном состојанију, заборави своје аргументе, притрчи с водом и с сузама у очима. „Аман, кардаш,“ викне, „што је то од тебе?“ Напоји га, умије му лице, и прохлади га, нити је хотео одступити од њега у све време болести његове. По неколико дана почне се монах попридизати. Ал' ево невоље, пређе огњуштина на дервиша. Онда га други не

пусти од себе, но с крајњим усердијем и љубовију послужи га за месец дана. Да Бог те и други оздрави. Тада ти се обојица освесте, и начну овако између себе говорити: Брате, није то шала, пустиња је ово! Ми смо овде један другом у невољи и отац и мајка. Оставимо ми у напредак сву вражду и инат, и будимо добри комшије и пријатељи! — И тако живили су по том у великој љубови и миру. На петнаест година после тога умре дервиш Осман, којега монах Патермутије погребе, и с сузами облије гроб друга свога. По спомињући се своје огњуштине, не сме сам ту остати. Пређе дан ода даље, и останови се с друга три отшељника, но сваке године иђаше посетити гроб свога љубимога Османа на дан погребенија његова. Кад то сазнаду други, весма се соблазне и почну сумњати о његовом благочестију. Случи се да се ови при том престави, и на самој смерти чују од њега ове речи: Праведни и благи Боже, да будет душа моја с душом Османа мога! Кад други то чују, сасвим га осуде за полутурчина и јеретика, оду у ближњи град питати епископа Коптскога (то јест Несторијанскога) оће ли га погрепсти по обичају цркве своје? Епископ, чловек учен, и за добродетељ своју весма оглашен (чујући ово знаменито приключеније, које сам нашше и последњим, за воспоминаније остави) сам оде на погребеније његово, где учини једно прекрасно погребноје слово, којега је почетак: „Њест суд мој јако суди ваши, ниже пут мој јако путије ваши.“

Ово ја овде придодајем на боље утверждеиије, Сербљем од древни времена предраге, љубови комшијске.

ПРИМЕЧАНИЈЕ

Епископ, о ком је више реч, звао се Амфилохије. Прилажем овде један леп параграф његове предике, у којему он доказује, да Патермутије могао је љубити Османа како друга, комшију илити соседа, и како благодетеља свога, могао је и Богу се за њега молити: из овога се толико више познаје доброта срца његова. А Бог, сам једини праведни судија, који ће свакому по делу, по совести и по мери знања његова судити, он зна најбоље што ће с ким учинити, нити ће на то од људи совета требовати. Даје за пример Мојсеја, који овако говори молећи се Богу за Јудеје: „Или прости и њима, или изглади и мене из књиге живота.“ Даје апостола Павла, који вели, да би хотео од самога Христа отлучен бити, кад би чрез то могло бити да се Јудеји спасу! Што права љубов неће рећи! Што ли неће поднети! „Крјепка јако смерт љубов.“ Ово му је конац.

93.

МЕДВЕД И ПЧЕЛЕ

Медвед дође к једној кошници, и почне полагано вадити саге меда и јести. Пчела га једна боцне у губицу, а он се расрди, дигне кошницу и тресне њом о земљу. Онда ти све пчеле раздражене ударе на њега, летећи му која у очи која у уши, тако да он у бежању

начне искати себи спасеније говорећи: „Нисам ли ја луд? Не би ли ми боље било, претрпити озлобљеније једнога непријатеља, него с безвременом осветом многе против мене раздражавати?“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Напрасност, нестерпељивост и неразумна освета весма су многим вредовите. Боље је и озлобљеније гдикоје и обиду претрпити, него ли већу беду себи на врат привлачити. Два лешника орау су војска, вели пословица. „Што марим за тога“, „Не ајем за онога“ — док их се накупи сила, пак онда: „Што ћу сад?“ Слаби јакому, кад их је много, често досаде. Паметан ни у најслабијему не жели себи имати непријатеља, ко зна што носи дан, што ли ноћ? Боље је имати сто доброжелатеља, него ли једног злохотника: „Гортан сладак умножает други“, вели Соломон. А слатка реч гвоздена врата отвара — ово је наше.

По вишој части из самога зла обичаја бива, да многи себе за мале ствари, за саме безделице, за нерасудну шалу, за напраситу реч, за пе́че̂ње и којекакво неподобно и непристојно мицање усна и лица, код добри људи у омразу меће. Но, малена је вешт, вели. Ако ће најмање бити, што не ваља, не ваља. Муа, ако и не уједа, а често на образ наскакује, досади нам: боцање буе нити убија, нити трује, али опет ником није мило. Учимо дакле

децу из младости расужденију, и дајмо им на то у себи пример.

94.

МЕДВЕД И ЦИГАНИН

Медведа питома у ланцу држаше Циганин, и вођаше га по пазари, гди чинећи га играти, добиваше своје препитаније. Почне медвед молити Циганина, не би ли му како могао начинити рогове, говорећи да би му врло лепо стајали, навластито кад се дигне те игра на две ноге.

„То може бити“, одговори Циганин, „али ваља зато да даш себи одрезати уши.“

„Уши?“ рече медвед, поћути мало и промисли се. „Кад не може иначе бити“, рече, „а ти ајде, нек иду уши.“ Стисне зубе сирома и зајечи, али претрпи. Оде они, нађе некакве рогове, пак ето ти га с сврдлом и сикиром.

„Добро да носиш рогове“, вели му међед, „а нашто сврдао и сикира?“

„Како нашто? Да ти пробушим чело и набијем рогове.“

„Да ми пробушиш чело? Како ћеш ми бушити чело, бушиле ти вране очи! Иди без трага, на част ти рогови, носи их сам, ја их нећу. Хе, ја луд, и три пут луд, није ми жао љуте болетице што сам претрпио, него што сад морам без ушију одити.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Басна не само што је смешна, него нам даје кратку али лепу науку, да нико не жели оно што није за њега, да не товари на се што не може понети, да се не чини оно што није, и да се не меша у оно што не зна и није кадар. Многи у умереному состојанију доста су се вредни показивали, нити су ружну фигуру чинили: незадовољни с тим хотели су, што 'но Латини веле per fas et nefas а наши веле с Богом или с врагом, на више, пак онда што? Осрамотили смо се!

Нек придодам овде и то: доћи ће блажено време, кад ће и Албанези на њиовом језику књига имати. Но они који буду ово лепо дело на се узимати, то јест за пречесно и предраго општество што нибуд писати, нека добро гледају шта ћеду свету давати. Сад на различни учени језици могу се имати, не на стотине него на хиљаде, преизрјадне књиге, зато онде, гди се може избирати, паметан избира што је боље. Свак сосуд на оно заудара шта се у њега сипа: ако је вешт благовона, мирише; ако ли зловона, а он смрди. Боље је што не знати, него наопако и зло знати.

Сви учени људи врло добро знаду колико је мука, и да се на стотине година време изискује, за искоренити из једнога целога народа нека луда сујеверна и человеческому роду вредитељна мудрованија, којима су се матерним млеком задојили и напунили, и која су им се у крв и у мозак замесила и пре-

творила. Ласно би било научити људе оном што не знаду, али нек дер се нађе ко ће их одучити од онога што знаду. То није могуће, ван да би свемогући Бог чудо хотео учинити.

Зато од деце ваља добро почињати. Овде се то може учинити без сваког чудотворенија, правим јестественим начином. Ево, браћо моја, јошт једна ствар, не знам је ли чуда или сијасета достојна: међу исти просвештени народи има људи, који сав живот свој с књигами проводе, пак се неки од њи наоде такови, да оно што су најпре научили и себи једном здраво у главу завртили, ако ће бити криво, мрачно, неразумително, очевиднога противоречија пуно и на кратко рећи сасвим absurdum то јест бесловесно, они се тога држе као слепац плота. А зашто? Ни зашто друго него само зато, јер су то најпре чули и примили. Предлаже им се друго чисто, јасно и незлобиву детету ласно разумително, које да оћеду могли би опипати и познати: нећеду, него стоји их вика на све што је ново, горе него на бесна курјака. Дакле учени и благоразумни у народу, знајући да ћеду Богу и будуштим родовом ответ страшан давати, нек не пазе ником атара, и нека се не боје нити стиде Божије истине и правде, нека говоре без пристрастија, нека бодарствују какове ће се књиге деци давати, а они који не знаду, нек ћуте ако оћеду да су поштени. Ноћ пролази, дан се приближава: иде Видов дан, видиће се ко је вера, ко ли је невера! Ми про-

лазимо, ал' иду други после нас. Ко не мари за последак, о оном овде није реч.

95.
ЖЕНА И МУЖ ПИЈАНИЦА

Жена имала пијаницу мужа, и свакојако се мучила саветујући га и увешгавајући да се остави пијанства, чрез које дан о дан потире не само дом свој но и здравље и памет и душу и тело. А кад већ види да све то ништа не помаже, како га упази једном да се отреска, опије и легне као мртав, да га однети у једну гробницу пуну костију, и кад расуди да се је могао наспавати и отрезнити, дође гробници на врата, пак стане куцати. Пита он: „Ко то лупа?“

„Ја сам“, одговори жена с претвореним гласом, „што мртвим јело носим!“

Кад ови почне у мраку око себе пипати. има шта наћи! Главе и кости мртви људи! Али што он аје за све то, него каже јој управ:

„Ко мари за јело, нека ти отвори. Мени донеси што пити, ако оћеш да ти ја отворим.“

АРАВОУЧЕНИЈЕ

И ово је против зла обикновенија, буди у пићу, буди у каквом му драго злу делу. Зато нека деца ови стих Овидијев добро на-

уче и нек се боље њим ползују: „Principiis obsta, sero medicina paratur, cum mala per longas convaluere moras: Почетку противстој, позно се лекарство готови, кад се зло чрез дуга усили закашњенија.“

Кажу наши у Далмацији, да се над једним пијаницом упали кућа. Вичу људи с поља: воду, воду! А онога изнутра стане вика: „Не идите ми с водом на очи, да вам Божић на зло не дође. Вина мени!“

Али да ко не рече да ја само за смеј и шалу пишем, приложићу нешто мало како инглески Сократ, то јест Адизон, прекрасно доказује какови сојуз овдешње обикновеније с будућим имаде блаженством: „The state of bliss, we call heaven, will not be capable of affecting those minds which are not qualified for it; we must in this world gain a relish of truth and virtue, which are to make us happy in the next: Состојаније блаженства, што ми зовемо небо, неће бити способно дејствовати у они умови који нису приучени за то; ми морамо у овоме свету добити један вкус истине и добродетељи, које јесу за учинити нас благополучне у ближњему.“

Не обичавати се на зло, ово је отрицателно добро, зашто само ово јоште нас не чини да смо добродетељни, него нас само чува да нисмо зли; а обичавати се на добро, ово је утверждателно добро, зашто ово нас чини, да у самој вешти бивамо добродетељни.

96.

ЦРТИНА И МАТИ ЊЕНА

Мала кртина почне једном говорити матери својеј: „Мамо, ја видим смокве; пак опет, мени замирисa тамјан; а затим, мамо, ја чујем музику!“ Онда јој она одговори: „Моја ћерко, тога ништа нема овде гди смо ми, но како ја видим, теби се покварио мозак, кад ти чувствујеш оно што није.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово је за оне који себи воображавају да знаду оно што не знаду. Да не знамо, што нисмо научили, то је природно сваком; али да себе издајемо за учене у чему нисмо, ово не иде управ. Сви ми можемо неке ствари знати а неке не знати, но разуман распознаје што зна од шта не зна, и ни мало не сумња. Кад би могуће било да хиљаду година живи, све би се имао чему учити. Оно што сам ја чуо од Кара Мустаф-аге такова је важна истина, да је сви философи морају припознати: то јест, да је сам Бог без уштрба.

Пчели и мраву и најмањим црвком јестество је дало знати, без никакве науке, све што им је од потребе. Самом човеку Бог то није дао, зашто је његова премудрост нами за боље судила, да се ми од други учимо, не само од људи, него и од пчеле и од мрава. И тако, ко у овоме следује устављенију творца, он се всегда учи, и дан по дан и бољи и ра-

зумнији бива, а ко се лени, или се поноси, или се стиди што од другога научити, а он остаје стражњи. „Иже не собирајет со мноју, расточајет“ вели наш Спаситељ, ко са мном не сабира и не добива, онај троши, сиреч губи и оно што има. А шта се с Христом сабира? Новци? Не, он нити је сабирао нити је имао новаца, но он говори за разум и добродетељ. Ходите по свету, да вас не облада помрчина, учи нас. Свет је просвештеније душе и разума, а помрчина је глупост, невјежество и без сваке науке лудо варварство. Ко не уме разумно мислити, како ће што разумно и паметно делати? „Нема гори људи“ вели Бако Веруламијус „од они који се просвештенију и науци народа противе; такови, да могу, сунце би угасили.“

Случи ми се у Црној Гори читати у некој књиги, да од свију знања најбоље је човеку знати да ће поћи с овога света с добром совестију, кад је у општеству у кому је живио своју дужност совршено испољавао. По обичају кажем то владики Василију, јер би ме он свагда питао шта сам читао. Сутра дан одемо на ручак у манастир онога истога игумана, с ким сам се о дуги приговарао. Овде, за испунити епископову вољу, опет упитам игумана: шта је најбоље знати? А ови, ни мало не мислећи, на ма̑ ми одговори: „Вера ти Божа, ако и то не знаш, баш си прави ћук! Најбоље ти је знати, да имаш новаца у кеси, а најгоре, да нејмаш!“ Загрми трапеза од смеја. Мени је пало на ум да му речем, а како је

кад имаш у кеси а нејмаш у глави? Али сам премучао знајући, да ко нема у глави, он мисли да има више него сви други. А игуман, дичећи се, пита намесника: „Јесам ли му како одговорио?“ „Мајде, (отвешта онај) имаће, гди год дође, шта поведати. Он мисли гди ми не читамо којекакве књиге, да ми ништа не знамо.“ Ево овакови људи, кад што смешно знаду казати, мисле у себи да све знаду, и мораду тако мислити, зашто не имаду никакова поњатија о оном што не знаду. Природни у њима леп разум, остроумије прекрасно, али је све то како добра земља но без руку земљеделца дивја. Нека им се даде наука, биће̂ду украшеније человеческога рода. *Σοφία μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον, τὰ μὲν γὰρ ταχέως ἀπολείπει, ἡ δὲ πάντα τὸν χρόνον παραμένει*: Мудрост је сама од свију имјенија бесмертна, ибо ова брзо нас остављају, а она у све време с нами остаје — Исократ к Димонику. А Исус Сирах вели: „Аще узриши премудра, утрењуј к њему, и степени стез јего да трет нога твоја.“ И мало пониже они први к Димонику говори: „Срамота да трговци толика мореплаванија подносе за стећи имјеније, а млади људи ни по суву да неће да путују за побољшати ум свој!“

97.

ЗМИЈА И ПИЛА

Змија уђе ноћу у једну ковачницу тражећи ту што за јело, нађе пилу и почне је

лизати, окрвави језик, но, мислећи да је та крв из пиле, не престане лижући, док себи сав језик не излиже.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово се догађа онима, који са своји змијски језици науку и просвештеније народа злослове, клеветајући и посмејавајући им се мисле да њима вреде, нити знаду бедаци да ћеду пре своје једовите језике истрети и у ништа обратити, него ће науци наудити. Кад се њиове кости у пра обрате, она ће цветати и победнују песан појати, јер она у Богу почетак имаде, и с њим вековечно векује. Глупост, варварство и лудо невјежество могу за неко доба на високи престоли седити, круне златне на главам' носити и добродетељ удручавати; но време, које је свачему пила, њиове ће престоле и с њима заједно у прах обратити, и на њиовим истим развалинам' наукам', мудрости и добродетељи академије и царске градове воздвигнути и утврдити. Језик безумнога што није кадар рећи? Вели да ни Бога нејма! Како и зашто? „Растљеша в начинанијах своих." Ево како: јер безуман нема добродетељи у срцу своме. Пак што му бива? За неко време превознесе се и узвиси као кедар на Ливану, но мало по том, док само мимоиђо, ал' ето ти га нестаде, нит' му места ни трага остаде.

98.
АПОЛОН И ЧОВЕК ЛУКАВ

Пре христ'јанства Аполона су Греци држали за Бога, који би им на неизвесна питања одговоре давао и будуштаја претказивао. Овоме Аполону дође један лукав брат за искушати га, носећи врапца под јапунџетом, и упита га да му каже ако зна, је ли врабац жив или мртав, с намеренијем: ако рече да је жив, да га на ма̂ стисне за врат и покаже мртва. Аполон, познавши шта је он наумио, одговори му: то зависи од тебе, ако ти оћеш, врабац је жив, ако ли ти нећеш, а он је мртав.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Лукав човек све о лукавству мисли, ваља се с њим добро узети на памет; он и кад спава, све о лукавству сања; његови су посли тако замршени, да ко га се добро не зна чувати, на коју се год страну окрене, наћи ће се у његовој мрежи. Остроумије и хитрост на добро окренути, а на општу ползу употребити, то се зове мудрост; а кад се на пакост и на зло другима употребљава, тада је лукавство, за које стоји написато: ров изри и ископа и паде у јаму коју је начинио. Лисица је лукава, али јој се многе коже продају. *Σαυτῷ κακὰ τεύχει ἄλλῳ κακὰ τεύχων; κακὴ δὲ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη*: Себи зло кује, ко га другом кује, и зао совет советујуштему је најгори.

99.
МЕДВЕД И МАЈМУН

Медвед се фалио да је он добре нарави, зашто никакву животињу мртву не једе; на то му мајмун одговори: „Ако оћеш ти да си добар, у живе ти не дирај, а с мртвима чини што ти драго.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

На исти начин може се ово рећи и оним сујеверним, који од живи с неправдом узимају, а мртвим за душу дају.

100.
ОВАН И ЈЕЛЕН

Овну се досади под властију пастира живити, и тако, како получи способно време, одустане од стада, и удали се у планину. По случају намера га намери на једног здравог јелена, који се удиви реткости прикљученија, то јест видити овна усамљена у гори. Запита га учтивим начином откуд тако и далеко ли мисли? Каже му ован све чистосердечно што је наумио, тужећи се на пастира као на мучитеља, који незадовољан што стриже овце и музе, него их још продаје и сам коље и једе.

Осмене се јелен и начне му беседити: „Кротка животињо, послушај ти моје речи, ја ћу ти их, без икакве моје користи, само из

пријатељскога благоохотства за твоје добро говорити: колико год пастири продају и кољу овце, опет ће њи више на свету бити, него кад их стану курјаци клати. Ти видиш моје рогове колики су? И млого већи и јачи од твоји, и опет да ме честократ ноге од курјака не спасу, ништа ми не би рогови помогли. Овце без чувара и пастира, то је толико колико да их није, а ти ако мој доброжелатељни совет не послушаш и не вратиш се с места к стаду, ти ћеш с твојом погибелију, како те први курјак сусретне, моји речи истину познати." Онда му ован зафали, и са всевозможним скоротеченијем дође у стадо.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Људи без потчињенија, без владјетеља и без крепки закона пре или после мораду пропасти, и што је горе, сами су себи курјаци. Гди оће сваки да заповеда а да не слуша, ту ко је јачи он је и старији, а без добра воспитанија и без науке, који је најјачи тај је и најгори. Владјетељ без нужнога вјежества и мудрости низрињује у пропаст погибељи оне којима влада и себе с њима заједно.

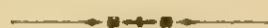

101.

ЗЕЦОВИ И ЛИСИЦЕ

Зецови објаве војну орловом, пак пошљу звати на помоћ лисице, а ове им одговоре:

„Кад будете имали војну с кокошима, онда ћемо вам ми помоћ дати, јер ту знамо да ћете и ви шта моћи исправити.“

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Добро ваља сматрати с ким се ко вата, зашто у чему ко није кадар најпре сам себи помоћи, нека се на туђу помоћ врло не ослања.

102.
КОС У КАВЕЗУ

Кос у кавезу не ћаше об дан појати, но само преко ноћи. Упитају га зашто то чини?

„Об дан појући, уфатили су ме“, одговори он, „зато сам се од тада научио памети.“

„Безвремено и касно, добра косовицо,“ реку јој, „сад слободно по вас дан пој, немаш се већ чеса бојати.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Παθὼν δὲ νήπιος ἔγνω: Кад пострада манит, онда зна, вели Исиод. После боја с копљем у трње.

Прародитељни грех што 'но зову ништа друго није него незнање. Само дај да расудимо ово, пак ће нам ова вешт јасна бити. Кад се ко да или од другога обманути или се сам собом превари, он то не чини нити из злобе

нити из лукавства него из недостатка или из недовољног проницатељства ума, а то је исто и незнање. Наши дакле прародитељи у свом првом состојанију безлобија нити су злобе ни лукавства познавали. Дође, вели, змија, и облести Еву, а ова са свом неисказаном својом љубовију к мужу своме, прелаштена будући, преласти и њега. Њиово непослушаније сасвим је основато на незнању, јер да су они знали шта ће се из тога родити, не би се преварили: ево, дакле, како је незнање први прародитељни грех. Што велимо да се сви људи у прародитељном греху рађају, то ако оћемо разумно да толкујемо ништа није друго него незнање, јер сви што нас је год на белом свету кад се родимо ништа не знамо. Ми кад велимо да за грехе наше страдамо, то толико значи да за наше будалаштине и незнање злопатимо; зато и фарисеји слепорођеном веле: ти си се сав у греху родио, то јест не само у незнанству ка' и други људи, него јоште савише и слеп. Ко се глув роди, мора нем остати, зашто не чујући речи не може их ни научити; а кад би се оваки јоште к тому и слеп родио, шта би онда научио? Ништа.

Кад велимо да нас је наш премудри Спаситељ избавио од прародитељнога греха, ништа друго не велимо, него да нас је ослободио од незнања, да нас је извео из таме у свет, да нам је дао право Бога познанство, и да нам је показао не само с својом науком него и с својим примером п у т к совершеној правди и добродетељи, то јест к царству небесному,

откупио нас својом пречесном крвљу, како иначе? разве ако познајемо ону истину и ако следујемо онима добродетељ'ма за које је он не само изагнат, псоват, поруган, попљуван и бијен био, него и најпоследњу капљу крви своје излио. Ко год дакле вели да је Христос за њега своју кров пролио, а он се истине боји, на њу мрзи и гони ју, за привремену користи лицемерствује и лаже, трбу и сласти своје правди и добродетељи претпочитава, у глупом сујеверију, у лудом тврдоглавству и самовољном незнању лежи и остаје, он се ужасно вара, и у прародитељном греху, то јест у незнању, својевољно остаје. Ако ли је ко пак много учен, искусан и остроуман, а зао, пакостан и лажљив, он је подобан једном који види, чује и говори, али кад му је покварен мозак, све му је оно залуду. Злоба, покварено срце и развраштне нарави љуто ослепљавају човека, и не даду му знати оно што је најнужније и важније, то јест добродетељ, без које сва наука, остроумије и вредност на зло се употребљава и преокреће. Зато, дакле, предрага јуносте, учи се, вразумљавај се и умудравај се; али у исто време сва твоја наука, разум и мудрост, исте твоје игре и забаве нека су неотлучно свезане и сојединене с чесностију и с добродетељију, без које, добро знај, да највећа мудрост ништа није друго него највећа и крајња слепота и лудост. *Μισῶ σοφιστὴν, ὅςτις οὐχ' αὑτῷ σοφός*: Мрзим мударца који себи није мудар.

103.

ЛОВАЦ И ДРЕВОСЕЧАЦ

Ловац здраво вооружен хођаше по гори за ловом. Упази из далека древосечца, и за показати му се да је јуначина, упита га: зна ли гди коју пештеру гди лавови стоје.

„Иди све том путањом“, каже му они, „пак ћеш брзо к једној доћи.“

А кад ови то чује: „Ха, ха! Нешто сам заборавио“ рече, пак беж' натраг.

(НАРАВОУЧЕНИЈЕ)

Ово је за оне који кад стану говорити, страота их је слушати шта они нису кадри рећи и исполнити, а кад се к делу дође, а оно: смућкај па проли. А Греци веле: тресу се планине, родиће се миш.

104.

РИБАРИ

Рибари извлачећи мрежу из реке, осете да је врло тешка, почну викати и скакати од радости ублажавајући дан и срећу своју. А кад једва извуку мрежу, нађу у њој на место рибе великачак пањ и мрежу сву искидату. Онда почну псовати и проклињати таку срећу.

„Немојте, браћо,“ рече један од њи, „ви добро знате да су радост и скорб две сестре

које једна за другом долазе, ви сте се мало пре одвећ радовали, време је да мало и поскорбите.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Прекрасна наука даје нам се овде да себе у свачем умеравамо, у благоденствију да се не гордимо, нити пак у злополучију да се очајавамо. Ко би рад да је всегда весео, подобан је детету које, како се наједе, ни за што друго не мари него да му се играти, јер детињска памет није кадра за последак мислити. Трудити се и мучити да што научи, то је њему неугодно и противно, нити оно мари да зна да кад дође старост пита где ти је младост? На исти начин и човек који ништа друго не би рад него само да је сит, у сласти и весељу, он мора мислити да је само за ови живот создат као и остала животиња; а иначе би се здраво замислио кад би му пало на ум, да ћеду га онамо питати шта је овде чинио?

Но баш кад би били само за ови живот створени, опет непрестано весеље нити нам је могуће нити што ваља. Всегдашње почивање без никаква посла и труда не само што нејма у себи никакве пријатности, него је и савише смрдљив живот. Ко себи никада не да огладнити, не само што не чувствује какова је сладост хлеба, но јоште к тому сва јела што силом трпа у се њему су отров. Ко никада није чувствовао горест скорби, он није

кадар ни праву сладост радости чувствовати. Ко хоће да је његова радост словесна и разумна а не само чувствена и скотска, он се мора за многе ствари скорбити, старати и трудити.

Давнашњи Јелини, и не имајући такова чиста поњатија о вечном животу, какова ми имамо, само за оставити поштено и славно име за собом послушајмо Еврипида како су мислили и говорили: *Εἴη δέ μοι γὲ μήτε χρυσὸς ἐν δόμοις, μήτ᾽ Ὀρφέως κάλλιον ὑμνῆσαι μέλος, ἢ μὴ ᾽πίσημος ἡ φήμη γένοιτό μοι*: Нека́ ми нејма ни злата у дворови, и од Орфеа лепшу нек не појем песну, само знаменито име нек ми буде! Питају младога Темистоклеа његови врсници, зашто је постао тако замишљен и од сви забава и весеља престао? Који је узрок толике промене? „Ах, браћо,“ одговори разумни младић, „Милцијадове победе ни спавати ми не даду!“

Навластито у садашње просвештено време, кад се сами цесар толико труди и зноји нити довољно сна себи даје за дати царем приклад како се царствује, може ли ко тако худо мислити, да је само за трбу на ови свет дошао, и да је на какво достоинство возведен само да може већма тело своје упокојити и насладити? Пролазе и пропадају она времена мрака и варварства, кад се је сва слава и величество у коњи и у интови држала и наодила. Сад се ови обичај уводи, и овакии закон узакоњава: колико ко већу чест од општества жели и изискује,

толико више ваља да се труди и да се стара да је заслужи. Радост и скорб две су сестре, вели наша басна: сад да видимо која је од њи паметнија. У радости и благоденствију човек заборавља себе и Бога. А друга сестра што чини? „Помјанух Бога во скорби мојеј и возвеселих сја“ вели пророк. Није ли ова паметнија? Премного! Творац премудри таково је расположеније у јеству учинио, да најчувствитељњејше сладости чувства најкраће су. За колико осећамо сладост јела и пића? Само док нам кроз грло прођу, пак ту ти им конац. Свака радост у којој срце, разум и душа участија нејма бесловесна је, и како брже дође тако је и нестане. На против, чиста совест и блажено спокојство срца тако су тихе вешти да се једва чувствују, али могу пребивати с нами док смо год живи, и на самој смртној постељи не остављају своје љубитеље. Сладост пак и радост, која се у благотворенију и добродетељи наоди, она је сасвим чрезјестествена. Нека добро ово приметимо: добри човек баш и кад страда и злопати за своју добродетељ и тада се радује и весели, (ако је само његова добродетељ нелесна и права). Ова дакле радост мора бити вечна, како је и сам Бог вечан, у коме она свој извор и почетак има.

105.

СТАРА ЛИСИЦА И КУРЈАК

Стара лисица сретне курјака. Ови се залети на њу, а она га почне молити да не дира

у њу бедну, стару, која нејма ништа него кожу и кости.

„Ако ми кажеш три истине,“ рече јој курјак, „које ћу морати веровати, пустићу те.“

„Прво,“ одговори лисица, „проклињем час кад сам те сусрела.“

„Добро, то ти верујем.“

„Друго, ако те други пут сретем, желим да те слепа сретнем.“

„И то морам веровати.“

„Треће, да Бог да да пропаднеш и да те нестане, да те ја ни слепа више не видим.“

Насмеје се курјак, пак је пусти.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

По вишој части људма истина није мила, зашто нису такови какови се чине. Ако нам није драго да се говори о нами да смо какви смо, срдимо се на себе зашто смо таки, а не онакови за какове би ради да нас људи држе и проповедају. Ако ли нас пак ко из злобе, зависти или незнања оговара и туђа парчета нами пришива, кад ми само знамо да он лаже или да се вара, то је нами доста, на част му његова лаж, а завист и злоба највише мучи онога који је у недри носи.

Давно је речено: ко ће свету уста запушити? Ово није могуће. А да сами себе исправимо и да будемо добри ако желимо за добре почитовати бити, ово можемо, о овом дакле да се и старамо. Нико није толико богат за подмитити цели народ да не говори оно

што мисли. Правда, да другда лаж отме мȃ и чини се као да надвлада истину, но не бојмо се, лаж кад год буде она мора пропасти. Али ће рећи ко: учтивост изискује да се свагда не говори оно што јест, и оно што ко мисли. То се зна, али, против тога, кад се о исправљенију человечески нарава говори и пише, ваља право казати, да је много бољи они народ који поштење, правду, истину и чистосердечност љуби, него ли они који све ове божествене добродетељи спрама учтивости за ништа држи и попире. Што би било од карактера они људи, који би за закон узели да за љубов к учтивости и к худим комплиментом ваља лагати, као црв по блату милити, и у све време живота взаимно варати се и заслепљавати? Учтивост, кад происходи из доброхотна, человекољубива и благородна срца, лепа је, красна и општеполезна добродетељ; а кад излази из худа, притворна, лукава и лажљива срца, онда је и сама згадљива и непотребна. Не, браћо Србљи, гди сте год, немојте да се о вами рече оно што је Солон неким' у своје време говорио: *'Υμῶν δ' ἒις μὲν ἕκαστος ἀλώπεκος ἴχνεσι βαίνει, σύμπασιν δ' ὑμῶν χαῦνος ἔνεστι νόος. εἰς γὰρ γλῶσσαν ὁρᾶτε καὶ εἰς ἔπος αἰόλον ἀνδρός. εἰς ἔργον δ' οὐδὲν γιγνόμενον βλέπετε*: Од вас свак до једнога лисичијим трагом ходи, и у свим вам што вас је год слаб се наоди ум, ибо на језик гледате и на реч шарену мужа, а на дело никакво што бива не сматрате.

Но ово што ћу сад рећи добро знајмо. Није могуће да је човек управ добар, а да није у исто време и учтив; њему је природна и својствена учтивост како год телу сен. Расудимо само: учтивост је да у опхожденију друг другу угодни и пријатни бивамо. Сад, онај који је свагда готов и рад сваком по сили својој помоћи и добро учинити, је ли му могуће да без узрока и радо кога либореч'ма увреди и озлоби? Његово прекрасно и благородно срце које не би радо увредити ни мравка у трави, може ли озлобити слаба, сироту, дете или жену? Никако! Оваковн ни на што не може мрзити, разве на јавно и општевредовито зло, а то мора, ако је управ добар. А учтив и слаткоречиви комплименташ, без добра срца, ништа друго не чини него лаже. Шта ће нами и када помоћи „слуга покорњејши и понизњејши“, који, кад нам до невоље дође, неће се ни кренути ни помаћи с места? Помози ти брату своме, човеку у потреби, пак ти њему реци по старински: „добро дошао, брате,“ и „с Богом пошао.“ Помози и помажи колико можеш, и нек се радује срце твоје помагајући. Зашто, помоћи то је Божије и божествено дело. Убога удовица, која је за сиромаши два новчића дала, више је по свидетељству преблагословенога Спаситеља дала него ли сви богаци, зашто је дала све што је имала.

Славни характер једнога народа у томе се состоји, да су сложни на добро, мужествени у потреби, верни један другом, послушни за-

коном отечества, трудољубиви, трезвени, чистосердечни, правде и поштења љубитељи, који претпочитавају чест привременој користи, и воле живот изгубити него поштено име. Оваковн су достојни имати просвештена над собом цесара, зашто га умеду познавати и слушати, и заслужују не само његову љубов но и почитаније. Права љубов не може бити без почитанија, а истинито почитаније нејма места без добродетељи. А добродетељ изискује здрави природни разум, који кад се јоште с науком сојединн, онда састављa онај божествени венац, који краси и увенчава словесну душу. Из овога се види као сунце на небу, да ни један народ нити је био нити ће бити славан без науке и добродетељи.

106.

КОМАРАЦ И ВО

Комарац стане волу на рог, пак мало по час рече му:

„Ако сам ти тежак, а ти ми кажи, пак ћу отићи.“

„Ти мени тежак? Ја те и не осећам, колик' да те и није на свету.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Ово је за оне који о себи одвећ много мисле. Човеку је од јестества усађено самољубије, а што је год од јестества, кад се само ра-

зумно и пристојно управља, добро је и нужно. Љубећи човек себе с разумом, од свакога се зла уклања и чува; желећи да му добро буде, мора добро творити; и зато у каквом се год состојанију и званију налази, буди у земљеделству, или рукоделију, или науци, или у служби општества, од дан до дан к већему совершенству сили се и тежи.

Но ово разумно својељубије ваља отличавати од самољубија, и чувати се да се прво у фторо не преобрати, што се врло ласно догодити може, пак онда човек самога себе почитујући и љубећи, а за друге ни мало или одвећ мало марећи, не само што се срамоти, него и савише праведно негодованије и мрзост других на себе навлачи. Ако ми себе како надлежи љубимо, за то исто и самцато ваља да сваки труд, прилежаније и подвиг употребимо, да нас многи радо имају, љубе и почитују, а к томе иним путем не можемо доспети разве општество у којему живимо како себе, и, гди надлежи, више него себе, почитујући, љубећи и о његовој општеј ползи трудећи се. Разумно дакле својељубије мати је добродетељи, а из лудога самољубија рађа се свака будалаштина и злоба.

Ко се одвећ фали, они се завали — лепа пословица! Оћеш ли да познаш, вели, ко је будала? Ко се фали са својим истим будалаштинама. Један Албанез јаничарин дође у Босну. Зна по нешто српски, али мало, и хотећи да каже Бошњаком да је он страшан јунак, запита их: како се у Босни зове онај

ко чини све што он оће? Огурсуз, одговоре Бошњаци. „Ха, море, огурсуз, да знате да сам ја велики огурсуз!" каже им Албанез. „Вала, и јеси и бићеш", одговоре други, смејући се.

Кажу за два просјака, да су се пред једни врати инатила, ко ће од њи пре искати. Онда старији млађему рече: „Ти, што си јуче постао просјаком, оћеш да се са мном барабариш, кога су отац и дед просјаци били! Јеси л' чуо?" Ово се сваком мора видити смешно, но тако је самољубије, ослепљава нас ужасно и чини нас да себе похваљујемо онде гди би дужни били окајавати се и на саме себе срдити се.

Цели народи поносе се и фале с враждом, с мрзостију и с гоњенијем која су њиови стари другима наносили, и тако и своју децу истом враждом напојавају. Заисто крајњега не велим посмејанија но сожаљенија достојан је человечески род! Колика зла страда, од који би сасвим свободан могао бити, да је довољно паметан и праведан? Руга се комшија комшији, село селу, вилајет вилајету, и сви народи један другому. А зашто? За слепо самољубије. Колико крат кад смо при трезвеној памети стидимо се и срамимо сами од себе, похуждавамо се, и да можемо попљували би се, како могосмо то рећи, или то учинити! Рекао би као да су два срца и две душе у нами, једна сва на зло склоњена, а друга, сирота, хотела би нешто добро али нејма власти, јер је она зла сву силу над њом преотела.

Ово је што они Божији апостол говори аки за себе, но у самој вешти за человечество. „Видим“, вели „други закон у удесјех тела мојега који војује против закону ума мојега, и чини ме творити оно на што мрзим и чеса се морам срамити.“ Зато, дакле, имајмо бодро око сврх себе, не дајмо места у нами слепоме самољубију, „друг друга честију бољша себе творите, смирјај себе вознесетсја.“ И држимо ово за небесно изреченије и закон: да је онај најславнији народ на свету, који је најпоштенији и најдобродетељнији.

107.

МИШЕВИ И ПРАПОРЦИ

Мишеви нађу негде два прапорца, пак учине сабор и начну се советовати, на што би их употребили да им полезни буду. Неки реку, да их привежу старешини на врат или за реп, да му звече и чине поштење. Старешина обаче зафали свима за такову учтивост и отменост, али у исто време одмоли од себе таково поштење, с којим не би се никад могао из рупе помолити, да га мачак не чује.

На последак, падну на то умишљеније, да их домаћем мачку привежу на врат; ал' ево невоље, неће нико на се да прими ову чудновату експедицију. Стари шиљу младе, а ови сви у једно грло с заклетвом утврждавају, да они дужно к својим старешинам високопочи-

таније никад и нипошто неће за леђа метнути, нити ће таково важно дело, које онима принадлежи, на се узимати.

Одложи се дакле ови посао до другога сабора, и тако остане и до данас.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

У сваком совештанију о предузимању којего нибуд дела прво ваља расмотрити је ли то возможно, и ако јест, не отлагати; што год мора бити данас, то је сутра у невреме. Мишеви нису посмејанија достојни зато што нису јошт мачку прапорце на врат обесили, него што су се о њима невозможном делу совештавали. При том не ваља у слабост падати и оно што је могуће за немогуће примати.

Многа су се општества у сви народи сачињавала, сва с таковим намеренијем или под видом такова намеренија да ћеду свему народу добро какво учинити, пак мало по мало составили су особито (да тако речем) тело у телу и општество у општеству, а по том сопственим самољубијем заслепљени не само своју особиту корист општој ползи претпочтели су, него и са штетом и вредом великога општества и народа своје су мало општество утверждавали и обогаћавали, а велико варали, заслепљавали и кад је до најпосле било ногами газили, угњетавали и попирали. Такови су били Маги персијски, Брамини индијски, Бонци хинески и јапонски,

Јерофанте египетски, Ламе татарски, Књижници и Первосвештеници јудејски, и прочаја. Ко би и када не само рекао него помислио, да ћеду наследници они први христ'јански пустињика и монаха такови с временом постати да први у народу ишту да буду, а неки од њи да ћеду живе људе за Христову (како они веле) веру пећи и на парчета сећи? Ово су само они кадри чинити, који се од свега человеческога рода одреку и одметну, и сасвим шта су и од куд су произишли забораве и из душе изгладе. Ево шта бива из разделенија људи, који не ваља да су раздељени!

Зато, о пречесно општество человеческога рода, а навластито серпскога, за кога ја ово пишем, послушај ти глас человечества, свети глас јестества, а то ће рећи глас Божији! Не раздељујте се и не мрзите се између себе за цркве грчку и латинску. Церков је Христова, а нити је грчка ни латинска; него само гордост и инат и злоба увела су ова имена, разделила и омразила толике поштене и блага срца људе. И различни народи под једним просвештеним и законим царем једно су општество и фамилија, којима је отац судија и архипастир цар. Управитељи, судије, официри, воинство, епископи, свештенство и сви народи, све је то одно тело, једна душа и једно свето општество, којега је свештена глава цар. Сва друга општества која себе раздељују од овога великога и светога општества, и који се између себе само (као пустаије на вашару) разумевају, и којих ин-

терес није всеопшта отечества и народа полза, просвештеније и благополучије, или нек се врате откуд су изишли, сиреч у народ, и нека гледају како ћеду му бити на дејствителну ползу, или нек траже себи места гди нема људи.

ПРИМЕЧАНИЈЕ

Неће ми се нико чудити што ја о подобној материји толико говорим, ко зна колико множество поштена иначе и избрана народа у Славонији хорватској, у свој Далмацији до Албаније злослове се и мрзе само за безделице: они једе жабе и корњаче и пуже — а печеном прасету нико и невешт, јер га сви радо једу. У светом евангелију стоји чисто и јасно написано: да што год у уста уходи, сиреч што је коме пријатно и што он може јести, то га никад до века неће оскврнити, него зле речи кад из уста излазе, оне скверне и погане човека. Али кад Бог дате се послуша евангелије, онда ће пропасти они који су свој кавги криви.

108.

РИС И ЛИСИЦА

Рис састане се негде са лисицом, пак на мâ почне о својој кожи говорити, дичећи се и поносећи какса је лепа, глатка и шарена! „Кад год дођем“ каже „на који поток за напити се, не могу доста да се нагледам моје красне коже! Веруј ми, секо, да сто очију имам, имао би шта гледати.“

Досади се већ лисици и догрди све то пак опет то слушати, пак му рече:

„Кажи ти мени, мој брајко, имаш ли ти толико разума и памети да учиниш, да та кожа на вашар не дође? А без тога колико је она лепша, толико горе за те! Моја нити је лепа нити шарена као твоја, но ништа мање, сваки ми час глава на концу виси, а ради шта? Ради коже!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Одавде нека себи узму прекрасну и преполезну лекцију девојке, а наипаче оне које мисле да су лепше него друге: нека се из младости не залуђују у своју мниму лепоту, добро знајући да колико су лепше и присталије, ако не буду имале довољно памети, благоразумија, стида и чесности, толико горе за њи. Свак се лакоми на лепу ружицу, а како увене, и не обзире се на њу, баца је под ноге. Лепота је сами вид, који данас јест а сутра није; а добродетељ је онај пријатни мирис и прекрасно благоуханије које не оставља човека не само у старости, него и по смерти. Она је девица управ лепа која је разумна, трудољубива, вредна и поштена, и која жели само једному лепа да буде, но лепа и у самој старости, а ово лепота не даје но взаимна љубов, света верност и добродетељ. Бедна, худа и срамотна вешт видити здраву читаву жену, која ни о чем не мисли него о беспослици, о шпациру, о огледалу и о ха-

љинама, као да је бездушна лутка а не разумна сатвар с словесним обдарена духом. Всеконечно растљеније поштени обичаја наводњава и потопљава једно општество где се жене из младости беспослици, раскошу, бестидију, злонаравију и сујетним украшенијам науче и предаду. Жена мудра и добра окренуће мужа свога на добро, ван да је сасвим скот; а зато она која је паметна гледа за кога ће поћи, и мужа себи жели и верна друга а не луда ветрењака и цифраша. Чесној и разумној жениiнико јој није добро дошао, који јој дође улагивати се говорећи јој да је лепа, и пред њом посмејавајући се другим женама које ту нису.

Женски полу, предраге кћери, слатке сестрице, миле љубезнице, пречесне и свете родитељнице човеческога рода, ви међу христ'јани нисте у затвору као худе робиње, свободне сте, повелитељнице сте, употребите само на добро вашу свободу и вашу кротку и слатку власт! Све о вами зависи. Ако ви будете поштене, вредне, благонаравне и просвештене, и ваша ће деца бити, ако им само ви будете богиње мудрости, како сте им и рожденија. И тако цели ће се народ чрез вас просветити и прославити, и тада биће вами „чест и слава и поклоњеније во вјеки вјеков, амин.“

109.

РАСТ И ТРСКЕ

Раст силним ветром искорењен и оборен падне у реку. Почне га вода носити покрај

трсака. Онда он упита трске: како то бива да оне, танке и слабе, при највећи ветрови остају на свом месту, кад силни растови ломе се и падају. „Ми се крепчијим и јачим од себе не противимо," одговоре трске, „него се уклањамо кад на једну кад на другу страну, и тако остајемо читаве, а ви велики, противстојећи силнијим од себе, није чудо да падате и сокрушавате се."

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

„Господ гордим противит сја а смиреним дајет благодат." Не разумева се овде да човек до саме худости смирен мора бити, него да је разуман и да зна чему и кад је потреба противити се, гди ли пак и пред ким смиравати се и покарати: једно и друго у невреме бива погибелно.

Ово нам лепо каже наша стара пословица: нити буди овца међу курјаци, нити курјак међу овцама. Како цело општество тако и свак по насамо, кад се с здравим разумом и мудрим советом не управљају, нужно морају злопатити и пропадати. Опстојатељства се случавају многочислена и различна, нити је могуће свима правила претписати, но ово је поглавито и всеопште правило: да се свако општество стара искусне и добродетељне поглаваре имати, с којима у потреби да се саветује и да их слуша; а свак по насамо нек се не стиди од разумни совет искати и примати, и нека добро гледа зашто неразумни

злопате, зашто ли паметни добро стоје и мирно живу. Не желимо да смо свуда зејтин на води.

110.

ПУТНИЦИ И ТОПОЛА

Путници на врућини дођу под велику тополу у лад. и ту отпочину, а полазећи реку: „Штета да тако селико древо неплодно и бесполезно тако стоји!“

„Видите ли, какви сте ви нерасудни и неблагодарни људи! Мене, која сам вас у мојеј сени упокојила и прохладила, која вам у зиму дрва за грејање дајем и грађу за домове ваше. бесплодном и неполезном наричете! Ни за што ли не мислите него за трбу! Ви мислите да сте сами на свету. но знајте да кад би очи ваше могле видити, ви би се ужаснули, колико се милијона животни само с мојом кожом ране!“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Велико ће добро роду серпском учинити ко преведе на наш језик малу Рафа физику. што је за децу на немецком језику издата. Сулцерова „Размишљенија о чудодејствијах Божијих у натури“ неисказано би добро било да се народу сприопште; јошт која овима подобна књига; а по том једну на кратко свију

народа историју, с њиови обичаји, закони, прав.ьенијем и состојанијем земље и мора, плодородијем и трговином. Нека буду ове вешти препоручене општега добра роду желатељем. Ни на који начин не може човек тако дејствително о суштеству, о мудрости и о благости Бога творца уверен бити, као кад премудра дела Божија у натури размишљава; и колико боље ова познаје, толико у веће богопознанство и просвештеније долази и бољи бива.

Историју знати, то значи знати с чим се је род человечески ползовао и благополучан био, с чим ли се је покварио, повредио и у несрећу падао и пропадао. Како Греција (шака људи) сложна и сојединьена монархије света чинила је пред собом трепетати, а несложна сама је себе разрушила: на исти начин и сви прочи народи. Босна оће свога краља, Сербија своје деспоте, Ерцеговина свог ерцега: дође Турчин, пак све у торбу.

Знати законе и обичаје други на свету народа, то је знати шта је при њима добро и паметно, шта ли је зло, лудо и смешно; кад туђе познамо, онда ћемо моћи и о нашима судити како иду: управ, или наребарке, или сасвим настрашке; пак онда, што познамо да је добро, држаћемо, што ли нађемо да нам није на добро, зашто не би одметнули? Браћо мила, овоме се није ни мало чудити, јер се сваком на свету случава, да нико своје будалаштине којима је од детињства обикао и које су му се чрез дуги обичаји у јесте-

ство претвориле нишошто, за будалаштине не држи, а кад их позна топрв у другима да су такове, пак их после нађе и у својој кући, онда се истом освести, пак начне викати: гони и терај на поље! У неки мести да се поштен човек усуди и рекне, да није никакав грех јести пуже, жабе и корњаче, би се нашао ко би га заклао како год пиле, пак би га тај дан свештеник његов пречестио, и би му јошт рекао: светао ти образ!

Али мал' не заборависмо нашу басну, но топола ми је крива и на ови ме разговор навукла с своји милијони које с кором својом рани; но ово ће свак наћи у вишереченој књижици кад се преведе, а ми сад ајдемо к басни.

Топола право има што укорава оне путнике како не само неблагодарне него савише нерасудне и несмислене којих памет ни мало им даље од носа не досеже да расуде, да нити је све што је год на свету за самога човека, нити пак и оно што је за њега да не може и не мора бити за сами самцати трбу. Ја мислим (а на'ће се јошт ко да овако дума) да нејмамо ништа него трбу, фала ти лепо, боље би било да ни њега није. И нека ко не мисли да сам ја трбуу непријатељ и злотвор, свима част и поштење и с мојим заједно, али посвирај пак и за појас задени, не ваља да он мисли да је он сам на свету.

Овде се допада једна лепа арапска историјица, баш кад ми паде на ум казаћу је. Један пустињик дервиш, именем Абдул Ибраим, пође

из Анатолије на Меку, да постане аџија, прелазећи нека прекрасна места, у којима све горе и холмови и међу њима цветуће долине саме собом бјаху насађене и покривене преизрјаднимп плодовитими древесами које анатолска земља рађа; ту су маслине, смоковнице, финики, шипци гранатски и слатке наранџе; потоци кристаловидни свуда протичући туда шуште и к покоју маме, разни видови птица ту поју, цвети лимунски и ливадни сав воздух облагоухавају. Наш Абдул Ибраим мисли у себи: нисам ли ја како у рај дошао? Али опет неће да верује, зашто добро зна (јер је тако чуо) да је рај негде на другом месту. Ништа зато, он на сваком поточићу пере се и метаните, једе до ситости кад једно кад друго воће, као у неком восхиштенију восклицавајући: Боже, благодарим ти, што си оволике сласти за човека створио! Идући напред дође у један вилајет, где је војска и битва била. Ту курјаци једу убијене људе, и зафаљују Богу, што је и саме исте људе за њиову рану створио. Бежи сирома Абдул Ибраим другим путем, кад ето ти види негде одерата курјака где га једу орлови, зафаљујући Богу, што је курјаке за њи саздао. Мало по том намери се негде на убијена орла, кога већ црви једући међу собом говорау: дивно чудо, и сами високопарни поднебесни орли за црве су на свету! Сад се топрв наш пустињик опамети, кад му падне на ум да и његово тело од црви неће утећи, да није истина да је Бог све за самога човека створио.

Из овога можемо ласно закључити, да онај, који ни на чему другому него на јелу и на пићу, на покоју и на сласти Богу благодари, не познаје како надлежи ни себе ни Бога, јер му не зафаљује него на чему и сва прочa животиња, да зна, би му зафаљивала. Дужни смо славити вечнога творца и за воздух којим дишемо и за воду којом се прохлаждавамо, но ови су дарови општи и животним дати; по превосходитељству обаче на благородном и високом дару словеснога разума и бесмертне душе, која је способна све то већег просвештенија, богопознанства, науке, правде и добродетељи, ове су саме вешти које нас од бесловесни животиња отличавају, на њима смо дужни Богу благодарити; а само тада пристојно благодаримо, кад ове дарове како на своје времено и вечно, тако и на опште добро употребљавамо.

111.

ЧОВЕК УБОГ И ЖЕНА

Човек убог разболи се тешко, и не имајући се с чим лечити, нити лекаром плаћати, рече жени својој да оде у један манастир и да се заветује у свету обитељ дати сто волова ако јој муж оздрави.

„Та мој човече, а да ако Бог даде и ти оздрави, гди ћемо ми толику силу волова наћи?“

„Бре йди ти и учини што ја теби реко, нек дер се ја само подигнем, а за остало ћемо ласно. Ти си проста жена, зар ти мислиш, да Бог мари за коње и волове? Калуђери би само у том преварени били, а мало га ли су зар и они преварили? Залуду се чине свеци, ја ти задајем моју верицу да нису баш колик' ја и ти, ван да су по том што се боље од нас ране. Иди већ, не оклевај, велим ти! Јаој! И гледај да што оправиш пре него издахнем, јер после, бојим се, нећеш ми моћи ништа помоћи: ако што на овом свету лажи не помогоше, на оном знам да не пролазе. Овде где су и молитве за новце мора се, моја жено, лагати кад новаца нема. Ти знаш да ко не плати, никада му имена у цркви нећеш чути.“

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Δειλὴ πενίη ἥτις κακὰ πολλὰ διδάσκει, ψεύδεά τ' ἐξαπάτας τ' οὐλομένας τ' ἔριδας! Виче Теогнид: Бедно сиромаштво, које многим злом учиш, лажама, преварама и погибељним кавгама! Рано ваља ранити и касно легати ко жели да му сиромаштво у кућу не дође. Сиње море ваља препливљати и високе прелазит' планине за утећи од овог зла и напасти, од којега нико нас није кадар сачувати него разумно трудољубије и умерено живљење. Трудољубије кад се с умереностију сачета, прекрасна чада рађају: здравље и тела крепост, правду, поштење и свободу. Ко ником није дужан и с својим трудом праведно живи, он је доста богат и свободан.

А кад је већ ова басна за калуђере споменула, и ја ћу нешто о њима проговорити, који сам неколико година гледао што у Далмацији, у Босни, у Ерцеговини и у Албанији и на сваком месту, гди могу и смеду, чине. Пак, ако је добро, а оно нек стоји; ако ли је зло, време је већ нек се људи зла, барем колико могу, избављају. Навластито у Далмацији, гди за каменита места не имаду људи ни земље за орање, гди више него половина народа по неколико месеци гладује и с којекаквим корењем живи: кад му оно мало жита доспе, навале не само домаћи него и са страна калуђери и фратри, и с гувна разграбе му рану. Кад се вуна стриже, ето ти калуђера! Кад масло и сир пастири, и од своји уста штедећи, за зиму сабирају, ето ти њи! Кад се виногради беру и маслине купе, навале са све четири стране! Кад људи по обичају свога свеца славе и тада себе млоги затиру, видиш истом по чопор калуђера, пак да оћеду само да једу и пију као и остали људи, пак да иду својим путем, нека би! Али они тада записују, немилостиво и бестидно ишту саландаре, проскомидије, поменике, вола, краву, а од сиромаа овцу, јаре или ако ништа чарапе; он мора што откинути, да му није залуду пут. А у турској земљи што чине, то није ни за описивање! По речи ће ко: силом не отимају. Горе него силом, зашто у име Божије отимају, а сирома прости и невјежа човек боји се да га не покара Бог, ако калуђером не да, јер је тако од њи из детињства научен. А они

јашу на коњма како исте пашалије, држе крепко народ и чувају у простоти, јер иначе знаду да би пропали. Сва вражда међу хрис т'јански народи, неслога и љуте мрзости због њи су постале, нити ће се, разве с њима заједно, истребити.

Бог, праведни судија, види у ови исти час кад ово пишем срце моје, и зна зашто овако пишем, а оће ли се ко овим ползовати, то стоји људма на вољи. Неки проигуман Макарије из Далмације, који је неколико реди сву Мађарску обиграо иштући најпре на Драговић а по том на Хилендар, кад се врати у Далмацију, питали га други: је ли што мађарски научио? „Јесам, како не би“, одговори; „иштем кућа терем-тете.“ „А шта то значи, оче Мако?“ „Што значи? Зар не разумете? Како нас виде Мађари, вичу да ми иштемо људма куће, него да нас терају.“ Ови је лепо толковао, зашто: је ли калуђер, он иште. Ако ти дође кући, иште; ако ли му дођеш кући, иште; ако си здрав, за здравље ти иште; ако ли си болестан, за болест ти иште; ако ли до најпосле умреш, и за смрт ти иште. Какав си да си, и гди си да си, на овом ил' на оном свету, ништа он то неће да зна, то је њему све једно, он иште те иште. Ал' су већ доискали! Сад сви отечеству доброжелатељи у свој Хунгарији, Славонији, и Банату желе да се манастири на школе и оспитале употребе, да је народу полза од њи, а не по неколико људи у њима да се инате и кољу целому народу на соблазан. А познато је да

и од њи исти, који поштено мисле и отечество љубе, то једва чекају и томе се радују.

112.
ЖЕНА И КОКОШ

Жена имађаше кокош, која јој ношаше сваки дан по једно јаје. Она с тим незадовољна, лакомећи се на више, почне преизобилно кокош с јечмом ранити, желећи да јој по два јајета на дан снесе. На ови начин одебља кокош и престане сасвим носити.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

Тело наше дужни смо ранити на такови умерени начин, да је здраво и крепко. Душа је наша у таковом сојузу с телом, да кад је оно здраво и трезвено, и она је такова, и способније своја дејствија чрез ум испољњава, ако је само одвећ силовите страсти и похоти с пута не смећу. Болестан и раслабљен о најлепшој материји не може како ваља мислити, нити најполезнију књигу с принадлежећим вниманијем, расужденијем и услажденијем читати, следователно нити се може њом како би иначе могао ползовати!

Но у исто време не само непристојна је и човеку разумну недостојна но и весма вредовита вешт, тело своје размажавати, разблуђавати и гојити, и чрез то како себе тако

и благороднију част себе, то јест ум, умекчавати, расслабљавати и многочисленим болестима самопроизвољно подлагати. Тело је дотле добро „по јелику" је достојно жилиште словесне и бесмертне душе, а како се начне од овога благороднога намеренија и конца на који му драго начин устрањавати и одаљавати, тај час начне себе похуђавати, к несмисленим скотом приближавати и њима се приуподобљавати. Разуман човек љуби себе и жену своју и чада, али не размажује ни себе ни своје. Душа и ум могу се размазити како год и тело, пак из тога следују различне наравне болести, самовољство, тврдоглавство, упорство и прочаја. *Πειρῶ τὸ μὲν σῶμα εἶναι φιλόπονος, τὴν δὲ ψυχὴν φιλόσοφος; ἵνα τῷ μὲν ἐπιτελεῖν δύνῃ τὰ δόξαντα, τῇ δὲ προορᾶν ἐπίστῃ τὰ συμφέροντα.* Прекрасно учи Исократ: Старај се да си телом трудољубив а душом мудрољубив; да с оним испољњавати можеш што за добро наодиш, а с овом да предвиђаш што ти је полезно.

Они древни славни Греци, просветитељи человеческога рода, самим јестественим здравим разумом просвештени, како су високо и благородно мислили о души и о уму человеческом! Чујмо овога истога учитеља како Димоника у том же слову советује: *Πάντων μὲν ἐπιμελοῦ τῶν περὶ τὸν βίον; μάλιστα δὲ τὴν σεαυτοῦ φρόνησιν ἄσκει, μέγιστον γὰρ ἐν ἐλαχίστῳ νοῦς ἀγαθὸς ἐν ἀνθρώπου σώματι.* За све прилежавај што треба животу; а највише свој разум упражњавај, ибо оно што је

највеће у најмањему то је ум вредан у человеческом телу.

Ум! Славна славеносерпска нацијо у Сербији, Босни, Далмацији са Ерцеговином, ум кад с науком просветиш и с просвештеноју добродетељију сојединиш, избраније нације над тобом неће бити на земљи! Добродетељ је теби природна; поштење, слава, великодушије, мужество — то су твоје прародитељске добродетељи. Ово су драгоцени дијаманти, но потребују да их рука мудрости очисти, угlади и осветли. Распуштеније и растљеније нарава ни по што ни од кога народа међу се не примај. Само и једино божествено благородије, то је с просвештеним умом добродетељ. Ја знам да гди варварство влада, онде нити је место ученију и просвештенију ни правој добродетељи; обаче нек се ова добра уводе онде гди глупост не влада, а гди за сад влада, неће до века владати.

Крај прве свеске